

NSK

nikolaj amosov | skalpel a **srdce**

Nikolaj Amosov

Skalpel
a
srdce

Svět sovětů • Praha 1966

Nikolaj Amosov

Skalpel a srdce

Přeložila Zdenka Mayerová

Obálka Oldřicha Jelínka

156 stran. Cena váz. 13,50 Kčs

Na tomto místě, kde obvykle nakladatelství seznamují své čtenáře s autorem knížky a s jeho dilem, by v našem případě za jménem N. Amosova musela následovat řada dost nezáživně vyhlížejících titulů vědeckých statí. Ano, Nikolaj Amosov je lékař chirurg, který tentokrát poprvé sáhl po „spisovatelském peru“. A zdá se, že víc než úspěšně. Jeho kniha *Skalpel a srdce* patří mezi těch několik vzácných děl, ve kterých nám velcí vědci nechali nahlédnout do svého nitra. Světoznámý chirurg, jehož operace srdce nejednou vzrušily světovou vědeckou veřejnost, zachycuje ve své novele nejen strhující dramata operačního sálu, ale svěruje se čtenáři i s tím, co prožívá při těžkém operačním zákroku jenom lékař; s myšlenkami, pochybnostmi a city, které jinak tvář chirurga, zahalená rouškou, nikdy neprozradí. Je až překvapivé, jak Amosov hned při svém vstupu do beletrie dokázal zachytit dramaticnost tvůrčího vědeckého prostředí a současně promítnout do své knihy to jedinečné spojení citů a chladného rozumu, které tak dobře znají vědci, a především lékaři.

SVĚT SOVĚTŮ

Václavské nám. 36, Praha 1

ČTENÁŘI NSK ZDARMA DO SOVĚTSKÉHO SVAZU

Všimněte si trojúhelníku v levém dolním rohu záložky. Odstříhněte jej a nalepte na jednu ze soutěžních karet, které jsou přiloženy do všech svazků NSK. Ve všech osmi knížkách této edice najdete na druhé záložce dole podobný číslovaný kupón. Odeberete-li nejméně šest různých svazků NSK z ročníku 1966, můžete zdarma poznat Moskvu, Kyjev a Leningrad nebo se podívat k moři. Vaší povinností je nalepit nejméně šest z osmi trojúhelníkových kupónů na jednu soutěžní kartu a poslat nám ji. Soutěž bude slosována 12. prosince 1966. Deset šťastných výherců bude odměněno čtrnáctidenním zájezdem.

NOVÁ SOVĚTSKÁ KNIHOVNA 1966

Amosov SKALPEL A SRDCE

Vzrušující román ze života proslulého chirurga

Bulgakov DIVADELNÍ ROMÁN

Příběh z lákavého prostředí divadelní scény a jejího zákulisí

Dombrovskij OCHRÁNCE STAROŽITNOSTÍ

Senzace kolem nálezu římského pokladu

Janovskij ČTYŘI ŠAVLE

Dramatické osudy čtyř přátel ve vichru občanské války

Krakovskij TŘI ŠPAČCI NA OBZORU

Svěží vyprávění o mladých lidech

Markov TIŠE PLYNE VASJUGAN

Romantický příběh z tvrdé a neúprosné tajgy

Pobožij MRTVÁ DRAHA

Strhující kniha z pracovních táborů za polárním kruhem

Simonov DNY BYLY NEKONEČNÉ

Autentický deník válečného zpravodaje

SVĚT SOVĚTŮ

Václavské nám. 36, Praha 1

| První den |

Tak tohle je pitevna. Nevinný malý domeček v koutě ústavní zahrady. Všude kolem jasno. Živá zeleň. Květiny. Zdálo by se, že po téhle pěšince chodí Červená karkulka. Ale ne. Nosí se tudy mrtvolý.

Jsem lékař. Jdu na pitvu. Včera nám po operaci zemřela holčička. Měla kombinovanou vrozenou srdeční vadu a my ji operovali v mimotělním krevním oběhu, při vyřazeném srdci. To je nová metoda. Novináři to líčí krásně: do nemocnice přivázejí umírající dítě, zapojuje se přístroj, srdce se zastavuje, deset — dvacet — třicet minut hrdinského boje, pot na chirurgově čele. A všechno je v pořádku. Lékař, unavený a šťastný, oznamuje vyděšeným rodičům, že život dítěte je zachráněn. Za čtrnáct dní se zdravý kluk honí za mičudou.

Aby je čert vzal... Já jdu na pitvu. Tuhle proceduru nemá žádný lékař rád — vyprovázet svou práci do umrlčí komory. Já to taky nemám rád. Když je všechno jasné, posílám k tomu své asistenty. Podají pak o výsledcích zprávu na ranní poradě. A — škrtnou člověka. Tak se to asi jeví, když si někdo vyslechne ta suchá hlášení: Pitvou bylo zjištěno... Ale ne, je to jinak. Ti mrtví člověku zůstávají v paměti, má jich plnou hlavu. Až mu to bere dech.

Stop. Koukej, profesore, nepokoušej se rozfňukat sám sebe. Běž a dělej své. Den teprve začal.

Místnost je stejná jako ve všech pitevnách. Jaksi šedivá. Okna se zdají dost velká, ale světlo nepropouštějí. A ne proto, že mají tabule do poloviny natřené řídkou bílou barvou. Nevím, co to dělá.

Stůl je pozinkovaný. Je to chudé, měl by tu být mramor. Ačkoli, co na tom mrtvému záleží? K smíchu — tolik mrtvol jsem viděl, ale pořád si nemohu zvyknout. Tak tady leží. Taková maličká, hubenoučká na tom velkém stole. Copánky. Ráno jí je asi maminka naposled zapletla. Mašle se pomač-

kaly. Je zbytečné se na to dívat. Ale ne — musím. Protože smrt, to je konec. Konec všeho.

„Začněte.“

Prosektorům¹ je to asi už lhostejné. Oni přece neléčí. Ačkoli možná že to také cítí. Člověk i tváří v tvář neštěstí myslí především na sebe.

Kolem stojí naši lékaři. Někteří z nich mi včera pomáhali. Zdá se, že jsou dostatečně smutní. Strašlivě mě dopaluje, když se někdo v pitevně směje. Tady je smrt. Tady se smeká. Ačkoli — všechno je věc zvyku.

Potřebuji se dozvědět, udělal-li jsem všechno, jak jsem měl. A jak je to potřeba dělat líp, aby další neumírali. Nebo aspoň aby umírali méně často.

„Rukavice. Nástroje. Na srdce se musím podívat sám.“

Byla to kombinovaná vrozená srdeční vada, Fallotova tetralogie se jí říká. Plicnice je při ní zúžená a v srdeční přepážce mezi komorami zůstává otvor. Tmavá žilní krev se mísí do tepenné, děti se dusí a modrají i při docela malé námaze. Málokteré se dožívá let dospívání.

Nechceš se trochu utěšit, doktore? Ta holčička by stejně umřela. Její matka vyprávěla, že malá celé dny proseděla u okna a jen záviděla ostatním dětem. Ale s panenkami si nějak vyhrála. Byla snílek. Takže z ní mohla být básnířka. Nebo malířka. Možná...

Při této vadě se provádějí dva druhy operací. Je možné speciálním nástrojem jenom rozšířit vstup do plicnice, bez zastavení srdce, naslepo, a otvor v přepážce nezašívát. Děti se neuzdraví, ale několik let života jim přece přibude a mohou se pohybovat. Po operaci umírá patnáct procent pacientů. A druhý způsob: pomocí umělého srdce a plic se srdce vyřadí z oběhu a široce se otevře komora. Otvor v přepážce se překryje záplatou z průlinčité umělé hmoty. Vstup do plicnice se rozšíří tím, že se odstraní část svalovinné stěny komory.

To je velice obtížný postup. Srdce je otevřené téměř hodinu. Krev do něho přece jen proniká a ošklivě vadí při šití. Člověk může uvnitř poškodit cévy či chlopně. Když je všechno hotovo, bývají srdeční stahy velice slabé a často vznikají různé komplikace. Umírá asi třicet procent.

Procenta, samá procenta. I život a smrt vedeme v procen-

¹ Prosektor — lékař, který provádí pitvu (pozn. překl.)

tech. Jako zmetky někde ve slévárně... Jenže co dělat? Je nutné hledat si nějakou útěchu. Sedmdesát holčiček ze sta přece jenom půjde do školy a vdá se. Po téhle operaci to je možné.

Ale tahle holčička ne.

Špatně jsem jí zašil otvor v přepážce. Část stehů se prořezala — okraje otvoru byly zachyceny příliš povrchně. Ale vstup do plicnice je dobrý, pohodlně jím projde prst. Neraduji se však. Naopak. Když zůstal otvor v přepážce, je to jenom horší. V plíci se městnala krev. Následoval plicní otok. Smrt.

Všechno je jasné, profesore. Novináři o tobě mohou dál psát oslavné články. Mladí lékaři se na tebe mohou dívat s obdivem. Ale dělej co dělej, ta holčička ti přece zůstala pod nožem.

Před tím se nikam neschovám. Nezbyvá než odhodit skalpel na zinkový stůl a alespoň všem povědět, co si o vlastní operaci myslím. Člověku se přece trochu uleví.

Ale ne, to je málo. Nejspíš už tyhle operace vůbec přestanu dělat. Mám nad hlavu těch holčiček s mašlemi, mám až nad hlavu celé té tahačky, které se říká život. Ale stejně se musím důkladně podívat, jak by se dalo to zatracené šití udělat líp. Srdce už mi netepe v rukou. Nezalévá se krví. A mašle, které včera vykukovaly pod prostěradlem, už jsou stejně mrtvé a teď mě nelekají.

Je to zřejmě potřeba dělat takhle. Pak se nezachytí Hissův svazek¹ a taky to bude dobře držet.

Teď mohu poděkovat prosektorce Serafimě Petrovně a jít. „Prosím vás, nezmažte holčičce mašle.“

Zvedám háček na dveřích a rázem se ocitám v zahradě s mladými lipkami. (Háček — ten je tam kvůli příbuzným, aby nevtrhli dovnitř během pitvy. Vždycky se musí pamatovat na humánnost. A bez pitev to přitom nejde — hledáme chyby, abychom je neopakovali.)

Zelené lipky ve slunci. Vůně po nočním dešti. Taková ironie!

Je po té těžké proceduře. Nepříjemné věci od sebe vždycky hledíme odsunout. Co nejrychleji odbýt. Je nám pak jakoby líp.

Neměli jsme včera pospíchat. Přístroj mohl ještě chvíli

¹ Hissův svazek — nervová dráha v srdci (pozn. aut.)

pracovat. V tomhle stadiu jsme měli přestat, ještě jednou stisknout aortu, odsát z rány všechnu krev a důkladně ji prohlédnout. A v případě potřeby založit podezřelé stehy znova. Překontrolovat, drží-li dobře záplata.

Ano, jenže uběhlo už čtyřicet minut, co jsme začali s mi-
motělním oběhem. A přístroj poškozují červené krvinky. S každou minutou se v tkáních hromadí škodlivé zplodiny výměny látkové. Srdce pak špatně pracuje. Při pitvě je sice vidět nádherné záplaty, ale co z nich!

A pak, ta tvářička pod prostěradlem. Ten strach, který mě zvolna celého naplňuje a roste, roste s každou minutou. Ne-
probudí se! Srdce se nerozběhne! A matka s otcem chodí před budovou sem a tam, sem a tam. Viděl jsem je z okna, když jsem se myl. Končit! Zdá se, že to bude dobré.

A přece jsme v té chvíli měli práci přerušit. Všechno zkon-
trolovat. Opravit stehy.

Jenže to jsou teď marné úvahy.

Jdu do pokusné laboratoře. Mám v denním plánu před operací ještě malé „okýnko“. A do operování se mi vůbec nechce.

Laboratoř, to je moje láska. Poslední láska. Bylo mnoho věcí, pro které jsem v životě hořel: poezie, ženy, chirurgie, auto, vnučka. Teď, když se můj život blíží konci, toužím po jednom: pochopit, co je to člověk, lidstvo. A co musím dělat já a co ostatní lidé — mladí, staří — v naší době, kdy se všechno tak divoce žene vpřed. Vidím lidstvo jako nějakého pohádkového titána vzpínajícího se vzhůru, ale s okovy na nohou. Nechybí mnoho, aby padl a — přestal existovat, zmizel v plamenech. Může k tomu dojít kdykoli, třeba právě v tomto okamžiku. Jako v těžkém snu se mi chce zakřičet, někoho zastavit. Ale koho? A jak?

Ostatně, laboratoř má skromnější cíle. Je potřeba zařídit, aby méně umírali nemocní. Zatím aspoň tohle.

Ředitel ústavu nám postavil nevelký domek a přidělil nám personál. Můžeme se dát do práce. Máme už dílnu, několik inženýrů a techniků, fyziology a laboranty. Kolektiv to ještě není, ale já spoléhám na jejich mládí.

V této době mi nejvíc ze všeho leží na srdci náš AIK¹ —

¹ AIK — apparat iskusstvennogo krovoobraščenija (pozn. překl.)

přístroj pro mimotělní krevní oběh. Potřebujeme to zařídit tak, abychom mohli operovat beze spěchu, aby aparát nepoškozoval krev. Hemolýza, problém číslo jedna. Hemoglobin se při ní vylučuje do plazmy a zbarvuje ji na červenou. A jakkoli je to divné, pro srdce a pro ledviny se stává jedem.

Náš přístroj, jeden z prvních v Sovětském svazu, sestrojili Péta, Míša a Oleg už přede dvěma roky. Péta a Míša jsou chlapci z továrny, fandové. Byli to zámečníci, teď už jsou z nich inženýři. A Oleg je lékař. Dokud jsme dělali jednoduché operace, moc se nám přístroj líbil. Zdál se nám nejlepší na světě, protože k jeho naplnění stačí všehovšudy 750 mililitrů krve, kdežto v cizině potřebují do podobných přístrojů čtyři litry. Nestydatě jsme se tím chvástali.

Ale brzy přišlo rozčarování. Hemolýza! Srdce nelze vyřadit z oběhu na víc než třicet až čtyřicet minut. To nám teď nestačí. A já požaduji od fyziologů, inženýrů a mechaniků, aby našli příčinu hemolýzy a odstranili ji, ale aby přitom zachovali malý obsah krve. Všichni se s tím moří, jenže zatím marně.

Do laboratoře nastoupil nový inženýr, Voloda Tomasov. Ještě není inženýrem, je to student, ale přijat byl jako inženýr. Slibný chlapec. Přešel z ústavu automatiky do nejmíně ceněného oboru — do zdravotnictví. Dá se říci, že vkročil do neznáma. Moc se mi líbí chlapci jako on: ukáznění, kritičtí, samostatní.

Sedíme spolu v laboratoři umělého oběhu krevního.

„Vladimíre Ivanoviči, chtěl bych slyšet výsledky vašeho prvního průzkumu v otázce hemolýzy.“

„Příliš pospícháte, Michailu Ivanoviči. Ještě vám nemohu říct nic určitého.“

„Nemáme čas. Povězte, co můžete.“

„Domnívám se, že k hemolýze dochází, když v rourkách pumpy a vůbec ve všech spojovacích hadicích vzniká turbulence¹. Musíme prozkoumat podmínky pohybu tekutiny v přístroji. Kromě toho je možné, že červené krvinky jsou přes stěnu hadice poškozovány přímo poháněcími válečky. Mezi stěnami musí zůstat vrstvička krve.“

„Existují o tom americké práce, sám jsem je četl. Dokažuji, že úplné nebo neúplné uzavření hadičky se na hemolýze neprojevuje.“

¹ Turbulence — vír v proudu tekutiny při velkých rychlostech (pozn. aut.)

„A co ztoho? Všelíjakých prací je! Já myslím, že je potřeba to přezkoušet. A pak, víte, celý způsob, jak se u nás v laboratoři provádějí pokusy, nestojí za nic! Měření jsou nepřesná, nedodržuje se stálost podmínek, laboranti nedovedou s měřicí aparaturou pracovat!“

„Opravdu?“

„Ano. A jestli tu věc chcete dělat vážně, dovolte mi napřed zavést pořádek do metodiky provádění pokusů. Abychom získávali čísla, kterým je možno věřit a která se dají srovnávat.“

Tohle prohlášení mě udivilo. Fyziologové nám tu provádějí pokusy, biochemici zjišťují hemolýzu a dělají všelijaké jiné rozborů. Až dosud bylo všechno v pořádku, a vida, jemu se to nelíbí.

Uvažuji. Na taktiku je taky třeba dbát. Vedoucí laboratoře Viktor Petrovič je přece už kandidát věd, ač je taky mladý. A ti ostatní — Alla, Naďa, Mila, Světa — u nás pracují už několik let, táhli sami celou tíhu pokusů s prvním modelem přístroje a také s ním při operacích pracují. Všechno to jsou spolehliví soudruzi. A já jim teď mám z ničeho nic říct: „Běžte do háje. Tadyhle je nový inženýr, ne, teprve student — ten vám teď bude dávat příkazy a učit vás, jak dělat pokusy a rozborů.“

Ale vtom slyším křik:

„Aaa...!!!“

Co je to? Vyhlédl jsem z okna — u pitevny stojí auto s rakvičkou a věnci. Na rakev tam padla žena. Matka!

A zase:

„Aaa...!“

Nebe potemnělo. Všechno strnulo. I stromy jako by svésily větve.

Něco se mi utrhlo v prsou.

K čertu se všemi aparáty, k čertu s problémem hemolýzy! Já už nemohu!

Musím co nejrychleji odejít. Utéct. Schovat se do pracovny. Zavřít okna.

„Musím jít, Volodo. Vyřídíte Viktorovi Petroviči, že jsem navrhl úpravu metodiky pokusů. Kdyby měl nějaké pochybnosti, ať zajde za mnou na kliniku.“

Procházím dvěma místnostmi laboratoře. Všichni tu sedí shrbeni, nikdo se na mě nedívá. Dobře dělají.

Jdu zahradou a nutím se neutíkat. Od pitevny je slyšet

nový nářek. To je prostě div, jak se to rozléhá. Nemocní odcházejí ze zahrady na pokoje. I jim je trapné se na mě podívat. Jak se po tomhle mají odhodlat k operaci?

U vchodu stojí a sedí matky dětí, jež jsme přijali na kliniku. Taky to slyší. A nejspíš dokonce vědí, kdo to nařiká. Všechny se tu znají, vždyť mají stejné trápení. Procházím kolem nich jako trestní uličkou. V duchu křičím: Odvedte si svoje děti, cožpak nevidíte, že nemohu?

Konečně jsem v pracovně. Ale tu nešťastníci je slyšet i tady. Musím si sednout a klidně si to promyslet. Jestli to půjde...

Ne, nejde to. Zaklepání na dveře. A už vbíhá dovnitř žena. Oči má nepřičetné.

„Michaile Ivanoviči! Poradte, co jenom dělat? Mám z té operace strach! Už druhá! Vždyť ona ji nevydrží...“

Zase. Jsem snad pánbůh? Co ti mám říct? Ano, velice snadno se může stát, že ji nevydrží. A já to mám vydržet?

Znám tu ženu. Je ještě mladá, a snad dokonce krásná. Teď vypadá hrůzně. Její muž je starší člověk s ostýchavou měkkou tváří. Jediná dcerka, dvanáctiletá Maja, je vytáhlé, trochu nemotorné, milé děvčátko. Před čtvrt rokem jí moje asistentka Marie Vasiljevna podvázala Botallovu dučeji¹. To je u vrozených srdečních vad ta nejjednodušší operace. U nás na klinice jsme jich udělali víc než stovku, a zemřel jenom jediný nemocný. Kvůli Maje mi telefonovalo spousta známých a prosili, abych ji nesvěřoval mladým lékařům. Tyhle prosby mě vždycky popudí. Někoho přece musí mladí ope-rovat!

Operace proběhla normálně. Pomocí speciálního přístroje nedávno sestrojeného v Moskvě sešili dučeji svorkami z tenkého tantalového drátu.

Rodiče měli radost. Mimochodem, to není ten pravý výraz. Nechci však hledat jiný.

Jenže hned v prvních dnech začaly nepříjemnosti. Nepřikládal jsem jim ale význam; měli jsme spoustu jiných, těžších pacientů.

Nejdřív jsme mysleli, že je to bezvzdušnost plicního laloku. Ta vzniká, když lalok splaskne, protože průduška je ucpána hleny a vzduch z plicních sklípků se vstřebává. Odsáli jsme

¹ Otevřená Botallova dučeji je vrozená srdeční vada, při níž se uchovává spojení mezi plicnicí a aortou, existující u plodu (pozn. aut.)

hleny z dýchacích cest rourkou. Stín nezmizel. V plíci se vytvořila dutina — hlíza. Udělali jsme punkci a hnis odstranili. Majin stav nevzbuzoval obavy. Opakovali jsme punkce a dávali jí různé léky a dutina za nějaké tři týdny zmizela. Stín byl téměř pryč, a tak jsme děvčátko pustili domů.

Ale hned druhého dne přiběhla matka s očima plnýma hrůzy: dcerka vykašlává krev. Zrentgenovali jsme ji — všechno při starém. Rozbory krve v pořádku. Na nic si nestěžovala. Uklidnili jsme matku: to nic, po plicní hlíze někdy praskne drobná cévka v průdušce. To přejde.

Nepřešlo to.

Před třemi dny holčičku přivezli na kliniku. Objevilo se u ní prudké plicní krvácení. Za poslední noc se opakovalo dvakrát. Procento hemoglobinu kleslo na 50. Sám jsem ji prohlížel pod rentgenem; je tam zřetelný dosti velký stín v místech horního laloku levé plíce, splývající se stínem srdce a aorty. Nám připadá, že to krvácí plíce. Je ale možné, že se hlíza nezhojila úplně a hnisavý proces že porušil stěnu některé důležité tepny. Možná dokonce aorty? Soudě podle zesílení a hustší frekvence krvácení, musí to nutně a velice rychle holčičku zahubit. Řešení je jediné — operovat, čím dříve, tím lépe.

Navrhli jsme operaci už předevčírem. Rodiče nedali souhlas. Včera odmítli zas.

Teď je matka tady. Otec jistě sedí pod oknem pokoje. Těžko se mi na ni dívá.

„Vaše Maječka potřebuje operaci. Jinak určitě zemře, a to v nejbližších dnech. Je potřeba, abyste dali souhlas. Jestli je to nebezpečné? Ano, je. Ale takhle je to beznadějně.“

Vzlyká.

„Bože, proč nás muselo potkat takové neštěstí, za co...?! Proč jen jste ji neoperoval sám?“

„Bylo by to stejné. Operace je provedena správně. Nemůžeme předvídat a předcházet všechny pooperační komplikace.“

Komisní, suchá slova. A nepřístupná, tvrdá tvář. Chtěl bych ji utěšit, otřít jí slzy. Nebo zaplakat s ní. Ale nemohu si to dovolit. Je mi moc zle.

„Michaile Ivanoviči! Zachraňte mi dcerku, zachraňte Maječku! Jenom vám věříme... Vaše zlaté ruce... Na kolenou vás prosím...“

Není třeba mě uprošovat. Stejně jsem chtěl operovat sám.

Slibuji to. Děkuje. A pak odchází, shrbená a vlekouc nohy. U dveří se zastavuje a otáčí, hledí na mě.

„Odpusťte, ale . . . Moc vás prosím . . . udělejte to dobře . . .“

Moc vás prosím . . . Bože můj! Co mám jenom dělat? Jak mám unést všechnen ten lidský žal? Operace bude velmi nebezpečná. Maja může umřít na stole . . . A co potom řeknu matce? Budu přece v každém případě vinen. Nestává se, že by lékař nikde, v ničem neudělal ani sebemenší chybičku, která ale stačí, aby těžce nemocný zemřel. Budu krčit rameny. Nicotná, planá slova na ospravedlněnou, pronášena s vážným, jistým výrazem . . .

A co je hlavní, že to naprosto, ale vůbec nepotřebuji. Nepotřebuji tuhle ani jiné takové operace ani pro peníze, ani pro slávu, ba dokonce ani pro svou ješitnost a sebechválu. Mám jich až po krk. Ano, jenže co dělat? Má operovat Marie Vasiljevna? Je to dobrá chirurgka a běžné operace dělá možná líp než já. Jenže tentokrát bude všechno komplikované a nepřehledné. A potom, umře-li holčička mně, je to něco jiného, než když umře jí. Pro matku je to jiné. Vždycky si bude říkat: „Kdyby byl operoval sám profesor, možná že by Maječka byla naživu . . .“

Kromě toho vedeš kliniku, kamaráde. Všechno nejobtížnější jsi povinen dělat sám. Dokud nepocítíš, že se s tím tví asistenti vypořádávají lépe.

Není jiná cesta.

Nebo neoperovat vůbec? Prosím, holčička zemře. Ale zemře na svou nemoc, ne mně pod rukou. Stačí dát najevo nepatrnou pochybnost, a rodiče operaci okamžitě odmítnou. Všechno bude v pořádku. Odmítli přece sami!

Jenže pak jim bude těžko. Bude jim těžko v každém případě. Odmítnou — holčička zemře — „Bože, proč jsme nesouhlasili?“ Dají souhlas — holčička zemře — „Neměli jsme na operaci přistupovat . . . třeba by to bylo přešlo . . .“

Kdežto já vím, že to nepřejde. Zachránit ji může jenom operace. Riziko? Myslím tak padesát procent. Zase ta procenta. Jako v účtárně. Nikam se před nimi neuteče. Musím říct, aby holčičku vzali na sál.

A zatím si zajdu na pokoje. Do třetího patra, tam leží dobrá děcka. Jsou už mimo nebezpečí. Vůbec mě nepotřebují. Ale já potřebuji je. Právě teď, před touhle operací.

Dlouhá chodba. Ne příliš široká, ne příliš světlá. Několik stolků s ošetřovatelským materiálem u stěn. Uprostřed výkle-

nek s okny a balkónem. To je jídelna. Teď si tady hrají děti. Některé už jsou po operaci a půjdou domů, jiné jsou teprve na vyšetření.

Napohled docela obyčejné děti. Tadyhle se dva kloučci točí kolem autíčka. Je to staré auto bez kol, které už poznalo spoustu chlapeckých rukou. V druhém koutě je v plném proudu hra na nemocnici. Zůstal jsem stát u stolku sester, jakoby služebně. Tři holčičky sedí na podlaze. Mají panenky. Baví se:

„Musíme ti zavést cévku,“ říká jedna z nich. „To vůbec nebolí, neboj se, nic neplač. Až tě budou prvně píchat, hodně pevně zamhuř oči a pořád si říkej: Nebolí, nebolí... A je to! Mášo, podej mi cévku.“

Máše je nějakých pět let. Není ještě „vyškolená“, neví, co je to cévka. Nada se rozhořčuje:

„Z tebe nemůže být žádná doktorka! Tohle ví každá sanitářka. Budeš pacientce držet nohy a dívat se. Soňo, zapni rentgen!“

Pro panenku nevidí neslyší. Je podivuhodné, jak si děti dovedou vymýšlet! S několika hadříky a dřívky dokážou sehrát celé divadelní kusy. S léty se tahle schopnost ztrácí.

Přistupuje k nim sedmiletý Míša. Jak mi vyprávěli, ten představuje — mne. Míša je zkušený člověk, prodělal všeli-jaká vyšetřování, operaci s použitím umělého srdce a množství pooperačních komplikací. Teď už chodí, jen se ještě trochu hrbí. Je obhroublý.

„Ty to děláš špatně, Naďko! Když se dává cévka, musí být tma. Musí se zalézt pod postel. Dejte sem tu vaši holku, já to udělám...“

„Nesahej na ni! My si to uděláme samy! Běž si dělat ty svoje operace! Už jsi rozřezal panenky Maněčce a Věře, teď jim umřely. Maňa ještě pořád pláče, její maminka je chudá, nemůže jí koupit jinou...“

Nadě jede pusa jako namazaná. Míša už jí chtěl vjet do vlasů, už zvedl ruku, ale včas si to rozmyslel — ještě ho to bolí.

Jen ať se pošťuchují. Je to radost, když děti po operaci začínají tropit neplechu. Pravda, někdy je pak musíme brzdit. Některé dokážou obrátit všechno vzhůru nohama.

Zato tenhle chlapec si nehraje. Sedí na bobečku u zdi a jen se na ostatní děti smutně dívá. Je promodralý, má Fallotovu tetralogii. Čeká ho složitá a nebezpečná operace.

Nebudu si ho prohlížet blíž. Člověk si k dětem nesmí nacházet vztah před operací, je líp se držet dál. Při pondělních vizitách se jim taky dívám jenom na hrudníky a poslouchám srdce. Do obličejů se snažím nedívat. Po operaci, to je něco jiného. To už je člověk bez obav může mít rád.

Jdu dál. Konec chodby s několika pokoji je oddělen skleněnou přepážkou. To je pooperační oddělení.

Tady kraluje Marie Dmitrijevna. Je to sice sestra, ale celý tenhle koutek s ní stojí a padá. Je jí kolem třiceti. Hubená, přísná, odměřená, až příkrá. Žádné mazlení s dětmi, ale velmi mnoho lásky.

Práce je tady těžká. Ve dvou pokojích tu leží nějakých šest osm dětí první dny po operaci. Když se jejich stav zlepší, stěhujeme je na společné pokoje. Proto tady nejsou lehčí pacienti. Pracují tu dvě sestry a vychovatelka. V průběhu dne provádějí množství složitých úkonů, injekce, transfúze. Kromě toho cévkování, klyzmata, výplachy žaludku, obracení na lůžku, omývání, prášky, krmení, převážení na rentgen a do převazovny. A jsou to přece děti. Pláčou, musí se přemlouvat.

Dnes je tu poměrný klid. Obcházím všechny pacienty, zdravím se s nimi a pouštím se do hovoru. A samozřejmě prohlížím záznamy o teplotě, nálezy a ordinace. Tahle vizita je mi příjemná. Všechna děcka jsou v pořádku.

Kdesi v podvědomí mi stále trčí myšlenky na operaci, na Maječku. A strach. Zaháním je. Ještě na ně bude čas.

Prozatím tu mám tyhle děti.

Volodovi jsou čtyři roky. Když se k němu blížím, tváří se, že spí. Má zavřené oči, ale víčka se mu lehýnce chvějí. Vždycky dělá, že spí, když přicházejí lékaři. Je to jeho obranná reakce — když dítě spí, hledíme je nerušit. Doufá, že se tak vyhne injekci.

„Voloděno, otevři očička, vždyť přece nespíš!“

Žádná odpověď.

„No otevři je. Nebudeme tě píchat. Mám v plánu všechny injekce zrušit.“

Víčka se opatrně pozvedají. Klouček vidí, že je všechno klidné, dokonce ani „uši“ nemám v rukou. A nestojí vedle mne Marie Dmitrijevna. Docela se probudil. Usmívá se a natahuje ke mně ruku na pozdrav.

„Vážně zrušíš injekce?“

„Zruším, jenže asi až zítra.“

Je nespokojený.

Všechny děti jsou milé. Naše city k nim mají čistě biologický charakter. Když bereš do náručí dítě, máš pocit, který se nedá vyjádřit slovy.

Ale zvlášť drahé jsou nám ty děti, které jsme si vykoupili utrpením. A to platí nejen o rodičích, ale i o chirurgích. Ty jsou pak jako naše vlastní — je v nich kousek nás samých.

Tohohle Volodu jsme operovali před čtyřmi dny v mimořádném krevním oběhu. Měl otvor v mezikomorové přepážce a dosti značné druhotné změny v plicích.

Otevřeli jsme hrudní dutinu a rozstříhli osrdečník¹. Už při tom začalo srdce pracovat nepravidelně, došlo k arytmií. Začali jsme pospíchat. Ještě nebyla skončena příprava k zapojení přístroje, když vznikly fibrilace — nepravidelné chvění místo srdečních stahů. Popadl nás strach. Takový čilý chlapec! Masáž srdce. Nepomáhá. V strašném spěchu jsme tedy vsunuli rourku do pravé srdeční síně a kovovou kanylu do stehenní tepny. Přístroj je připraven. Spusťte ho! Ulevilo se nám. Můžeme se nadýchnout.

Vlastní operace nebyla nijak zvlášť obtížná. Otvor v přepážce jsme zašili bez záplaty. Sešili jsme stěnu komory. A zastavili přístroj. Srdce se rozběhlo dobře. Ale pořád nás mučilo jedno: neodumřel mozek? V tom zmatku nikdo nemohl říct, kolik času uběhlo od skončení masáže do spuštění přístroje. Bylo-li to víc než pět minut, mozek odumřel. Zorničky jsou rozšířené, to je špatný příznak. Pravda, brzy se stáhly. Dokončili jsme operaci mlčky.

Anesteziolog Dmitrij Alexejevič a sestra, která mu pomáhala, zaváděli nejrůznější léčebné prostředky, aby normalizovali všechny krevní ukazatele. Podařilo se. Ale chlapec nepřicházel k vědomí. Tři hodiny jsme u něho všichni seděli. Srdce pracuje dobře. Dýchá, rty má růžové. Ale — neprobouzí se. Ztráceli jsme už naději. Vyšel jsem si zakouřit a dát průchod lítosti. Ale najednou do pracovny doslova vpadá Tamara, anesteziologická sestra.

„Michaile Ivanoviči! Otevřel oči!“

Sbíhám do pooperační místnosti. Ano, je to tak — dívá se! Pravda, pohled má ještě nepřítomný a očka jsou ospalá.

„Volodo, Volodo, chlapče můj!“

Otáčí hlavu. Uf. Mohu jít. Matka tam dole je asi polomrtvá.

¹ Osrdečník — vak kolem srdce (pozn. aut.)

Všechno je dobré, zatím je to dobré. Chválabohu, přišel k sobě!

Teď sedí matka u Volodi. Už je docela klidná. Její syn se usmívá, jí, spí — jak se zdá, všechny obavy už jsou pryč. Je šťastná, oči jí září.

Ubohé matky, jak často bývá tenhle zdárný stav prvních dnů po operaci klamný! Někde hluboko v maličkém tělíčku se možná pomalu hromadí nepřátelské síly, aby se na ně jedné noci vrhly. Za pár hodin — ne, někdy za pár minut se může všechno zhroutit. Chlapec třeba špatně odkašlává hleny a někde hluboko v plicích dozrává ložisko plicního zánetu. Nebo na povrchu nové záplaty v srdci pomalu narůstá trombus, aby se v kterémsi okamžiku odtrhl a ucpal důležitou mozkovou tepnu. Mnoho nebezpečí číhá na maličké pacienty. Aby je včas zpozorovala, měří Marie Dmitrijevna každou hodinu krevní tlak a často odebírá krev na rozbor. Lékařka Nina Nikolajevna proto několikrát za den poslouchá plíce a téměř denně je prohlíží rentgenem.

„Michaile Ivanoviči! Už je všechno dobré? Žádné nebezpečí už nehrozí? Jsem vám tolik vděčná!“

„Nebezpečí ještě je, ale s každým dnem se zmenšuje. A děkovat budete až potom, až si povežete Voloďu domů.“

A tady je druhý klouček, taky Voloďa, říkáme mu Vova. Byl operován včera. Ten ještě nevypadá dobře. Leží tu malátný, oči má přivřené a od koutku úst rezavý proužek, nedávno zřejmě zvracel. Do loketní žíly mu neustále po kapkách vpravují hned fyziologický roztok, hned plazmu, hned krev. Do nosu má zavedeny dvě rourky, kterými se mu dodává kyslík. Moč vytéká cévkou. S paže mu vůbec nesundávají manžetu tonometru k měření krevního tlaku. Každé tři hodiny dostává nějakou injekci. Jeho matka, prostá kolchoznice, se na to všechno dívá s hrůzou. Každé píchnutí vyvolává bolestnou odezvu v jejím vlastním těle a ona bezděčně vztahuje ruce, aby sestru zadržela. Slzy, stále slzy. Je tak ochromena strachem a nezvyklým prostředím, že je nám málo platná. Spíš překáží. Marie Dmitrijevna žádá, aby ji poslali z pokoje.

Ale já to dnes nemohu udělat. V duchu před sebou vidím Maječku a její matku. Jen ať se tahle maminka dívá na svého Vovu. Myslím, že se za den za dva uklidní. S chlapcem se neděje nic zlého a doufám, že už se nestane. Mluví pro to všechny hodinové záznamy v chorobopisu i všechny roz-

bory. A operace byla provedena dobře a radikálně. Všechno bude dobré!

Zajdu se ještě podívat na Lenočku. Leží v druhém pokoji spolu se dvěma ženami. Lena se narodila před sedmi léty a před sedmi dny byla operována. A operace možná znamenala její druhé narození, protože smrt jí už stála za zády. Nemám chuť vzpomínat na ten těžký boj, na ty ošklivé komplikace. Několikrát mě přepadla hrůza a zoufalství a já nehezky, hrubě klel na své pomocníky, ačkoli nezavinili nic nebo jen docela maličko. Teď je to všechno za námi. Skoro všechno. Sotva už se může přihodit něco nebezpečného, když osmého dne je všecko, naprosto všecko dobré.

Přisedám si k holčičce na postel. Mám chuť ji pohladit, polaskat, slyšet její hlas.

„Tak jak se máš, Lenočko? Jak jsi spala?“

Zvedá dlouhatánské řasy; pod nimi jsou velké modro-modré oči.

„Dobře,“ protahuje a usmívá se až trochu koketně. Ach ty moje kouzelnice! „Dneska už mě ani krapínek nepíchají a stěhuju se do šestky. Jenom tatka musí odjet...“

Je vymydlená a pečlivě učesaná. Dva tuhé copánky jí trčí do stran. Na nich bílé kapronové mašle.

(Kdopak zaplítá cůpky tamté holčičce, než ji položí do rakve? Matka k tomu asi nemá sílu... No dobře. Dost.)

Lenu nejspíš chodí česat děvčata z laboratoře. Máme u nás mladé laborantky a ty mívají své miláčky, o které se starají. Protože otec by si s copánky sotva tak pěkně poradil a sestry mají dost co dělat s péčí o zdraví svých svěřenců, kdepak se starat o krásu.

Lenin tatínek je technik. Doma mají miminko, a matka tedy mohla přijet jen na dva dny. Mimochodem, naše sestry si tatínků váží. Říkají, že jsou rozumní a nepodléhají tak snadno panice. Tenhle tatínek tu opravil vaříče, inhalátor, odsávačku. Pomáhá při každé práci.

Maminky a tatínkové, to je vůbec těžký problém. K dospělým se nepouští na pooperační pokoj nikdo, aby se neza-nesla infekce, jak my zdravotníci zjednodušeně říkáme. Ale u dětí sedí rodiče, ačkoli tady je infekce ještě nebezpečnější. Je to ústupek soucitu. Člověk nemůže, prostě nedokáže odmítnout matce nebo otcí, když jejich dítě stojí mezi životem a smrtí. Nejde to z úst. Je pravda, někteří rodiče sestrám a vychovatelkám pomáhají pacienta zvednout, obrátit, na-

krmit. Personálu nemáme nazbyt a každá ruka je dobrá. Ale většinou spíš překážejí. Pečovat o nemocného se musí umět. A navíc jsou k tomu potřeba pevné nervy. Nebo alespoň zvyk. A někdy se také vyskytnou hysteričtí, nebo přímo nedobří lidé. Pořád jim připadá, že sestry i lékaři jsou nesvědomití, líní a zlí. Že jsou div ne posedlí touhou utrápit jejich děti. Takové rodiče musíme vyhánět bez ohledu na pohružky, že si budou stěžovat. Mimochodem, stěžují si jen zcela výjimečně. Každý si pak asi všechno v klidu promyslí a zastydí se. Obětavá práce je tu příliš zřejmá.

A pak jsou taky drzé typy. Pronikají k nemocným všemi prostředky — chodí zadním vchodem, přinášejí si vlastní bílé pláště. Máme podezření, že za to jedna stará zaměstnankyně v převlékárně bere úplatky.

Poslyš, kamaráde, nech už těch hloupostí. Musíš jít za tím hlavním. Lenočka a Voloda jsou úplně v pořádku, Vovka taky bude žít. Takže už přece jen máš určité ospravedlnění před bohem nebo před sebou samým — což je totéž.

Jdu na sál. Už žádné průtahy. Všechno se ve mně napjalo. Mé city se schoulily do klubíčka a přikrčily se někde v koutku mého já. V hlavě mám jasno. Žádné polotóny, černá a bílá.

Převlékání. Brýle. Maska. U vchodu jsou leccjaké drobnosti v nepořádku, ale musím mlčet. Nesmím ztrácet klid. Bude k tomu ještě dost důvodů.

Holčička už je na sále. Má do průdušnice zavedenou rourku a připojený narkotizační přístroj. Spí. Asistenti — Marie Vasiljevna, Petr Alexandrovič a Voloda — jsou oblečení a rouškují operační pole.

Budou začínat. Instrumentářka Marina — přísná, hezká, štíhlá — stojí s rukama položenýma na stolku. Má všechno hotovo. I uvnitř, v sobě.

Myji si v přípravně ruce. Beze slova a téměř bez myšlenky. Někde v podvědomí mám všechno promyšleno, to už včera, dnes ráno, teď před chvilkou, když jsem byl na pokojích. Jeden kartáček, druhý.

Vcházím do sálu. Mlčky mi podávají roušku na utření, potom alkohol. Oblékají mi plášť.

„Upravte světlo. Nikdy nepostavíte lampu pořádně!“

Stop. Nesmím začínat. Stejně ji příště zas nepostaví správně. Čert je vem.

Nemocná leží na pravém boku. Jizva po první operaci už je otevřená a Marie Vasiljevna teď podchycuje drobné krvácející cévky. Je ztělesněný klid a soustředěnost. Ale to je klam, Marie Vasiljevna trpí nervozitou, a když operuje sama, často vrčí. To všechno vnímám a říkám si jen nějakým krajíčkem mozku. Marina pohotově klade nástroje do lékařčiny ruky, pozná beze slov, který je potřeba. Je velmi zkušená a pracuje se mnou už dávno. Výborná sestra. Ne — spolupracovnice.

Rukavice. Alkohol. Stavím se na své místo. Roztínám mezižebří svalstvo a dostávám se do pohrudniční dutiny. Je uzavřena srůsty. Plíce přirostla k hrudní stěně, to je po operaci přirozené. Srůsty jsou pevné, prstem je uvolnit nelze, musím je přerušovat ostře skalpelem nebo nůžkami. Krvácí to, je potřeba koagulovat, to jest popalovat elektrickým proudem z přístroje. Lehký obláček kouře a pach po spálenině.

Všechno jde téměř automaticky. Vidiš operační pole a plíci, v hlavě máš plán s různými variantami a etapu za etapou jej plníš obyčejnými, obvyklými pohyby. Vedení rukou, to je při operaci celé myšlení. Pohyb, pohled, bleskové ocenění výsledku a navázání nového pohybu. Celý svět přestal existovat. Člověk tak dokáže prostát šest hodin a nepomyslet na nohy. Když je operace těžká, rozumí se. Když je jednoduchá — pak je to obyčejná práce, skoro jako zámečnickina. Tentokrát je těžká. Či lépe řečeno, bude těžká.

Jakmile se horní plicní lalok uvolnil od hrudní stěny, rázem bylo jasné, že boulovité zduření leží na cévách vycházejících ze srdce: na oblouku aorty a na plicnici. Plíce je k němu jenom přichycena, a ačkoli její tkáň je také zduřená, příčina krvácení leží tam, ve velkých cévách. Když zduření stiskneš, tepe pod prsty.

Výduť! Výduť aorty!

Obraz nemoci byl rázem jasný. Po operaci se vytvořila plicní hlíza a zánětlivý proces porušil změněnou stěnu aorty u Botallovovy dučeje. Vzniklo tu rozšíření spojené s aortou — výduť. Ta nedávno prorazila úzkou píštělí do průdušky a tou

¹ Výduť (aneurysma) — rozšíření tepny jako důsledek změn v její stěně nebo v místě starého poranění (pozn. aut.)

ted periodicky proniká krev. Každé další krvácení může být poslední.

Všechno je velice jasné a všechno je velice zlé. Daleko horší, než jsem čekal. V aortě je otvor. V plicí hlíza. Vak výdutě zasahuje část oblouku srdečnice. Kolem toho všeho tlustá vrstva srůstů pevných jako chrupavka. A navíc zanícená plicní tkáň.

Mé ruce automaticky pokračují v práci, uvolňují srůsty a stále více se blíží k výduti. V hlavě mám jedinou myšlenku — co dělat? Při práci se ale člověk tolik nebojí a já jako bych si ještě plně neuvědomoval celé nebezpečí situace.

Musím na chvíli přerušit práci. Přemýšlet si ruce — to je přestávka k rozvážení.

Tak tedy, jsou dvě možnosti.

První — zašít a odejít. Dokud je ústup ještě možný.

Vidím ten obrázek — matka přibíhá: „Všechno je v pořádku? Maječka bude žít?“ Bohužel ne. Zemře, a podle všeho brzy. Nedá se nic dělat. Totiž, dělat se dalo, ale bylo to velice nebezpečné. Mohla umřít na stole. A takhle? Mlčení. Byla naděje na záchranu? Ano, byla, nepatrná. Báł jsem se jí využít. Tak proč jste se tedy do operace pouštěl? Co teď máme dělat? Odvézt ji do Moskvy? Ne, to není možné. Zemře v letadle.

Pauza. Pohled.

Pak na pokoji by se holčička probudila. Bledý obličejík. V očích naděje. Po chvíli kašel, krev. Spousta krve. Zase pohled, údiv — jak to? A co operace...? Musím vyjít z pokoje. Profesor přece není povinen sedět u každého pacienta. Dobří asistenti udělají všechno, co je potřeba. Tím spíš, když kromě transfúzí není co dělat. Věděl jsi to? Ano. A dostal jsi strach, že řeknou „zůstala mu pod nožem“? Ne. Pitevna, pohřeb, pohled matky? Ano... Tak běž od toho, ty...

Druhá možnost je zkusit to. Izolovat srdečnici nad a pod výduti. Co nejbliž. A plicnici. A plicní lalok. Pak uzavřít aortu svorkou a výduť a plicní lalok rychle odstranit. Otvor v aortě zašít. Jenže aortu je možné uzavřít jen na deset minut, a to ještě s podmínkou, že cévy vedoucí krev k mozku zůstanou nad místem uzavření. Trvá-li to déle, odumře prodloužená mícha. Deset minut mi ale nestačí. Je však možné ucpat díрку v aortě prstem, uvolnit svorky, počkat, až se mozek propláchne tepennou krví, a znovu cévy uzavřít. To se dá udělat několikrát. Máme s tím už zkušenost, dobrou. Jenže tady

jsou srůsty, zánět. Podaří se otvor v srdečnici zašít? A jestli ne? To by byl konec.

A znovu matka. Slova jsou zbytečná. Hrůza v očích. „Umřela!“ Ano. Nemohl jsem. Výduť. Srůsty. Tkáně byly změněné. Potrhaly se. Krvácení. . . „Bože můj. . . umřela. . .“

Ale třeba se to podaří? To pak jako dnes vejdu do pokoje: „Tak jak se ti vede, děvenko? Ty moje malá. . .“

Třetí cesta není. Leda snad jenom podvázat průdušku? Jenže to bude zánět v plicích rychle postupovat a holčička umře právě tak rychle.

Jsou jenom dvě možnosti. Jenom dvě.

Těžká volba. Budeme ještě chvíli pracovat. Mohu rozhodnutí trochu odsunout. Nepodaří-li se izolovat aortu a uchovat tepny vedoucí krev k hlavě, rozhodne se věc sama sebou: najde to.

Ale ono se to podařilo. Téměř podařilo. Otevřel jsem osrdečnickovou dutinu, uvolnil vzestupnou aortu a šel po ní dolů, až jsem se dostal k důležitým cévám. Vypreparoval jsem pod aortou kanál a podvlékl tkaničku. To bylo to nejtěžší. Izoloval jsem aortu pod výduť. A totéž s plicnicí. To všechno je hrozně zdlouhavé. Operace trvá už tři hodiny. Nevnímám to. Anesteziolog mlčí, je tedy všechno v pořádku. Kromě toho přece vidím, jak pracuje srdce. Naprosté ticho. Je nutné šetřit si nervy na později. Ačkoli by bylo na co vrčet, Petr Alexandrovič neasistuje dvakrát dobře. Pomáhá mi málokdy a není na to zvyklý. Zato ti dva druzí jsou prvotřídní.

Neustále doplňujeme krev. Sleduje se a nahrazuje každá kapka ztracená na tampónech nebo rouškách.

„Dmitriji Alexejeviči, zařídte, aby poslali na stanici ještě pro krev. Dám-li se do toho, bude ztráta veliká,“ to říkám anesteziologovi.

Pokračuji v práci, uvolňuji ze srůstů cévy a lalokovou průdušku. Jde to velmi pomalu. Postup se měří na zlomky milimetru. Stále ještě je to práce rukou. Myšlenky jsou ojedinělé a útržkovité. Neměl by se zapojit přístroj pro mimotělní oběh? Pak bych uzavřel aortu bez nebezpečí.

Jenže jeho příprava bohužel trvá dvě hodiny. Kromě toho nemáme čerstvou krev. A hlavně, krev je potřeba zajistit proti srážení.

Operace probíhá ohromně čistě a pěkně. Začíná to vypadat, že jsem přímo pánbůh. Všechno dokážu. Hledme, jak báječně

jsem uvolnil všechny cévy! Stopka plicního laloku je také izolována a přetata. Při takových srůstech a v sousedství výdutě to není lehké, nemyslete si!

Přece jen jsem dobrý chirurg. Možná jeden z nejlepších. Jen se nevytahuj. Ruce se ti třesou. Všechna ta léta. A vůbec, jen si vzpomeň... Pitevna. Nářek.

Všechny přípravné kroky se blíží ke konci. Dokonce víc, podvázal jsem průdušku. Ještě je možné ustoupit. Teď se musím rozhodnout.

Ale nemusel jsem. Náhle vyrazil proud krve a zalil mi tvář... Okamžik — a krvácející místo tiskne prst.

„Otřete mi brýle!“

Než to udělají, jsem slepý. Ale to nic. Prst ví, co má dělat.

„Sušte!“

Protrhla se stěna výdutě. V jednom místě jsem prořal srůsty trochu hlouběji. Dalo se to čekat, ale přece to přišlo nenadále.

Proč jen jsem toho včas nenechal?!

Teď je pozdě o tom mluvit. Ale zatím se ještě všechno zdá klidné. Srdce pracuje dobře. Všechno je v pořádku!

Ne. Teď už ne. Stačí, abych pustil prst, a v několika vteřinách se pohrudniční dutina zalije krví, krevní tlak klesne na nulu a srdeční stahy budou sotva patrné. Musím držet. Jako ten chlapec, který zachránil Holandsko tím, že prstem ucpal díрку v hrázi. Jemu přišli na pomoc. Mně nepřijde pomoci nikdo.

„Podávejte co nejvíc krve! Začněte do tepny!“

Nabírám do plic vzduch jako před skokem do vody. Jako kdyby to bylo mé poslední nadechnutí...

„Péto, zmáčkni aortu! Marie, ty uzavři plicnici!“

Oddaluji prst od dírky. Proud krve vytryskl a hned ochabl, nemá přítok.

„Odsávačku! Hrom do vás, vždyť nesaje! Dej sem jinou, rychle!“

Mám k dispozici deset minut. To je tak málo. Roztrhávám otvor ve stěně výduti. Rychle z ní odčerpávám staré krevní sraženiny. Musím odstranit plicní lalok, abych si uvolnil přístup k aortě. Nejde to, je tu ještě mnoho neuvolněných srůstů.

„Dejte mi veliké nůžky! Hoď sebou, ty huso!“

Na zlomek vteřiny mě napadá, že bych neměl nadávat. Ále, co na tom teď záleží! Plicní lalok je hrubě odřat, napůl odtržen.

Hrůza.

Ve stěně aorty zeje dobře centimetrový otvor. Kraje jsou nerovné, tkáň kolem dokola změněná zánětem. To nezašiju! Ne, to nezašiju...

„Kristepane, co jsem to udělal, co jsem to udělal...! Takový pitomec!“

To platí mně. Jsem úplně budižkničemu. Ať to všichni vědí. Nezáleží mi na tom. Chci jen jediné — na místě zdechnout. Teď hned. Dokud ještě bije to srdce.

Ale je potřeba něco udělat. Pokusit se. Co když stehy přece vydrží? Pane bože! Udělej zázrak!

„Marino, dej sem steh. Pevný, zkontroluj ho, aby se nepřetrhl!“

Spěšně šiju a hledím zabírat co nejširší okraje. Ale při pokusu o zavázání se tkáň protrhává. To jsem věděl!

„Dej mi jiný. Ještě!“

V marných pokusech uběhlo asi pět minut. Z nějakých cév neustále prosakuje do výdutě krev. Museli jsme víc stisknout plienici.

„Michaile Ivanoviči, tlak klesá.“

„Podávejte krev rychleji! Připravte tepnu na druhé noze. A hněte se trochu, nemehla!“

„Nehmatám tep!“

Bože můj! Bože můj! Co jenom dělat! Vidím, jak slábnou srdeční stahy, cítím to v rukou. Musíme uvolnit svorku na aortě.

„Pěto, Marjo, Volodko! Já ucpu díрку v aortě a vy povolíte všechny svorky. Tak, všichni najednou!“

Uvolnili je. Tlak v aortě je slabý, ale krev přece někudy proráží. Srdce se zastavuje docela.

„Krev! Rychle dodávejte krev! Odsávejte! Připravte adrenalin, tři kubíky!“

Ne, musíme aortu zas uzavřít. Krev zalévá celé operační pole. A je potřeba masírovat srdce. Je to marné, samozřejmě, marné, ale vždyť ještě tluče... A co kdyby? Nech toho, zázraky se nedějí. Bůh není.

„Pěto, stiskni znova aortu. Marie, otevři víc osrdečník, abychom mohli masírovat. Cože, tys svorku vytáhl? Ach ty tupče, kams dal oči?! Mamlase! Vždyť já ji tam teď nedostanu. Jak má člověk pracovat s takovými...“

Epiteta, všelijaká urážlivá slova. Křičím, protože jsem zoufalý. Péta ovšem udělal chybu, že vytáhl svorku, jednou

rukou ji teď nemohu pod cévy zavést. Ale cožpak to na věci něco mění? Odtáhl jsem prst od aorty a pramínky krve vystřikují z otvoru jen v občasných a slabých nárazech. Jako ze sudu, když je vody už jen na dně...

Div nepláču... Nechce se mi žít v tomhle strašlivém světě, ve kterém děvčátka takhle umírají...

Provádím masáž srdce. Při každém stisku srdečních komor vystřikuje z aorty trocha krve. Svorku pod ni skutečně nemohu podsunout. Stále za to ještě hubuji Pétu. Hubuji Marii Vasiljevnu, že provedla špatně první operaci, ačkoli to nijak nemohu dokázat.

Adrenalin. Masáž. Nové dávky krve. To všechno se vleče mučivě dlouho. Srdce tluče jen ojediněle a slabě, jako když usíná. Ale je potřeba něco dělat, dělat!

„Michaile Ivanoviči, zorničky jsou už deset minut rozšířené.“

Vzpamatoval jsem se. Dost. Jednou se musí přestat. Přiznat, že smrt dokonala své. I když se srdce ještě občas zachvěje.

„Tak tedy hotovo. Končíme. Přestaňte s transfúzí. Krev se bude hodit jiným...“

Rázem se mě zmocňuje lhostejnost a apatie.

„Zašijte ránu...“

Jdu do přípravný, ke křeslu... Ne, musím se převléknout, jsem samá krev. Usedám.

V hlavě mám pusto. Ruce zesláblé. Na ničem mi nezáleží...

Ale ještě není konec. Ještě je tu matka a otec. Ovšemže tam dole cítí, že není všechno v pořádku. Od začátku operace uběhlo pět hodin! Ale oni ještě doufají. Naděje roztává a roztává a teď ji musíme přetrhnout jako nitku, která je svazuje se životem, s budoucností. Nemůžeme už dál čekat. Nemá to smysl. Rána je zašita, krev odstraněna. Maja je přikryta prostěradlem. Už ne Maja, ale — mrtvola. Nemohu to slovo dostat přes rty.

V přípravně se shromáždilo několik lékařů. Někdo z nás to rodičům musí jít povědět. Je to vlastně moje povinnost. Ale já mlčím. Nemohu. Prodlužuji mlčení a doufám, že mě od toho někdo osvobodí. Nakonec říká Petr Alexandrovič Volodovi:

„Běž, řekni to matce.“

Voloda se neodvažuje neposlechnout staršího. Odmlouvat

není u nás zvykem... Neochotně vstává a jde ke dveřím.

Pozdě. Příliš dlouho jsme se k tomu chystali. Dveře z chodby se rozlétají a do sálu vráží matka. Jako bez rozumu běží rovnou ke stolu a vrhá se na dceřinu mrtvolu. Vzlyká. Říká něžná slova. Líbá její zmodralé rty.

„Probuď se, ach probuď se, děvenko moje...!“

Nevyslovuje to, co očekávám: „Co to s tebou udělali?“ Nikoho neobviňuje. Nechápe ještě, nechce chápat, že její dcerka, její Maječka, už nežije.

Sál se téměř vyprázdnil. Je těžko se na to dívat. Mladé sestry pláčí.

Přistupuji k matce a snažím se ji uklidnit. Říkám nějaká prázdná slova, která je mi protivné i jenom opakovat. S velkou tíží se nám podařilo ji odtrhnout a odvést do pooperační místnosti¹. Tam se jí udělalo nevolno. Neviděl jsem to, zůstal jsem v přípravně a vrátil jsem se do křesla. Přišli a řekli mi, že leží na podlaze. Na podlaze? Proč? Aha, vždyť v té místnosti není ani lůžko, ani žádné lehátko. Jenom kulaté kovové sedačky.

Pak je sanitkou odvezli domů. Co tam budou dělat, nevím.

Marie Vasiljevna sedí v koutě a pláče.

Já musím ještě sepsat protokol o operaci. Co a jak. „Pokusy o zažití defektu ve stěně aorty byly bezúspěšné. Krvácení pokračovalo a srdeční činnost pozvolna dohasla.“

„Dohasla.“ Nemám tu už co dělat. Musím jít domů. A den také dohasl. Stmívá se. To je dobře — nikdo mě neuvidí.

Jdu zahradou, kolem vzrostlých stromů, pod jasným večerním nebem. Ticho. Jenom v dálce je slyšet tlumený hluk města. Rozžihají se první světla. Všechno je to jedna krása. Básníci o tom píší verše. Ale jaképak verše?! Vždyť je to klam! Lidé za těmi okny trpí. Strádají nemocmi. Nebo nenávidí. Nebo si stýskají. Pijí, perou se. Počítají peníze. Kdesi ještě dál, za obzorem, hladovějí. A vyrábějí atomové pumy. Chystají se svrhnout na lidi lavinu smrti a muk.

Ne, teď na mne jasné nebe a vůně květů nepůsobí. Všechno je pochmurné. Musím přemýšlet. Hledat. Vytvářet har-

¹ Místnost, kde pacienti tráví několik hodin bezprostředně po operaci, dokud nepřijdou k plnému vědomí. Pak se převážejí na pooperační oddělení. (Pozn. aut.)

monii s tím krásným nebem. Jenom tak — bez úvah — se jím mohou kochat pouze slepí.

Domovní dveře. Slyším něžný dětský hlásek.

„Kdo je tam?“

To je moje vnučka, Lenočka. Jsou jí čtyři roky. Říká mi táto, protože její opravdový táta odešel, když byla ještě úplný drobek. Mám ji moc rád. Moc.

„Proč jdeš tak pozdě? Dělal jsi operaci?“

Beru ji na ruku a dávám jí pusu. Ale před očima mám tamty holčičky. Ta první měla právě takové copánky a kapronové mašle. Jenom byla hrozně hubeňoučká.

„Dělal jsi operaci, ano? Pacientka umřela?“

Všechno je to řečeno veselým hláskem. Slovo umřela pro ni ještě nemá obsah.

„Ano, děvečko, umřela.“

Vychází žena. Za řadu let společného života se mi naučila vyčíst zprávu o smrti z obličeje. Vypytování u nás není zvykem.

Všechno se děje jako vždycky. Převlékání. Trepky. Večeře v mlčení. Dá-li se tomu říci večeře. K čemu vnější efekty? Ať jde všechno jako obvykle. Jenom napít se musím. Po takovém dni je to nutné. Začal ses k tomuhle „léku“ utíkat nějak často. Ale nač se mám šetřit?

Teď je na program spánek. Pod tou záminkou mohu zmizet ve své pracovně a lehnout si na divan. Mohu postavit na židli koňak a skleničku. Jako v Remarquovi nebo Hemingwayovi. K smíchu. Dokonce i v takovýchhle chvílích se člověk poddává vnějším efektům. Ale třeba jsem takový jenom já?

Spánek dnes nepřichází. V lehce zamlžené hlavě se mi neustále honí scény z uplynulého dne. Nářek matky nad rakví. Tamté první. A druhá matka: „Moc vás prosím... udělejte to dobře...“ Neudělal jsem. Nedokázal jsem to.

Dveře jsou zavřené a v sousední místnosti taky nikdo není. Mohu si sevřít hlavu dlaněmi a sténat: bože můj, bože můj...

Smrt. V nemocnicích celého světa denně umírají lidé. A nezřídká vinou lékařů. Zvláště chirurgů. Internisté, ti to mají snazší: lék nezabral, ale pacient zemřel sám od sebe. Je nám to líto, samozřejmě. Nepodařilo se nám ho zachránit. Ale co se dá dělat, věda ještě není všemocná... Ano, pochopitelně, vy za nic nemůžete.

Jsou různé druhy zabíjení. Bandita vraždí pro peníze nebo prostě jen tak. Je to odporné a bývá potrestán smrtí.

Žárlivec vraždí, protože ho utrpení zbavuje rozumu. Bývá potrestán lehčeji. Někdy se mu dokonce odpouští. Lásky si lidé přece jenom váží. Ostatně, někdy je pro vraha nejhorší — zůstat naživu. Ale časem se z toho vyléčí. Zpravidla.

Řidič zabíjí náhodou. Je to nešťastník. „To“ se na něj vrhá jako šelma a mrzačí ho. Někdy na celý život. Ale co dělat? Není přece možné řidičům dovolit, aby ničili lidi bez-trestně. Musí být pozornější.

Pak je tady válka. Spousta zabíjení pro vítězství ideje. Pro něčí výhodu. Pro splnění šílených tuh zběsilých politiků. Za zabíjení ve válce je člověk oslavován. Odměňován řády a tituly. Čím víc jich získá, tím líp. Lidé-vojáci si na zabíjení brzy zvykají. Zvlášť v dnešní době, kdy se to všechno dělá na dálku, kdy není nutné si špinit ruce v krvi. Smrt druhého se stala abstraktní věcí. Navíc je to pro vojáka čestná záležitost. Může být zabit také on sám. Je zkrátka vehnán do takové situace, že mu nic jiného nezbývá — zabíjej, a hotovo.

A tady, na samém konci, jsme my chirurgové. Nás nikdo neobviňuje ze zabíjení. Jsou tu ušlechtilé cíle. Člověk je v nebezpečí, lékař hrdinně bojuje o jeho život, nu a někdy — prohrává. Nemohl. Co se dá dělat?

Neležím takhle na divaně poprvé. V mém životě bylo dost úmrtí. Zabití? Ano, i zabití. Usmrcení z nedbalosti, jak zní právnícký termín. Je potřeba nazývat věci pravým jménem. Moc jsem o tom přemýšlel a rozbírám si to znova a znova. Tisíce složitých a těch nejsložitějších operací a . . . dost velké množství úmrtí. Mezi nimi nemálo těch, která jsem přímo zavinil. Ne, ne, to nejsou vraždy! Všechno se ve mně vzpírá a protestuje. Vždyť já přece vědomě riskoval, abych zachránil život.

Jak je to všechno popuzující. A trpké. Kde jsem udělal chybu dnes? Měl jsem přestat. Jakmile jsem se ujistil, že je to výduť — tak stop. Zašít. S transfúzemi bychom byli do zítřka vydrželi. Připravili bychom AIK a čerstvou krev. A pak operovat znova. Zavést mimotělní oběh a po odstranění plicního laloku otvor v aortě v klidu zašít.

Ech, nech toho. Operovat výduť v mimotělním oběhu je taky velice nesnadné. A ještě bylo potřeba toho zítřka se vůbec dožít.

Ale ne, přece jen by bylo daleko víc naděje. Ty chyby! Dělam chyby jako kluk. . .

Bývají různé operace. Operuješ za války těžce raněného.

V takovém případě hrozí smrt tak či onak. Stejně tak když se proděraví žaludeční vřed nebo se zauzlí střeva. Chyby? Ano, dochází k chybám, jenže není jiná cesta. Je nutno operovat co nejrychleji.

Včerejší operace byla ale něco docela jiného. Ta holčička přišla po vlastních nohou a ještě tři čtyři roky by byla žila. Kdežto teď leží doma na stole ve světnici pro hosty.

Napijme se.

Čím to tedy je, že nemocní umírají?

Všechno bylo provedeno správně, ale člověk umírá. Ošetřující dobře neuvážili jeho stav. Buď ho nedovedli uvážit — lékaři na to nestačily znalosti, anebo neměli možnost — nemohli se opřít o matematické prostředky. Pak je špatná sama věda.

Nebo byl výkon proveden nesprávně — někde jsi možná něco špatně rozřízl, anebo situaci ztížil charakter nemoci samé — třeba byla silně změněna tkáň. Vynikající odborník by to udělal, ale slabší lékař to nedokázal. Následek — smrt. Nebo v deseti případech zakročíš správně, a u jedenáctého se zmýlíš. A zase smrt. Chirurg, to není jenom lékař. To je také mistr řemeslník. Jako klenotník nebo jemný mechanik. A jsou dobří a špatní řemeslníci. Ti špatní ať se raději do něčeho nepouštějí.

Aby člověk uměl cokoli správně uvážit, musí moc vědět a dobře znát svou vědu. Musí se učit a učit.

A ještě je to málo. Můj známý matematik medicínu vůbec neuznává za vědu. Věda, která se neopírá o matematické prostředky a rozbory, není prý věda. Říká, že potřebujeme počítačí stroje. Je to možné. Nevím. Ještě jsem do toho řádně nepronikl. Ale že je lidský mozek nedokonalý, může-li tak často věci poplést a zapomenout, to je zřejmé.

Aby člověk dokázal dobře operovat, musí mít nejen zručnost, ale i zkušenosti. Musí operovat co nejvíc. A brát práci poctivě. Jak se to všechno pěkně srovnává do přihrádek!

To tedy znamená, že úmrtí budou dělej co dělej? Není možné čekat, až se z medicíny stane přesná věda. Do té doby utečou ještě desetiletí a mnoho nemocných zemře, nedočká se. Člověk se vždycky bude mýlit. Jenže za naše chyby platí druzí životy. Aby se člověk naučil řemeslo, potřebuje ovšem zkoušet. Musí zkazit spoustu věcí. Jenže naše věci jsou lidé.

Děsivé. A nedá se to změnit.

Takže je zbytečné ztrácet náladu. Všechno je v pořádku.

Hlavně mít poetivý úmysl. A nebrat peníze. A když přijdeš z práce, dej si skleničku a běž spát. Lidé se slabými nervy se za chirurgy nehodí.

Před spaním se se mnou přišla rozloučit Lenočka. Po koupeli je celá čistounká a svěží. Jen jiskří veselým šelmovstvím.

„Dobrou noc, tatulko. Ty si dáváš koňáček? Vyprovod mě k postýlce!“

„Dobrou noc, holčičko. Běž sama, já si trochu poležím, jsem unavený.“

Dala mi pusu a něco štěbetajíc odběhla, jen se jí nožky pletly v dlouhé košilce.

Asi se opravdu za chirurga nehodím. K čertu s takovým povoláním, které lidem přináší smrt!

Existuje prý zákonité procento úmrtnosti po operacích. Světová statistika neúspěchů a omylů. Jak jsme na tom my? Přibližně na úrovni. Někdy hůř, někdy líp. Jenže za číslicemi není vidět ty umírající. Noviny neotiskují jejich fotografie.

Ta první holčička měla takové opravdové oči.

A Maja byla veselá, plná chuti k životu.

Měla. Byla.

Dáme si ještě skleničku.

Hromsky štiplavá věc. Kdepak, ze mne pijan nebude. Copak, snad se nelituješ?

Všichni přece neumírají. Copak ty děti tam na pokojích nejsou pěkné? A každé pondělí jich přichází spousta na kontrolu. Vyrostly, jsou veselé, hezké. Díváš se na ně — a roztrpčení a hořkost v tobě roztává. A jdeš do toho znova...

Třicet let se zabývám chirurgií. Hrozně dlouho. Přišel jsem jako holobrádek plný nadšení. Snil jsem o transplantaci orgánů, omlazování. Skalpel byl podle mne vrchol medicíny. Internisty jsem pokládal za nižší rasu. „Ale já — já něco dokážu!“ Dívám se teď na ono své já zpovzdálí a je z toho trocha stesku a trocha shovívavosti. A taky lítost? Nemyslím. Celkem vzato, neprožil jsem život špatně. Napohled v tom nebylo nic zvlášť efektního, všechno prošlo nenápadně, obyčejně, skromně. Aspirant, asistent, docent, profesor. Skoro jako všichni ti lékaři, o kterých se v románech a divadelních hrách píše jako o úzce specializovaných, trochu směšných pedantech.

Ale ne! „Poznal jsem nebe!“ Chirurgie mi dala takové vrcholné prožitky, jaké nemůže dát nic jiného. Jsem tvůrčí

duch. A své myšlenky uskutečňuji. Mým nejvyšším soudcem je mé svědomí. Kdo na mě může vložit větší odpovědnost...?

Ach, to jsou všechno slova. Krásná slova. Ve skutečnosti to byla těžká práce.

Dnes tu ležím zdeptaný a všechny ty sny mi připadají stejně vzdálené jako na počátku.

Ale v tom nemáš pravdu. To dělá žal a únava. Mnoho věcí pokročilo...

Vzpomínáš, v třicátých letech — tenkrát se nám aspirantům zdála resekce žaludku nebo odstranění ledviny vrcholem chirurgie. Naše kapacity se jen velice nesměle pokoušely něco dokázat v hrudní dutině — a téměř vždycky neúspěšně. Pak toho nadlouho nechávaly. A teď mi tu asistenti operují mitrální srdeční vady a pacienti neumírají.

Ano, samozřejmě, lidem to přišlo draze. A chirurgům také. Ale teď se to vrací. S úroky.

Jak málo jsme tenkrát věděli, jak málo dovedli... Ale pokrok přece nepozorovaně postupoval. Transfúze krve, místní umrtvení, různé drobnosti v péči o nemocné a v diagnostice. Najednou se díváš, že pacientů umírá méně a méně. Už si říkáš, teď se mi to podařilo! Začínáš operovat těžší případy, ale vtom — tumáš! tumáš! A ležíš zase hubou v blátě. „Proč jsem se do toho jenom pouštěl? Proč jsem si už nedal pokoj?“ Ale pak tě to přejde a ty zas něco hledáš, zas se v něčem vrtáš. A stejně tak spousta chirurgů na celém světě.

Po válce jsme přešli do hrudní dutiny — na plíce, na jícen. To už jsem byl profesorem. Pravda, na tom tolik nesejde. Chirurgie staví všechny do jedné řady, obyčejného lékaře i akademika: ukaž, co dokážeš! A vědecké hodnosti, ty jsou tak dobré kvůli platu. Ačkoli není pravda, to si myslí lékaři, ale profesori a akademici se stejně pokládají za něco víc. Že jsou — posvěcení. Mnozí z nich už zapomněli, jak se trásli a přeříkávali při obhajobě své nanicovaté disertace, a jsou hluboce přesvědčeni, že jejich práce „znamenala přínos“.

Kdopak je to, ti „mnozí“? A ty? Tvoje „Varianty bráničního nervu v souvislosti s...“ — to byl přínos?

Nebudme malicherní. Pracoval jsem poctivě. A své tituly jsem nepřeceňoval. Mají svou důležitost, umožňují člověku dostat dobrou kliniku, vytvořit podmínky pro velkou chirurgii.

Rok 1949. První pneumonektomie¹. Šest a půl hodiny. Pacient v těžkém šoku a já nemohl ani sedět, musel jsem si lehnout na pohovku. Je pravda, byl to obtížný případ. Sebral se. Byli jsme tenkrát moc rádi. Jakkak se mu teď asi daří, našemu Seňovi, Semjonovi? Už nějakých pět let se neukazuje. Naposled vypadal dobře, roznášel tenkrát po vesnicích poštu. „Dělám denně takových dvacet kilometrů...“ Příjemná vzpomínka. Vždyť byl odsouzený na smrt.

Samozřejmě, takových Semjonů bylo mnoho. Jak jinak by to člověk vydržel? Jenomže mně teď bůhvíproč přicházejí na mysl jiní. Brzy po Semjonově operaci zemřel Pavlík s chronickou plicní hlízou. Krvácení z poškozené tepny. Taky jsem tu takhle ležel.

Ale pak se plíce přece jenom začaly dařit. Teď je to zvládnutá oblast. Můžeme operovat téměř se zárukou. A můj přínos je v tom taky. Ach, dej pokoj. Jakýpak přínos. Domníval jsem se, že jsem vypracoval dobrou metodiku uzávěru průdušky, ale pak se ukázalo, že na ni přišli už přede mnou. To je celý ten přínos.

Ne, vezměme to spravedlivě: dal jsi dohromady všelijaké drobnosti a vznikl z toho docela slušný systém. Učil ostatní chirurgii. Teď podle něho mnozí z nich pracují, a dobře. Nemocní se uzdravují a přicházejí s díky. A oč konec konců běží? Ano, samozřejmě, jen se utěš: „To nejcennější jsou lidé.“

Jaká je ta sebekritičnost těžká věc. Nebýt takových dnů, jako je dnešek, už bych se asi taky viděl talentem jako někteří mí kolegové profesori. . . Ty se taky vždycky musíš pochválit a ukázat, jaký jsi poctivec!

Pak začaly operace na srdci. Zase den za dnem, tvář za tvář. Tohle je první pacientka: mitrální stenóza s těžkou dekompenzací. Byla to vzdělaná žena, věděla, jak je její stav vážný. Vdova. „Potřebuji ještě několik let, musím postavit syna na vlastní nohy.“ Proč nejela do Moskvy? Tam už tyhle operace dělali. Nevím. Celý život jí budu za její důvěru vděčný. Muselo jí opravdu přát štěstí, když tenkrát nezemřela. Jak si na tu operaci vzpomenu, červenám se. Tak jsem byl neobratný a nezkušený. Ale ona dodnes žije. Syna už má dospělého. Díky jí.

Srdce, to je přece jenom ta nejobtížnější oblast. Asi mě taky

¹ Pneumonektomie — odstranění celé plíce (pozn. překl.)

utýrá. No jakpak ne, jen se polituj! Oběť lásky k bližnímu. No dobře, mlč. Víím, že to dělám pro sebe.

Co uspokojení to bylo a co zklamání! Ukázalo se, že přimnoha družích vad jsou výsledky operací nedostačující. Vystala nutnost otvírat srdeční dutiny a napravovat chlopně a přepážky.

Pak epopej s konstrukcí a zkoušením AIK. Ano, je to celá epopej. Se všemi lidskými vášněmi. Kdyby ji tak mohli spisovatelé vylíčit. A mě s ní? Poctivě vzato — v téhle věci jsem opravdu přiložil ruku k dílu. Toť se ví, bez Olega, Petra, Marie, Dimy a mnoha dalších bych nebyl dokázal nic. Taková záležitost není bez kolektivu možná.

Jestlipak mě mají rádi?

Dřív měli, ale teď už nejspíš ani není proč. Víc a víc se jim vzdaluji. Jsem sušší a sušší. Jenže oni si asi myslí, že jsem zpychl.

První operace s přístrojem, s AIK. Byla neúspěšná. Celý rok jsme se pak cvičili na psech a přístroj vylepšovali. Pak přišel úspěch. Chlapec Kolja. Taký s Fallotovou tetralogií. Operace nebyla provedena radikálně, ale chlapec vydržel a jeho stav se zlepšil. To už znamenalo mnoho. V té době se tento druh operace v celém Svazu podařil jenom na několika klinikách. Kolik to bylo vzrušení, co hrdosti! U každého pacienta tehdy mívali po několik nocí službu tři čtyři lékaři včetně těch nejzkušenějších.

Dobré výsledky ale byly jenom zpočátku. Pak přišla úmrtí, jedno za druhým. Začali jsme brát příliš těžké pacienty. Jenže jak je nebrat? K čemu by pak operace byly?

Ale člověku je stejně těžko.

Celý vývoj velké chirurgie mi prolétl před očima. Měl jsem na něm svůj podíl a nejednou jsem stával v předních řadách. Ne, netvrdím, že jsem dělal něco mimořádného. Nejsem průkopník-popularizátor. Do dějin se nedostanu.

Na to teď kašlu. A dál...?

Je to tím koňakem a smutkem, že mám takové malátné myšlenky? Hlavou mi táhne jakási směsice sentimentality a trpkosti.

Dejme si ještě jednu skleničku. Na pročištění mozku.

A dost. Vždycky jsem hleděl mít jasno. Musím je vnést i do všech těchhle beztvarych úvah.

Potřebují lidé chirurgii, nebo ne? Ovšemže potřebují. Všichni nemocní přece neumírají. Většina se uzdravuje a pak s po-

žitkem vychutnává život. Dokud může... Samozřejmě, zpočátku bývá mnoho obětí, ale bez toho se bohužel nelze obejít. Lidé vždycky přinášeli oběti bohům v naději, že za ně výměnou získají prospěch obecný.

Jak se asi cítili oni obětníci, kteří probodávali u oltářů nemluvnata?

Má to znamenat, že my jsme taky — obětníci?

Je zbytečné chirurgy idealizovat. Obětují pouze cizí životy, ne vlastní. V tom smyslu to nejsou vojáci, nýbrž generálové. Ale stejně nám často bývá bídno. A děláme pro lidi potřebnou, ale nepříjemnou práci. Tak proč ji tedy vůbec děláme? Pro peníze ne. Chirurg je na tom stejně jako každý jiný lékař nebo třeba inženýr. Z ješitnosti? Jistě, dokud je člověk mlád, lichotí mu, když se na něho dívají jako na zachránce, když ho zahrnují slávou. Ale mně už ne. Ne? Totiž — příjemné mi to je, ale ne natolik, abych se kvůli tomu pouštěl do riskantních operací. Co to tedy ještě způsobuje? Snad vědomí zápasu. A také utrpení, jímž platíme za vítězství. A nakonec — povinnost. Já přece musím. Nepřetvařuješ se? To je příliš primitivní vysvětlení. Otázku stimulů lidské činnosti vůbec budou muset promyslet psychologové. Stimul — to je ostrý bodec, kterým ve starém Řecku poháněli zvířata. A stejně pohání i nás.

Lidská přirozenost. Co je to člověk? Tahle otázka byla kladena mnohokrát. Odpovědi byly různé a často protichůdné.

Člověk je od přírody dobrý.

Člověk je krutější než lita zvíř.

Či snad má mnoho tváří? Co je to dobro a zlo?

Co pokrok? Budoucnost?

Než umřu, chtěl bych to vědět. Což není možné zajistit, aby tihle malí chlapečci a děvčátka byli šťastni i dál, stejně jako jsou šťastni teď, jsou-li zdraví, sytí a mají-li dost lásky? A co je to štěstí?

Zas jsem odbočil.

Je mi těžko. Je mi dnes moc zle. A bylo mi už mockrát. Jsem tím vším unaven. Vítězství ve mně už nevyvolávají takovou radost jako kdysi. Utrpení nešťastných lidí mi otrávil srdce a vzalo mu všechny klid. Fuj, takové omleté fráze, vždyť je to protivné!

Vidím, jak lidi trápí nemoci. Ale kolik je ještě jiných utrpení, která nevidím? Způsobených ponížením lidské důstojnos-

ti, chudobou, tím, že jeden není schopen pochopit druhého?

Co mám jenom dělat?

Umřít?

Kolikrát v takovýchto chvílích ke mně takhle myšlenka přicházela! V zápase, který vedou chirurgové, umírají pouze nemocní. Ale v okamžiku, kdy se člověku srdce zastavuje v rukou a život mu jako voda uniká mezi prsty — kolikrát touží dát všechno, aby jej udržel! Půl života. Celý život. Jenže nikdo výměnu nepřijímá. A nemocný umírá a já zůstávám. Uplyne nějaký čas, a já už nechci měnit. Rozmyslel jsem si to. Přece však každý takový případ po sobě zanechá něco, co o kousek zmenšuje mou touhu žít.

Dějiny naší vědy znají případy sebevražd chirurgů. Kolomnin, žák Pirogova, zavedl nemocnému pro umrtvení do konečníku kokain. Všechno předtím promyslel a přezkoušel — ale pacient zemřel. Lékař odešel do své pracovny a zastřelil se.

Němec Block se koncem minulého století pokoušel provést pacientovi s těžkou tuberkulózou současně oboustrannou plicní operaci. Když otevřel druhou pohrudniční dutinu, nemocný zemřel. Lékař se téhož dne otrávil. Pohřbívali je současně.

Lidé se zdravým úsudkem samozřejmě řeknou — blázen! To by se pak všichni lékaři, nebo přinejmenším chirurgové museli odebrat na onen svět. A kdo by operoval slepá střeva?

Ano, ti dva přestřelili, ovšem. Neuvážili věc správně. Ale já smekám před jejich lidskými kvalitami.

Jenže nemlátíš ty jen tak prázdnou slámu? Bojíš se možná umřít, kamaráde, a tak hledáš krásné výmluvy. Děláš si starosti o blaho lidstva... Nevím. Mám dojem, že ne. Vnučku mám ovšem moc rád. Ani dcerku jsem tolik neměl. Asi že jsem byl mladý. Hořel jsem pro všelijaké jiné věci. Ale vždyť Lenochka vyrostla i beze mne. Žena a Líza ji dokáží dobře vychovat.

Tak se mi zdá, že povídám úplné hlouposti.

Nebudu se trávit. Ačkoli prostředky jsou teď báječné! Usneš si klidně, máš hezké sny a... víc se neprobudíš. Náhle! A už žádné operace a slzy matek.

No dobře, dost těch sentimentalit. Takový ušlechtilý hrdina! „Bylo nad jeho síly přenést přes srdce...“, pokládal za svou svatou povinnost...“ Jak se to psalo ve starých románech. Které, upřímně řečeno, už nedokážu číst.

Jsem úplně opilý. Že bych si dal ještě skleničku? Ne. To stačí.

Samozřejmě, je ještě jedna cesta. Čistá věda. V laboratořích je tak krásně! Sedíš si a vymýšlíš. Psíků je ovšem člověku taky líto, ale o tolik méně! Mohl bych se zabrat do fyziologie. Vyzkoumal bych, jak regulovat krevní tlak. Jak působí na tkáň nedostatek kyslíku, proč vzniká šok. Je spousta všelijakých zajímavých otázek. A začal bych poučovat lékaře: „Na základě našich pokusů se psy doporučujeme provádět úkon tak a tak...“ Ať si to dělají v praxi. A když to někdy nepomůže — cožpak za to mohu já? Musíte uvažovat sami, soudruzi! Není možné slepě přenášet výsledky pokusů na nemocné. Žádné matky by za mnou nechodily... Jsem přece vědec! Co vy víte o teorii, praktici?! Vy jenom řezat a řezat...

Tot se ví, výzkum je taky potřebná věc. Bez nich, bez vědců, bychom dnes neodebírali plíce a nezašivali otvory v srdečních přepážkách. Pravda, třeba bychom také nemysleli na to, že naše Lenočky zítra pohřbí atomová bomba... Ale to už nezavinili vědci. Ačkoli — jak to, že ne? I oni. Je nutné uvažovat. Dívat se dál než na svoje křivule a přístroje. Nehnat se bezhlavě za kouzelnou fatou morgánou. Nepoddávat se iluzi o všemocnosti lidského génia.

Tak se zdá, že lezu do oblasti, kde nejsem doma. Nevím, jestli bych se ovládl. Fata morgána je prý velice krásná. Nevím. Neviděl jsem ji.

Ne. Pro mne se čistá věda nehodí. Chci říci — teorie. Jistě nemám pravdu, ale mně se nelíbí. Fyziologie je krásná věc. A pokusy na psech jsou nezbytné. Ale jenom tenkrát, když vědec neustále cítí, pro koho pracuje. A je odpovědný před matkami, vidí jejich radost a pláč.

Zas jedna fráze.

Tak jsem obešel celý ten kruh. A jsem tam, kde jsem byl na začátku. Není kam utéct. Zbývá jenom jediné — pracovat. Znova a znova operovat. Učit mladé chirurgy, aby svou věc dělali dobře a poctivě.

Ne, ne tak docela. Je nutné také hledat. Je potřeba mít vědu. Opravdovou vědu, určenou pro lidi.

Ukládám se k spánku. Takzvaně. Ke koňaku si vezmu ještě luminal.

Ano, já se ukládám. Spí moje vnučka Lenočka. Žena a Líza si také půjdou lehnout, když uslyší, že jsem zhasl. Půjdu

jim popřát dobrou noc. Ať si myslí, že už mi „odlehlo“. Ale mně „neodlehlo“. Někde tam, v podvědomí, mi pořád vězí myšlenka na tamty domovy, na tamty rodiny... Jak je jim, ubožákům, zdalipak si lehli? Nebo sedí a pláčí — jedni u rakve připravené k zítřejšímu pohřbu a druzí v prázdném bytě, kde ještě bloudí, ještě skoro žije jejich Maječka... Co na to mohu říci? Nic.

Nic...

| Druhý den |

| po dvou letech |

Cesta vede do kopce. Jdu do práce. Takřka denně se drápu do strmého svahu. Nejen fyzicky. I v myšlenkách.

Operace. Po ránu je péro pevně utažené. Všechno už jsem stokrát promyslel, a teď se tedy dívám po lidech, po strozech, po automobilech. V duchu vedu dokonce jakési rozhovory. Ale to všechno jen tak, na povrchu. Před duševním zrakem se mi neustále střídají představy o operaci. Útržkovité myšlenky. „Na tohle nesmím zapomenout. Líp to snad udělat takhle. A tady počkat. Rozhodně počkat! Zeptat se anesteziologa...“ Dokonce lehce gestikuluji.

Tak dost. Podívej na tu nádheru kolem. Májové jitro. Květy jabloní. Opar mladičkových lístků. Vůně jara.

Slova to jen kazí. Ačkoli, člověk slova musí mít. Literární nadání spočívá zřejmě v tom, že spisovatel dovede převádět city do slov... Ale ne, kromě toho musí jistě umět věci i procítit. Jak prosté a příjemné: vymýšlet, procítovat, popisovat.

Jenže já mám citů až nad hlavu. Snad proto si neprohlížím kvítečky na jabloních. Ale nech toho, všechno je to daleko jednodušší: jsi slepec. Ačkoli myslím, že jsem kdysi taky miloval západy a východy slunce? Jenže to už je dávno. Před válkou. Pro mne válka už neskončila.

Ráno nemyslím na pacienta. Po ránu drží všechny brzdy pevně. Myslím jenom na operaci, jenom na nemoc, na srdce, na plíce. Dokonce i na psychiku. Ale bez tváře. Bez očí.

Dnes se však nemohu zdržet. Čeká mě zvláštní případ: riskantní operace na člověku, který je mi blízký. Velmi riskantní operace. Čert mi taky napískal, že jsem s ním vedl ty debaty, lezl mu do duše. Ne, není pravda, s duší to nemělo

nic společného. Šlo tu jenom o rozum, jenom o intelekt. Zase špatně: duše v tom přece byla. Jakási zvláštní, křehká a současně suchá jako matematický vzorec.

Děláte pokroky, profesore. Tak dost! Tohle je nebezpečné. Zhluboka dýchat, delší krok. Všechny sentimentálnosti skončily včera večer, tou pořádnou dávkou luminalu.

Vyspat se, to je důležitá věc. Ale co on? Emoce jsou hrozný nepřítel srdce. I zdravého. Jenže zkus to bez nich, když on všechno ví. Jiní pacienti věří, nevědí, člověk je může oklamat. Ale Sáša je matematik, všechno si propočítal, všechny pravděpodobnosti i podíl náhodných činitelů.

Já si bohužel správností jeho výpočtů nejsem jist, jsou příliš optimistické. Některé korektivní faktory jsem mu nemohl povědět. A taky je sám znám jenom velmi přibližně.

Ještě je čas. Mohu přijít a operaci odvolat. Podívám se na něj.

Jaká je to tíživá historie! Všechno se ve mně bouří proti těm nesmyslnostem, z nichž se skládá život. Na co nemoci, na co spory, války, utiskování? Zase dávám hloupé otázky, jako před několika léty. Mám už na ně odpovědi nebo přesněji, mohu je mít. A znova Sáša: mnohé se mi ujasnilo právě po debatách s ním. Nepřestávám obdivovat jeho hlavu. Mít tak zdraví a trochu ctižádosti, co by z něho bylo! Jenže slovo „zdraví“ tu už dnes zní směšně. Dnes došel k předělu sám jeho život.

Tak rád bych si probral v paměti všechna naše setkání, všechny besedy.

Tolik mě bolí srdce.

Ale nesmím! Brzy bude po operaci a pak na to bude dost času. Skončí závod, péro povolí, nic už nebude možné napravit... Pak si vzpomínej co srdce ráčí.

Ale teď — přidej do kroku. Přidej. Chirurg musí být odolný a svižný.

Všechny přípravy jsme myslím provedli už včera. Dokonce jsme svolali zvláštní poradu účastníků, jako jsme to dělávali před třemi léty, před prvními operacemi s AÍK. Celá klinika je napjatá. Běží přece o šéfova miláčka. Mnozí si asi myslí: jen aby profesor nenadával. Teď už ne ze strachu před urážkami, ale říkají, že špatně operuji, když začnu nadávat. Je to logické, jenže dřív nic takového nebyvalo. To věk.

Nebudu nadávat. Nemám na to právo.

A tady už je naše budova, klinika. Je hezká na pozadí

topolů s bledě zelenými listky. Tak ji asi vidí náhodní chodci. Ale já nemohu. Pro mne z ní utrpení navždycky udělalo chmurné místo.

Tamhle jsou dvě okna pooperačního pokoje. Jedno z nich je otevřené, je vidět kytici raných květů. Ale mně se v jeho hloubi vybavují obrazy, které jsem bohužel tolikrát viděl. Ne, zaženu je, nebudu vzpomínat. Nesmím. Jen co nejméně citů.

Lavičky. Už na nich sedí příbuzní pacientů. Sedí tu vždycky, kromě těch nejstudenějších dnů. Matky našich dětí. Některé šťastné, některé nešťastné. Procházím kolem nich s neproniknutelnou tváří. Nedokážu se jen tak usmívat, když jsem plný obav. A vůbec, nehovořím s příbuznými rád. Ne že bych neměl dost taktu a trpělivosti, ale schází mi srdečný tón. Je to špatné, samozřejmě. Ale nějak se přece musím chránit před bolestí, jíž, jak mi připadá, je tu kolem všechno prosyceno. Nemohu vyposlouchávat jejich trápení. Jsou nešťastní, ale jsou zdraví. A já mám dost nemocných.

Už je to tak, čeká na mě Sášova žena Raisa Sergejevna, či prostě Raja. Je to celkem vzato dobrý člověk. Ale já vůbec nemám chuť se s ní vidět. Všechno bylo řečeno a dodat nic nemohu. Nechápe vážnost manželova stavu a panicky se bojí operace. Nikoho jiného bych za takových podmínek neoperoval. Nemocný, i když sám operaci vyžaduje, není rozhodující — může zemřít; ale příbuzní zůstávají. A dokázat se nic nedá. Vina je nakonec vždycky na chirurgovi.

No dobře. Tohle mi teď starosti nedělá. Nebudu před Sášou vinen, že jsem souhlasil. Jen abych neudělal nějakou chybu při operaci.

„Michaile Ivanoviči, moc vás prosím, budete ho operovat?“

„Dobrý den, Raiso Sergejevno. Prosím vás, uklidněte se. Budete ještě všechny své síly potřebovat. Nerozmyslel-li si to Sáša, operace bude.“

Slzy:

„Ne, nerozmyslel. Už jsem u něho byla. Mě neposlouchá. Odmítněte operaci vy!“

„Nemohu. Velice se bojím, ale jako lékař nevidím jiné východisko. Takhle by nežil ani rok.“

„Ale vždyť se ještě necítí špatně. Ještě nedávno vycházel ven. A noviny píší o nových lécích proti revmatismu, třeba mu pomohou? Co když zůstane na stole? Co bude pak?“

Ano, co bude pak? Nemohu jí přece odpovědět — jste ještě mladá, zapomenete, vdáte se. Syna dokážete vychovat sama. Největší ztráta vůbec nepotkává vás, ale — vědu, cizí lidi. Ačkoli tohle není pravda. Pro ni je ta ztráta nenahraditelná.

„Raiso Sergejevno, pochopte...“

Následují dlouhé výklady, co je to revmatismus, srdeční vada, cirrhosa jater¹. Slova, která jsem říkal už dvěstěkrát! Nemůže jim rozumět. Hledí svýma vodově modrýma očima. Začíná ve mně vřít zlost.

„Tak aspoň jediný týden počkejte, Michaila Ivanoviči! Na kolenou vás prosím...“

„Nemohu. Omluvte mě, prosím, musím jít.“

Odešel jsem. Ještě se mi pokoušela něco říci. Ne. Nemohu. Pěkná rozsvička před operací! Čert aby ji vzal! Jenže co se dá dělat? Je nešťastná. Není tím vinna. Nikdo tím není vinen. Naše vina je, že nedovedeme vybudovat život bez těchto strašlivých dramát. Takovýchhle, kdy přichází smrt.

Zbývá mi pár minut před ranní poradou. Musím se zajít rozloučit.

Druhé poschodí. Malý pokojík. Květiny. Sáša sedí v posteli. Shrbený. Smutný. Bože, jak je mi ho líto!

„Och, Michaila Ivanoviči, dobrý den, pojďte dál.“

Usmívá se. Krásný otevřený úsměv ve vyhublé, bledé tváři. Okamžik si ho prohlížím jako přítel a jako lékař. Jde to, drží se.

„Spal jsi?“

Obvykle mu vykám. Není přece kluk, je to vědec, a navíc rafinovaný inteligent. I všem pomocnicím říká zdvořile plným jménem. Ale dnes nemohu. Potřebuje podpořit. Ráječka mu asi dala co proto. Určitě plakala.

„Poseďte aspoň chvíli!“

Ladím obličej do boдрého úsměvu a usedám proti němu. Zvážněl.

„Michaila Ivanoviči, máme málo času. Vy musíte na poradou a na mne už čeká Dmitrij Alexejevič se svými stříkačkami. Promyslel jsem si všechno ještě jednou. Je to smutné, ale není jiná cesta. Tak tedy, zůstáváme při našem starém rozhodnutí. A zbývá jenom důstojně se držet.“

¹ Cirrhosa jater — nemoc doprovázená množněním vazivové tkáně, což narušuje činnost jaterních buněk (pozn. aut.)

„Všechno bude dobré. Jsem si jist.“

Vůbec si tím nejsem jist. Ale všechno bylo řečeno včera. A když Sáša došel k rozhodnutí, nezmění je. Proto je potřeba lhát.

Tak se mi aspoň zdá.

„Nemluvte tak, Michaila Ivanoviči. Všechno vím. Mám rád logiku a moje logika pracuje přesně, přese všechny emoční překážky. Zdržel jsem vás kvůli něčemu jinému. Moc jste pro mě udělal. Jste člověk...“

„Bez velkých slov, Sášo. Já je taky nemám rád. Mluv k věci.“

„Tadyhle je rukopis. Je to stručné shrnutí těch myšlenek, které jsem vám kolikrát rozváděl. Pár věcí je tam nových, z posledních dní. Přečtěte si to, až budete mít volnou chvíli. Nejsem ctižádostivý, ale rád slyším... rád uslyším, ukáží-li se zajímavé... pro někoho. To je první věc. Druhá je Serjoža. Vy znáte Raju. Nebudu o ní nic říkat. Víím, že nebudete moci ovlivnit jeho výchovu. Je to prostě neproveditelné technicky, i kdybyste vy sám chtěl. Ale za několik let už bude mnohemu rozumět, a tak vás prosím — promluvte s ním o životě a o mně. Možná že pak už z toho některé věci dokáže pochopit.“

Ukázal na složku papírů. Ruka se mu lehce chvěla. Oči měl zádumčivé a maličko zavlhle. Odmlčel se.

„A třetí věc. Tady je dopis. Možná že se na vás obrátí jedna žena. Přejde podle všeho brzy. Přečtěte si ho a dejte jí ho... Za všech okolností... Určitě si ho přečtěte, abyste věděl, jak s ní hovořit. No a budu-li živ, nebudeme o tom mluvit, jako jsme nemluvili až dodnes. A to je všecko!“

Znovu se usmál svým širokým úsměvem. Skoro klidně a skoro vesele.

„Mohl bych s vámi teď hovořit donekonečna. Jenže nemáme čas. Ale musím vám říct, že ta vaše neuroplegika¹ nezabrala, mám hlavu dokonale jasnou.“

„Ty jsi jiný intelekt, můj milý! Však až se sebereš a uděláme mašinu na určování celé té vnitřní kuchyně, bude si příští matematik před operací blaženě spát a mít rajske sny.“

Prázdná fráze. Nutím se do smíchu. On taky. Pohlédl na hodinky.

¹ Neuroplegika — prostředky snižující dráždivost nervové soustavy (pozn. aut.)

„No, máte načas. Na shledanou, Michaile Ivanoviči. Zlomte vaz!“

Ale myslí si asi — sbohem. A já si to myslím také, my dva jeden druhého neošidíme.

Vstávám. Jsem dokonce rád, že musím jít. Všichni jsme takoví.

„Dobře, dobře, čert tě vem! Nestojí za to se loučit, však se dnes ještě uvidíme. Drž se, ať nezklameš vědu!“

Ještě se usmál. Udělal lehké gesto na rozloučenou a já odešel. Řekl bych, že se mu pozvedla nálada. I mně se nějak ulevilo. Úsměv, smích — to je velká věc. Dokonce i v takovéhle situaci.

Och, už je devět a pět minut! Musím jít na poradu. Snad to nějak dopadne!

Ranní konference na klinice, to je důležitá věc. Pravda, zabírá až hodinu času, ale vyplatí se.

Sál. Stůl jako pro předsednictvo, za nímž sedím já sám. Veliký negatoskop¹ za mými zády. Řady židlí. Vpředu odborní spolupracovníci: anesteziolog, Petro, Marie Vasiljevna, Semjon Ivanovič, Oleg. Pak ostatní lékaři, vzadu sestry. Spousta lidí, takže některá děvčata stojí. Žádné velké ticho. Všichni si rádi poklábosí.

Sestry po noční službě podávají stručné hlášení: kolik je pacientů, kdo má vysokou teplotu. Podrobně mluví o těžce nemocných. Těch je bohužel vždycky dost. Po čtvrt hodině sestry odcházejí. Pak hovoří o svých operacích chirurgové, kteří včera operovali — co se zjistilo, co udělalo, komplikace, výsledky, ranní stav. Všechny chyby se probírají poctivě a otevřeně. Říká se, že tohle u nás máme zavedeno dobře. „Stoprocentní kritika a sebekritika bez ohledu na to, kdo je kritizován!“ Už dávno jsem se přesvědčil, že skrývat své chyby se prostě nevyplácí, lidé se o nich stejně dozvědí, a ještě si přidají. Nepříjemnosti z tohohle probírání chyb samozřejmě bývají — když takový rozbor poslouchá čtyřicet lidí, ví o tom celá ulice. Ale i tak to děláme. Je to nesmírně užitečná věc.

Potom podává hlášení lékař, který měl službu:

„Na klinice leží 145 lidí. Z těžkých pacientů je ve druhém poschodí pacientka Trofimčuková. Obtížně dýchá. Neustále se jí musí dávat kyslík. Puls 140, tep nepravidelný. Zkrátka

¹ Negatoskop — přístroj k prohlížení rentgenových snímků (pozn. aut.)

dekompenzace. Na pooperačním pokoji jsou všechny děti ve výborném stavu.

V prvním patře leží těžce nemocný Onipko po odebrání plíce; důvod — rakovina. Kolísá mu tlak v pohrudniční dutině a několikrát jsem mu musel odsávat vzduch. Chvillemi se dusil, ale teď je to dobré. Kromě toho se mu zvýšil krevní tlak a já mu podal pentamin.“

Slyším Petra, jak syčí: „To je ale darebák, to je mizera.“ Neovládne se:

„Jaképak dobré, Stěpane Stěpanoviči! Každou chvíli může umřít. Jen povězte, jak jste mu odsával vzduch.“

Stopa se ošívá. Požadují vysvětlení na Petrovi.

„Nevím, co s nemocným dělal v noci, ale ráno jsem Onipka zastihl celého modrého, s těžkou poruchou dýchání a s vysokým krevním tlakem. Typická těžká hypoxie¹. Odsávačka nepracovala, protože byla špatně napojená, na plíci bylo slyšet množství chrápků. Seřídil jsem odsávačku, do průdušnice zavedl rourku a odsál spoustu vazkého hlenu. Teď se mu trochu ulevilo, krevní tlak se snížil, ale nemocný byl dlouho ve stavu hypoxie a nevíme, jaký vliv to bude mít na srdce.“

Hledím nedat na sobě nic znát. Ale všichni asi vidí, že se zlobím.

„Víte, jak zacházet s odsávačkou, Stěpane Stěpanoviči?“

„Ano, vím.“

„Kolikrát za noc jste ji kontroloval?“ (Odpovídá, že mockrát. Podle všeho lže.)

„Poslouchal jste nemocného?“

„Ano, poslouchal.“

„No a co?“

Mlčení. Nová otázka, zdánlivě docela klidná:

„Proč se nemocnému zvýšil tlak?“

Zámlka. Pak Stopa zamumlal:

„Teď vidím, že to dělala hypoxie. A já myslel, že je hypertonik².“

„To je moc zlé, že jste na to přišel tak pozdě.“

Zase zámlka. Naprosté ticho. V duchu si říkám: Ach ty hlupáku! Osle, nač tu sedíš? No dobře, musím být zdvořilý. Jen klidně.

¹ Hypoxie — nedostatek kyslíku v tkáních (pozn. překl.)

² Hypertense, hypertonic — vysoký krevní tlak (pozn. překl.)

„Stěpane Stěpanoviči! Všechno je mi naprosto jasné a nechci poslouchat žádné vysvětlování. Nemám kdy věc vyšetřovat. Budete muset opustit kliniku, protože pro takovou práci, jako je u nás, se nehodíte. Připomenu vám jedno: když jste nastupoval, byly vám předloženy podmínky, právě takové jako všem ostatním. Nebudete-li nám vyhovovat, upozorním vás a vy si bez rozruchu, klidně najdete místo a odejdete na vlastní žádost, beze všech oficiálních výtek. Když se naopak vám nebude líbit u nás, máte dveře dokořán, a to kdykoli, i kdybyste byl génius. Tím spíš, že najít ve městě práci jako chirurg není vůbec těžké. Připomínám vám dál: dostal jste už dvě vážná napomenutí. Ba víc, už jsem vám navrhoval, abyste odešel. Chystal jste se, ale pak jste zůstal. Přешel jsem to. Ale dál už to trpět nemohu. Člověk má jenom jeden život, promiňte mi tu banální frázi.

Opakuji pokolikáté a pro všechny: na naší klinice máme vlastní kodex práce. Lékař pracuje tolik, kolik je potřeba pro nemocného. Začátek přesně v devět a konec — až je všechna práce hotová. Za druhé: když lékař nevyhovuje, musí odejít. Sám, bez zásahu ředitelství a odborů. Jestli vyhovujete, nebo ne, rozhoduji já. Vzhledem k tomu, že člověk je tvor chybuující, radím se se svými asistenty. Váš případ, Stěpane Stěpanoviči, je rozhodnut už dávno — dobře půl roku. Neodejdete-li, budu nucen prosazovat vaše propuštění přes oficiální instance. Co mi na to povíte?“

Stopa tu stojí celý zbědovaný.

„Nu co, tak odejdu. Jenom počkejte, až si najdu místo. Mám přece rodinu.“

„Jak dlouho máme čekat?“

Mlčení.

Tíživé mlčení.

„Prosím, sedněte si.“

Asi je to tvrdé. Vidím, že všem je trapně a stydno. Takhle člověka vyhánět. Jenže co v takových případech dělat? Stopa je vinen. Div neutýral pacienta. Opakuje pokolikáté tytéž chyby — přede dvěma měsíci zemřel při jeho službě chlapec za týchž okolností; Stopa mu needsál hleny. Ale stejně je mi nedobře. Je mi ho líto. Snad bych s ním měl ještě pohovořit? Přesvědčit ho, pomoci mu? Dát mu ještě lhůtu? Ne, už je toho dost. Co bych řekl dceři toho Onipka...?

Vstává Petro:

„Michaile Ivanoviči, nechme tu ještě Stěpana. On se polepší.“

Vida, nejdřív si stěžoval, a teď je milosrdný. Minule nic nenamítal.

„Chcete, aby tu zůstal? Beze všeho — když za něj budete držet služby a vezmete si na starost jeho pacienty. Ať bere jenom peníze.“

Jak je to urážlivé! Stěpan vstal a odešel celý zrudlý. Dělal jsem, že to nepozoruji. Všichni mě v této chvíli nenávidí. Vidím to.

Petro stojí.

„Nechte tu Stěpana. My mu pomůžeme. Je to dobrý kluk. Mám pravdu, soudruzi?“

Souhlasný šum.

Nezbývá mi než mlčet. Hrom do vás!

Nepříjemná historie. Ale já nemohu jednat jinak. Oni si všichni myslí, že jsem tvrdý. Kdežto mně připadá, že naopak. Ne, těžce nemocné lidi nemůže léčit každý. Rozhodně ne. Zlobím se. A je mi Stopy líto. Musím se ovládnout. Od-sunout to.

„Začněte s dnešními operacemi.“

Podrobný rozbor stavu pacientů, kteří jdou na operaci, se provádí o sobotách na celý příští týden. Současně se také sestavuje časový rozvrh. A každý den ráno připomíná operující chirurg jenom základní údaje a pak se probírá plán operace. Ačkoli někdy i to trvá hezky dlouho.

Dnes je průměrný den: pět operací, z nich jedna v mimotělním krevním oběhu — to je Sáša. Obvykle se začíná od služebně mladších. Dva mladí lékaři podali zprávu o dvou nemocných s mitrální stenózou. Pak rakovina plic. Semjon bude opakovaně podvazovat Botallovu dučej. Toho chlapce jsme poprvé operovali přede dvěma léty, krátce před oním nešťastným dnem, kdy mi zůstala na stole Maja. Dobře se na to pamatuji. Ale na to teď nebudu myslet...

Pak jsme změnili pracovní postup, začali jsme dučej prošívat dvěma řadami svorek, a ještě navíc podvazovat nití. Ale u čtyř pacientů, kteří byli operováni už dřív, došlo k recidivě a musíme zasahovat podruhé. Ještě dobře, že u žádného nevznikla výduť.

Mnoho vody uteklo od té doby, od onoho dne. Vydatně jsme pokročili. My, to znamená celá klinika. Navenek se to projevuje složitostí a množstvím prováděných operací, ale

za nimi stojí to hlavní — vědomosti, znalost podstaty nemoci.

Změnili se naši lékaři. Tak třeba Semjon teď bude operovat Botallovu dučej, kdežto tenkrát jsem to mohl dělat jedině já. Petro už je doktor věd. On a Marie Vasiljevna naplno operují v mimotělním krevním oběhu. Kromě toho tu přede mnou sedí deset kandidátů věd. Mně ovšem nepřipadá, že by nějak zvlášť zmoudřeli, ale když se na to člověk podívá očima druhých, když si přečte jejich vědecké práce, je to asi tak.

Náš AIK jsme k naprosté dokonalosti ještě nepřivedli. Ale aspoň do plně uspokojivého stavu už ano. Můžeme srdce vyřadit z oběhu na dvě i na tři hodiny a hemolýza ještě zůstává v přípustných hranicích. To je dobré. Ale dalo by se to udělat ještě líp, a tak inženýři pracují na nových modelech. Jako pomocný prostředek však můžeme přístroj zapojit na mnoho hodin... A leccaké jiné novoty máme.

Ano, ovšem. Přibylo nám slávy. Naši klinice se závidí. Mezi lidmi se mluví o zázracích, které prý děláme. Jenže všichni vidí tu vnější stránku. A jen nemnozí vědí, co nás to všechny stojí. Dal bych i slávu, i vědecké hodnosti za velice prostou cenu — aby pacienti neumírali. Říkáš to poctivě? Ano... Ano!

Tak teď budou podávat zprávu o Sášovi. V sobotu jsme jeho případ neprobírali, protože otázka operace nebyla ještě definitivně rozhodnuta. Rozumí se, že s asistenty jsem celou věc promýšlel mnohokrát, ale musí se dodržet forma, je potřeba se situací seznámit všechny lékaře. Tím spíš, že Sášu všichni znají a mají rádi. A třeba se na mne taky přestanou zlobit.

Vasjova zpráva je podle všech předpisů, stručná a suchá. Ale mně se ta historie vybavuje před očima docela jinak, v barvách a s mučivými pochybnostmi.

„Nemocný Alexandr Popovskij, dvaatřicetiletý, matematik, doktor věd, byl přijat na kliniku před čtyřmi měsíci s diagnózou nedomykavost dvojejpé chlopně... Za poslední dva roky ležel třikrát na naší klinice a několikrát v jiných nemocnicích. Celkový stav středně těžký. Tep 110, nepravidelný.“

Následují údaje četných rozborů a vyšetření. Rentgenogram ukazuje, že všechny části srdce jsou rozšířeny. Diagnóza: nedomykavost dvojejpé chlopně spojená s usazováním

vápna na cípech. Porucha krevního oběhu. Znatelné druhotné změny na játrech.

Plán operace jsem pověděl sám. Otevření levé pohrudniční dutiny, pak osrdečníku. Mimotělní krevní oběh. Podchlazení. Otevření levé síně. Vyšetření chlopně. Nebudou-li její cípy příliš změněné, pokusit se o plastiku, to znamená šití chlopněního prstence. Budou-li pochyby o účinnosti — všít umělou chlopeň. Ta spolehlivě odstraňuje nedomykavost a okamžitě ulehčuje srdci práci. Nebo by aspoň měla, v laboratoři tomu tak bylo.

Otázky ani připomínky nebyly. Ti mladší se možná ostýchali a se staršími jsme to už probrali dřív.

Asistovat budou Marie Vasiljevna a dva mladí lékaři, Žeňa a Vasja. Narkózu si vezme na starost Dima, Dmitrij Alexejevič.

Porada skončila. Rozcházíme se mlčky. Vidím, že ten můj krátký proces se Štopou se nikomu nelíbil. Já jsem taky nespěl. Ale ne zas tak moc. Všechny mé myšlenky jsou u operace, která mě čeká. Ve srovnání s tím je Štopova samolibost tak nicotná! Však on to přežije. Ať si pracuje kde chce a neškodí našim pacientům. Přesvědčuji o tom sama sebe. Jenže v člověku je tak zakořeněna představa o odplatě. . . No dobrá. Já ji udusím. Štopova uraženost tu nemá co dělat.

Půjdu do své pracovny, posedím a všechno si rozmyslím. Musím se sebrat — uvnitř, v sobě.

Moje pracovna. Taková je nezabydlená. Nedovedu vytvořit útulný kout. Ale čert ji vem. Jak já bych kouřil! Jenže nemohu. Před složitými operacemi to hledím vydržet. Kouřením se zatemňuje mozek a víc se třesou ruce.

Do čeho bych se pustil? S přípravou si tam beztoho budou hrát hodinu. Pokaždé je to stejné — než najdou sestru, jednoho a druhého lékaře, vozík, než napíchají injekce. Ne a ne je naučit pořádku; už jsem v to přestal doufat. Zřejmě to nedovedu. Jsou prý kliniky, kde operace denně začínají v 9,00 a všechno běží jako na drátku. To jim závidím.

Práce mám na stole plno, ale buď je to něco nudného, nebo nepříjemného. Disertace k recenzování. Vědecké „práce“ našich chlapců. Různé dopisy od nemocných, které pro vážný stav nelze operovat. Jak je má člověk utěšit? Nemám

čas sepisovat dlouhé odpovědi. A myslím, že už nemám ani slova. Ale tohle je hezký dopis. Od Kátěčiny maminky. Jakže se jmenovala? Mám už taky sklerózu. Aha, Sadová. „Milý pane profesore! Včera to byly dva roky od operace. Slavíme ten den víc než Kátěčiny narozeniny...“ To je příjemné. Co my se s ní natrápili, než jsme ji z toho dostali! To už je dávno.

Pojď, podíváme se ještě jednou na Sášův chorobopis. Je tlustý, za tolik měsíců. Celá kniha.

Nálezy. Snímky. Záznamy. A spolu s nimi celá ta historie. Ne ta, o které se tu píše, ale ta, již mám před očima. Jak se to všechno prostoupilo: Sáša, jeho nemoc, mé pocity, chirurgie.

Nedopustil jsem se v jeho případě někde chyby — je nutné mu všívát umělou chlopeň?

Nemyslím ve slovech. Znáám celou tu historii velice dobře, a tak slova nepotřebuji. Rozsvěcují se přede mnou jenom jednotlivé obrazy. Dlouhé debaty mi projíždějí mozkem jako blesky, jenom ve své obsahové podstatě. Když člověk píše či mluví, vláčí za sebou břemeno slov, hrubých, nevýstižných. Jestlipak se někdy skuteční přenos myšlenek? To jsou fantazie. Mezi blízkými lidmi se to prý ale stává. „Pochopil beze slov.“ Stalo se ti to? Ne, myslím že ne. Připadá mi to nějak příliš primitivní.

Jak mně je teď nedobře... Tak člověku asi bývá ve válce před bitvou, na které závisí všechno.

Poprvé jsme se viděli u rentgenu, při ambulantním vyšetření. Spousta pacientů. A mezi nimi mladý muž, kterého k nám poslali s mitrální stenózou.

„Žádná stenóza. Nedomykavost třetího stupně.“

Tihle internisté nám dodnes posílají většinu nemocných s nesprávnou diagnózou. Ale nehubuj na internisty — je to nejmoudřejší obor. Musí být nejmoudřejší.

Měkký hlas. Rozpačité otázky.

Rozsudek: „Čekat. Hledáme.“

No ovšem, co jsme mu tehdy mohli nabídnout? Dělali jsme už vůbec první pokusy, nebo ne? Začíná se mi plést časová posloupnost. Jak jsem mohl takovou věc zapomenout?!

Vymýšleli jsme na nápravu nedomykavosti množství různých operací. I já. Vzpomínám si, jak to bývalo: Krvácení. Fibrilace. Smrt na stole. Pak přicházela hluboká deprese.

A zlost. „K čertu s tebou! Jsi... jsi... drek jsi, a ne vynálezce.“

Snad to dnes nebude právě tak? Srdce se mi svírá. Zase přijdu domů: „Hrom do toho! Už ani jednu chlopeň! Ještě tak kýly, slepá střeva... na smetiště s tebou...“

Je až trapné, že tohle všechno člověka zas přejde. Mne to tenkrát taky přešlo. Pacienti s nedomykavostí přece čekají. Zoufalí. Bez naděje na život.

Sáša přišel také. Asi po roce, tuším? Ano, to už jsme mudrovali nad novým způsobem operace. AIK jsme ještě nepoužívali. Jenom na psech. To tedy znamená před nějakými třemi roky. Jak ten čas letí. Ale ať. Já už ho nechci ani zastavit, ani vrátit. To říkáš teď. Ale jestli operace dopadne dobře, řekneš: „Ještě si zaoperujeme!“

A zrovna tak to bylo tenkrát: moje pracovna, já po úspěšné operaci (mám dojem, že to byl jícen? Takový směšný děda — však se uzdravil...). Báječná chuť cigarety (teď ji tak mít!). Nikam jsem nespíchal. Poslechl jsem si Sášu a vyšetřil ho. Tenkrát měl ještě na břiše tukový polštářek, ne jako teď, že mu vystupují jenom ta zvětšená játra. Taková moudrá, sympatická tvář. Pověděl jsem mu o operaci, kterou jsme chystali. Proč? Nejspíš abych se pochlubil. Nadehl se tím, neuvědomoval si, že to jsou všechno hlouposti. Ani já si to tenkrát neuvědomoval. A pak to pokračovalo. Následovaly debaty o medicíně vůbec. Že je taková a onaká, bez teorie, nepřesná. Potom o diagnostickém stroji — objevily se o něm tenkrát informace v tisku a zaujaly nás. Nabídl nám své služby jako matematik. Vzpomínám si, že mi blesklo hlavou: Je to tak příjemný a chytrý člověk a bude mu čím dál hůř. Bude ti ho líto, a přitom mu nedokážeš pomoci. Odmítni. — Ále, to nic!

A teď to mám, to „nic“.

Kdybych byl tenkrát odmítl, neseděl bych tu teď v takové situaci k pláči.

Mít tak už ten přístroj. Dnes bychom ho moc potřebovali — k automatické regulaci našeho AIK. Tahle mladá děvčata u přístrojů přece jenom někdy dělají chyby. A dnes to bude velice obtížné.

Sáša se do vážné práce na diagnostických strojích nepustil. Přitáhla ho psychologie. Škoda. Třeba bychom teď už něco měli.

AIK bude pracovat dlouho, nějaké půldruhé hodiny. Jen

jestli dokážou udržet všechny ukazatele krve beze změny? Dojde-li k hypoxii, bude to konec. To nevydrží.

Takový zajímavý člověk! Po několika setkáních s ním jsem chodil celý zamilovaný. Hotové líbánky. Škoda že se náš vztah pokazil a že už to není, jak bývalo. Už to nejde tak od srdce. Ale šlo jemu to vůbec kdy? Nevím.

Ukázal mi nový svět. V čem byla podstata? Ve všem jsou kvantitativní vztahy. „Informační koncepce světa.“ Blíž to vysvětlit nemohu. Nedovedu. Natolik jsem to nezvládl. Biologie, umění, sociální vědy. Všude panují zákony zpracování informací. Nepokoušej se to upřesňovat. To on dovede všechno roztrždit do příhrádek a odvodit možné kvantitativní zákonitosti, někde přesné, někde pravděpodobnostní.

Ale jeho duše? Nevím už. Často šlápnu při odhadování lidí vedle. Vidíš u něho otevřený úsměv, mírnost, dokonalý takt, zdvořilost. Nemá v sobě ani stopu ctižádosti. Nikoho nepohaní. Jen občas lehce naznačí. Ale mně teď připadá, že pod tím vším leží stín klidné rezervovanosti. Je to moudrost, nebo citová chudoba?

Jestli jsme byli přáteli? Já ano, ale on? Scházeli jsme se každý týden. Jako lékař jsem viděl, že je mu stále hůř. Přepadala ho dušnost a únavnost. Často si při debatě lehal, po tisícerých omluvách, jež mě rozčilovaly. Neměl v sobě trochu prostoty. Nepochopím, bylo-li to výchovou, nebo povahovým chladem. Vždycky jsem se cítil trochu dotčený. Ale pánbůh s ním, nelze ho soudit. Vystupuje na svou Gogotu... Jak to zní přepjatě!

Nejspíš už ho odvezli? 10,30 — je načas. Ale usmíval se dnes hezky. Co jenom bude za pár hodin? Jak to mám snést, jestli umře?

Pamatuješ, jak to vypadalo po tamté operaci, ke které jsme se chystali při našem seznámení? Byl jsem přesvědčen, že to dokážu. Taková hloupá domýšlivost! Pacient zemřel za několik dní na srdeční selhání. Nepovedlo se mi dát mu chlopeň do pořádku. „Tohle bylo naposledy, víc to nedělám. Ať umírají beze mne...“

Sáša tenkrát zesmutněl. A brzy se objevila srdeční dekompenzace, museli jsme ho vzít na kliniku. Pořád něco v posteli psal. „Zbývá mi už jen kousek života, a tak si musím promyslet několik filosofických a psychologických problémů. Ujasnit je aspoň sám sobě, když druhým už je vysvětlit nestihnu...“ Četl biblii, o jogínech, o telepatii. Ale mystikem

se nestal. Říkal s humorem: „Nic takového neexistuje, všechno je jenom mechanismus!“

Jenom mechanismus. Rozumem jsem nikdy v boha nevěřil, ale člověku je přece divně, když vyhrožují, že vytvoří umělý model lidských citů, vědomí, vůle. Rád bys věřil, že to nebude ono. Že to nebudou ty pravé city. Ale Sáša je si v tom úplně jistý. Říká, že budou naprosto pravé.

Vzpomínáš si na ten závrtný pocit štěstí po první úspěšné operaci s AIK? Což by i stroj mohl mít takový pocit? Nevím. Velmi Sášovi důvěřuji, samozřejmě, ale nejspíš už jsem starý na to, abych se klaněl novým božstvům. Mně stačí obyčejný materialismus, s „kvalitativními rozdíly“ a „neslučitelností“ psychického s fyzickým. Z kybernetiky mi úplně vyhovují diagnostické stroje a automaty řídící mimotělní oběh krevní. Žádné city mít nemusí.

Nebo například — svědomí. Bude snad stroj mít i svědomí?

Stejně ses tenkrát zachoval jako kluk. Přátelství je posvátný cit a není možné jen tak je vyhodit na smetiště. Musel ses honem urazit...!

Ano, ovšem, jenže — bylo to přátelství oboustranné? Dej pokoj, nač si myslet něco špatného. Každý dává, co může. On víc nemohl. U něho všechno spotřeboval intelekt. A navíc je nemocný. Mám dojem, že u nás tenkrát ležel s dekompenzací už podruhé? Ano, podruhé.

Jak nám po těch neúspěších bylo trapně a hořko! Mysleli jsme si — teď, s mimotělním krevním oběhem, už dokážeme nedomykavost odstraňovat. Ale zas přišla úmrtí, jedno, druhé. Měli jsme opravdu někdy pocit štěstí? Kde je?

Ba ne, přece jenom není dost citlivý. Neměl mi to říkat, když jsem za ním přišel jako za přítelem, vyčerpaný, zničený. Ale on mi ukázal americké časopisy s fotografiemi umělých chlopní. Operovali jste dva pacienty, to je toho. Jen se tak moc nechlub. Uznal jsem, že jsme zůstali pozadu a že to je naše vina. Nedokázali jsme být dost houževnatí, nepřekonali jsme překážky. „Nepřekonali jsme překážky“ — ty jsi mi taky agitátor!

A co mi na to tenkrát řekl?

„Než vy ty chlopně uděláte, to já se zřejmě nedočkám.“

Ale hlavně *jak* to bylo řečeno. „Já jsem já — a vy jste vy.“ Vyřešil tenkrát jakýsi velice obtížný úkol, něco důležitého pro obranu státu. A my nedokážeme dělat operace, které už jsou vymyšlené.

Co se na tohle dá říci? Musel jsem to spolknout.

No, nač vzpomínat. Je to nemocný člověk. Měl takové plány — a najednou cítí, že bude brzy konec. A kolem jsou lidé, kteří dělají špatně svou práci. To se neudrží ani ten nejtaktnější člověk.

A co přátelství?

Toť se ví, jsem šmejd, že jsem za ním pak nešel; ale on se taky ani jedinkrát nepokusil. A já tolik čekal na nejmenší náznak!

Nechme toho. To všechno už je zapomenuto. Téměř zapomenuto. Dnes tu stojím v ušlechtilé póze: „Tys nad mým přátelstvím ohrnul nos, ale já je dokázal. A nevynáším se.“ Ale vždyť ona se mi ta mizerná myšlenka někde v koutku vědomí stejně krčí! Dokázal. Jsi ty mi ale velikán. Dvě chlopně, jedno úmrtí. A i na tom máš málo zásluhy. Chlopeň udělal Míša Senčenko. Kdežto hříchy — tady jsou: Šura. Pohřbívaly ji naše sanitárky.

Ale dnes se budu rvát jako ďas. Nic nepřehlédnu. Nebo toho musím nechat.

No, proč tak přísně. Sima přece žije.

Ach Sima, Simočka...! Jak to jméno hřeje. Jako kdyby to byla moje dcera.

V duchu ji vidím. Při vizitě na pokoji. Je to hezké děvče. V pohledu má utrpení, naději. A strach. To se nevypoví. Mitrální nedomykavost s těžkou dekompenzací. Téměř rok nevychází z nemocnic. Ví všechno. Odmítnu-li, znamená to konec.

A já? Co jí mohu říci? Čtyři operace s dvěma úmrtími. Jsou-li cípy chlopni dobré, dá se něco dělat, ale co když tam jsou jizvy, zvrácení? Pak by potřebovala celkovou umělou náhradu chlopně. Budeš pokusničit s nevyhovujícími prostředky. To jí přece říkat nebudeš? Pravda, Míša už umělou chlopeň udělal, a je dobrá. Ale všichni psi, kterým jsme se ji pokoušeli všít, zašli. Zdravé srdce ji nesnáší. Je potřeba nejdřív vyvolat srdeční vadu, a to je obtížné. Vyžádá si nevím kolik měsíců, než se tohle naučíme, a pak ještě měsíce čekat, abychom se přesvědčili, že chlopeň přirostly. A potřebuje to taky zkoušky. Zkrátka a dobře — rok. To není nic pro ni.

„Michaile Ivanoviči, neříkejte ne!“

„Uvidíme...“

Pracovna. Rodiče, starší lidé. Jim jsem řekl všechno: že se velice bojím, že nechci.

„Zachraňte ji! Věříme vám... Jenom vy jste naše naděje...“

To je nůž na krk — „věříme, naděje“. Ale co dělat, jinak je s ní konec. Člověku se svírá srdce. Kdežto takhle by měla přece nějakou naději. Rozhodl jsem se.

A Sáša naléhá docela stejně — „operujte“, „nemám co ztratit“. Nikdo nechce pochopit, že docela stejně ztrácím i já... Ne, Simočko, s tebou jsem neztratil, s tebou jsem získal. Ale s Šurou? A jak to bude se Sášou? K sakru, vždyť oni jsou jmenovci, Šura, Sáša — Alexandr, Alexandra. „Nic takového neexistuje, všechno je jenom mechanismus.“

Operovali jsme ji. Mimotělní krevní oběh. Podchlazení až na 20°. Srdce stojí. Otvírám je — hrůza! Cípy jsou celé deformované, samá jizva a zvápenění. Pokouším se o plastiku, ale je to ještě horší. Nezbyvá než je zase zašít. A je mi jasné, že se nepodaří uvést je do chodu. Emoce. Proklínám sebe, chirurgii, pacientku — „vy mě určitě zachráníte“. K čertu s celým světem! Jenže proklínání a náрек věci nepomohou... Musím zašívát. Bez naděje, jako u mrtvoly. Ale najednou kdosi vykřikl:

„Pojďte, všijeme jí Miškovu chlopeň, stejně nemáme co ztratit!“

Bouře myšlenek. Všiju ji! I když nepřiřoste, umře Šura aspoň později, ne hned. To je lehčí. A co kdyby přece? Chlopeň je dobrá, důkladně vyzkoušená. Jenže nepodaří-li se to, bude se šeptat: „Experimentuje se na lidech..., nebylo to vyzkoušeno laboratorně...“ A už máš na krku prokurátora. Kdežto když zemře bez umělé chlopně, nenařkne mě nikdo. „Operace se nepodařila.“ Ále... vem to čert.

„Přineste chlopeň!“

Všili jsme ji. A dokončili operaci. Probrala se. Šelesty žádné. Všichni jsou šťastni. Jenom já se cítím jako podvodník: chlopeň drží stehy, ty se za jeden dva týdny proříznou a — konec.

Co to bylo strachu! Ráno co ráno jsem ji běžel poslechnout. „Nic se nebojte, všechno je v pořádku.“ To utěšovala ona mě, hlupáček.

Jak já to jenom dnes dokážu? Měl bych víc jistoty, nebýt toho druhého případu...

Síň musím otevřít víc než u těch dvou prvních. Třeba bude chlopeň líp vidět. Jenže se zas bude tíž zašívát. Ale to nic, hlavně aby se pohodlně pracovalo uvnitř.

A přece je to teď snazší, víme, že chlopeň přiroste. Sima už žije tři měsíce a vypadá to s ní dobře. Pokusy na psech už nepotřebujeme.

Jen aby nevznikla embolie. Ne, k tomu nenechám dojít. Jaký já byl hlupák! Strhlo mě to, radoval jsem se, protože chlopeň si báječně dosedla. No dobrá, nech toho vzpomínání. Šura — Sáša. Alexandra — Alexandr.

Takový byl tam na ambulanci ubohý. A tak špatně vypadal. Obličej bledý, nohy oteklé, játra až k pupku. Začátek konce. Tolik jsem se styděl. Teď už je to pryč, když jsme se — jak to vypadá — udobrili. Já svou vinu odčinil.

„Michaile Ivanoviči, jdu na vás znova. Pomozte mi, pokud můžete...“

„Ale běžte, Sášo. Všechno se dá do pořádku. Měsíc si poležíte a zas půjdete do práce.“

„Ba ne, teď už nepůjdu. Jsem už v invaliditě a vůbec... Ale potřebuji ještě pár měsíců. Musím... musím ještě něco napsat...“

Dali jsme ho na zvláštní pokoj. A nasadili všechny prostředky, jaké jsme jen mohli. Ti moji mladí jsou přece jenom chlapíci, dovedou léčit líp než internisté. A zvláště Marie Vasiljevna. Takoví by měli být všichni lékaři. Jenom tu disertaci pořád ne a ne napsat.

Ve šťastný konec se Simou jsem tenkrát ještě nedoufal. Bylo to teprve dva týdny. Pořád jsem čekal, že chlopeň každou chvíli odpadne. Viděl jsem se, jak ráno vcházím do pokoje a ona tam leží s promodralými rty a lapá po dechu. V očích má smrtelnou hrůzu... Tyhle pohledy!

Ale lékaři a sestry už jásali. Aby ne, naše první chlopeň. Vida, my taky za něco stojíme.

A je možné, že tahle věc zapůsobila na Sášu — jeho stav se zlepšil. Psychika je velká věc.

Bůhví, pomůže-li mi dnes. Nebýt tak Šuřiny smrti... Ale ne, budu se ovládat. Musím být jako stroj.

„Všijte mi umělou chlopeň!“

Přišel s tím na mě už po týdnů. Všijte mi chlopeň. To se lehko řekne! Ale po klinice se ta myšlenka ujala. A začal jsem si na ni zvykat i já. Sima vypadá dobře. Je to už měsíc. Máme jistotu. Kdežto takhle je to beznadějně.

Představuji si, jak ho teď vezou. Druhá dávka léků musela zabrat. Existují takzvaná ataraktika — prostředky proti strachu. Potlačují citové vzruchy.

Sáša chápe svou situaci. Zná mne. Že se mi třesou ruce. A ví, že je tu spousta nejistých činitelů. Trochu se stydím za sebe a za svou medicínu.

Hodně jsme spolu v poslední době debatovali, když se mu udělalo líp. Přicházel dokonce i sem do pracovny a sedal tady v tom křesle. (Tahle moderní nízká křesla jsou ohromně pohodlná.)

Moc jsem si ho přál pochopit.

„Nemám jinou volbu. Všechno vím, všechno jsem četl. A pak — mám toho po krk. Velkou práci už začínat nemohu, stejně bych to nestačil. Žiju jako na letišti. Odlet se sice prozatím odkládá, ale určitě k němu dojde. Ovšem, přemyslím dál, ale to už je spíš ze setrvačnosti, pro sebe. Kromě toho jsem ukončil jednu etapu. Pochopil jsem obecné zásady, podle kterých se tvoří programy činnosti buňky, člověka, společnosti. Domyslel jsem je docela nedávno, už tady. Teď je potřeba dokazovat, bojovat. To je spousta práce pro celý kolektiv lidí. Přeziju-li operaci — pustíme se do toho.“

Nebo jindy: „Všijte mi umělou chlopeň a já vyjádřím celé chování člověka v diferenciálních rovnicích!“

Ale duši jsem v něm přece jenom nenacházel. Dovede se natolik ovládat, anebo žádnou nemá? Rádža-jóga: Dosažení dokonalosti skrze poznání? Nebo je to prostě postižený člověk, posedlý svými vědeckými domněnkami?

„Jen mi ji všijte, však stejně umřu. Tak jaký je v tom rozdíl, jestli s umělou chlopní, nebo bez ní, o měsíc dřív, nebo později?“

Opravdu, jaký je v tom rozdíl? Být to ještě tak milovník života, snad by se bral o každý den. Aby se dočkal jara, ucítil ještě vůni topolů.

Jemu je to lhostejné, ale co já? Když umře — co řeknu sám sobě? Bez operace by mohl žít ještě celý rok. Jenomže to už bude pouze pomalé umírání. Beze spánku, s dušností, s otoky. A už nebude moci rozhodovat sám o sobě. Zatím ještě může. Ačkoli — sám už ne. Jenom spolu se mnou. Tohle totiž není obyčejná operace, s kterou by mohl jít k jinému chirurgovi, když já odmítnu.

Tak to vypadá, kamaráde, že už si hledáš omluvy. Nic ti to nepomůže. Smrt je smrt, a příčinou budeš ty.

Proč to všechno přemílám? Teď už je pozdě. Je na sále. Dima mu dává thiopental, Šáša usíná. Jaké byly jeho poslední myšlenky? To se nikdo nedozví.

Bránil jsem se poctivě.

„Ještě počkáme. Přesvědčíme se, že Simě chlopeň opravdu přirostla, a zkusíme to ještě jednou.“

„Ten příští už budu já.“

„Ne, musíme vzít lehčího pacienta. Vy máte špatná játra, potřebují čas na léčbu.“

A sám sobě říkám: Ještě aspoň tři čtyři operace.

Ano; jenže kdo ti tři čtyři budou?

Těžce nemocný člověk vždycky naléhá — operujte. S jakýmkoli rizikem. Ale já, já vím, že jemu umělou náhradu všívat nemůžeme, riziko je dobře osmdesátiprocentní. Se Simou to bylo prostě štěstí. Umře jeden, umře druhý, a jak potom navrhneš operaci třetímu? Dokazuj pak, že smrt byla důsledkem celkového těžkého pacientova stavu. Nedokážeš to ani sobě.

Od operace Simy už uběhly dva měsíce. Chlopeň nepochybně přirostla. Je potřeba operovat další. Nemocných je, kolik kdo chce. Jen si vybrat a stanovit termín. Tak to asi vypadá z dálky. Vzít poměrně lehkého pacienta, se zaručenou nedomykavostí, ale ještě bez dekompenzace.

Jenže ono to vůbec není tak jednoduché. Nemůžeš přijít a říci: „Máme tu báječnou novou chlopeň, vsijeme vám ji, a budete si žít do vysokého věku.“ Většina nemocných uvěří a dá souhlas. Ale co když se to nepodaří? Co řeknou příbuzní?

„Ale pane profesore, vždyť jste říkal...“

Dozví se to všichni pacienti. A bude po důvěře.

A ani tohle ještě není to hlavní; je mi prostě hanba lhát. A nedovedu tak volně nakládat s cizím životem. Celou dobu nedělám nic jiného, ale zvyknout si nemohu.

Kromě toho existuje jedna ohavná, nicotná myšlenka, která každého velice snadno napadá: Dělá to kvůli své praxi. Chce být slavný... A čert aby to vzal, něco pravdy v ní je. Budu první, kdo vsije umělou chlopeň. Přednesu o tom referát ve Společnosti, otisknu o tom článek. Přijdou dopisovatelé... Odháním ji, ale je vytrvalá. Mám z ní panický, po- věřčivý strach. Kolikrát jsem si toho všiml. Přijde „zajímavý“ pacient. Vymýšlím originální operaci — poctivě, abych zachránil život. Ale vtom už se přikrádá ona, ta myšlenka: Otisknu, přednesu referát... Operuji — pacient umírá. Bo- lest. Zlost. Sebebičování. Teprve teď na ni křičím: „Jedeš pryč! Jedeš!“

Tolik bych si chtěl zapálit!

Co jenom dnes bude... Všechno už jsem si v hlavě stokrát probral. Hlavní nejistota, to jsou játra. Pokolikáté prohlížím nálezy v chorobopise. Při nástupu to bylo velice zlé. Další se zdají trochu lepší. Tady je to docela výborné. Už se dá mluvit o operaci. V té době jsem se asi také odhodlal a slíbil ji.

Ale zato tady — zase téměř katastrofální zhoršení. Hned příštího dne po *tamté* operaci.

To byly dny...

Šura. Dlouho ji budu mít před očima. Byla opravdu ve špatné situaci: osamělá, fyzicky pracovat nemohla, bydlela ve svobodárně. „Buďto se uzdravím, nebo nebudu žít.“ Všechno bylo uděláno poctivě. Možná až příliš poctivě, ty humanisto? Řekl jsem jí všechno — jaké je riziko a že může žít ještě takových pět sedm let.

Je to tvrdé. Ale já už nemohu, nemohu rozhodovat o cizích životech. Ať si tvrdí ti humánní a energičtí lidé jak chtějí: „Lékař je povinen na sebe brát celou odpovědnost a nemá právo traumatizovat psychiku pacientů.“ Jiní dodávají: „A dokonce ani příbuzných.“ Ale kde najít sílu k rozhodování za všechny? Řekněte, kde?

A Šura nikoho neměla. Asi jsem tu sílu přece měl najít. Vzít si to na vlastní svědomí. Když nic jiného, byla by šla na stůl klidnější. Nechci na ten den vzpomínat. Ne, musím. Aby se dnes nestalo totéž. Ale ne. Nebudu. Nemohu. Vzpomínal jsem a promýšlel to všechno do nejmenších podrobností už tolikrát — na nic nového nepřijdu.

Nejspíš jsme po přezkoušení činnosti chlopně neotevřeli drenáž ze srdeční komory. Ale chlapci říkají, že ji otvírali. To už teď nikdo nezjistí. Fakt je fakt — došlo k vzduchové embolii mozkových cév. Nenabyla vědomí.

Jak já se dnes budu té chvíle bát — jestli se probudí? Ale chlopeň byla přišitá dobře. To viděli při pitvě všichni.

Ne, dnes embolii nepřipustím. Tlustou rourku do komory a krev odsávat hodně dlouho. Deset, dvacet minut. Aby nám neproběhla ani jediná vzduchová bublina. Zrovna tu rourku vidím, rovnoměrně zaplněnou protékající krví. Cítím ji v prstech.

Chyby a zase chyby. Jak jen se naučit léčit bez chyb? Sáša říká, že je to nemožné. Lidský organismus je natolik složitý, že ho mozek může poznat jen velice přibližně. „Mo-

delovat“, jak on říká. Bude to vypadat jinak, až budou stroje... Jenže těch já už se asi nedožiju...

Když nedojde k embolii, vyskytne se něco jiného. U tak těžkého pacienta se dá čekat všechno. Máme málo zkušeností, to je podstata věci.

Marné nářky. Nic už nezměníš.

Jak může všechno zkazit i ta nejmenší chybička.

Do té doby byl Sáša ve výborném stavu. Napohled se nezměnil ani po tom, co se to dověděl — držel se. Ale játra a srdce vysadily. Přece jenom to tedy nesl těžce.

Dokud byla Šura naživu... („Naživu“ — jak je to divné, říkat takhle stavu člověka s odumřelým mozkiem. Nebudu na to vzpomínat.)

Třetího dne to s ním bylo zvlášť zlé. Moč žádná, dušnost — každou chvíli mohl umřít. Ale pořád vedl svou — „operujte“! Jakápak tady operace, když bych byl nejraději všechno nechal stát a šel, kam by mě oči vedly. Pokolikáté už? Jenže jak od nich člověk může odejít? Ačkoli proč ne? Už můžeš, máš výborné pomocníky. Umře-li ještě i on...

Udělal jsem všechno, abych vyloučil každou chybu a alespoň částečně ze sebe snal břemeno rozhodnutí.

Svolal jsem konzilium. Profesoři-internisté prohlásili jeho stav za beznadějný. To znamená, že smrt nastane brzy, i když ne okamžitě. Zbývají mu měsíce, ne víc. A možná týdny. Při té příležitosti jsem jim ukázal Simu. Ne, nechtěl jsem se jenom pochlubit. Toužil jsem se nějak sám před sebou ospravedlnit. Ale třeba to bylo přece, abych se pochlubil? Jak je všechno rozporné!

Ti se toho chytili a prohlásili případ za „operaci z vitální indikace“.

To znamená, využít posledních možností před tváří smrti. Hezká slova. Má to železnou logiku: takhle je rozhodnuto na sto procent — dává-li tedy operace pět, je nutné ji dělat.

Internisté nejsou na takovéhle rady skoupí. Ale měli by zkusit při těch pěti procentech operovat...!

Chtěl bych vědět, který mizera mu o konziliu pověděl.

Jak zle se na mě příštího dne díval:

„Jsem pánem svého života a vy mi nemůžete vzít právo, abych využil třeba jen pěti procent naděje na záchranu.“

Jsme před životem všichni tak bezbranní...! Požaduje na mně něco nevýslovně těžkého. Ale má také svou pravdu. Očekáváš-li při každém dalším zhoršení smrt, nejsou opravdu

průtahy možné. Jenom to měl říci nějak jinak. Ostatně, následujícího dne se omluvil a já mu odpustil.

„Dobrá, budeme operovat. Jenom dáme trochu do pořádku játra.“

„Jak dlouho to bude trvat?“

„Deset dní.“

Srdce se mi tenkrát sevřelo a je mi úzko dodnes. Umělá chlopeň zřejmě může přirůst; ale bude dost pevná, aby vydržela po celý život? Pro Sášu to znamená dobře dvacet let. Míša říká, že tenhle materiál je vyzkoušený na pevnost i na opotřebení. Ale stejně... Ačkoli k čemu hádat tak daleko dopředu? Je potřeba ještě přežít dnešek. A chirurgie a technika se vyvíjejí tak rychle, že za pět let budou docela jiné možnosti.

Moci si tak zakouřit! Jednou si zatáhnout. Nemohu. Musím být jako stroj.

Uběhlo těch deset dní. Jak je to všechno divné: stačilo napevno slíbit, a jeho stav se začal zlepšovat. Člověk tedy má rezervy. To je dobré.

Copak asi stojí v tom sešitku? A v dopise? Zřejmě má nějaký román. Měl. Bude ho ještě mít? To jsou zbytečné úvahy.

Musím se s ním v duchu rozloučit tady. Na sále už pro mě nebude existovat. Tam leží pouze tělo, jež se může stát mrtvolou. Něco mi brání sešit i jen otevřít. To mohu jenom *potom*. Pak na to v každém případě budu mít právo. Zůstane-li naživu, bude mi nesmírně blízký. Jako syn. A zemře-li — určil mě za vykonavatele poslední vůle.

Jak nahá se při té naší práci ukazuje tvrdost života...! Chm, profesor, a říká fráze. Je to protivné, ale někdy se neudržíš.

Ten idiot Štopka! Beztak se viděl velkým chirurgem. Říkají, že má fantazii. Tak málo ty své chlapce znám. To je chyba.

Och! Už jdou. Klepou.

„Dál!“

„Michaile Ivanoviči, máte se jít mýt.“

No tak. Všechno skončilo. Už žádné city. Sklouzávají kamsi do nejzazšího kouta mého vědomí.

Převlékání. Čištění brýlí.

Operuji dnes v malém sále. Je uzpůsobený pro AIK. A kromě toho má ve stropě průhled, kterým operaci sledují diváci. Je to dobré, protože nepřekáží, ale špatné, protože to umožňuje příliš volný přístup. Operace není divadlo.

Nahlédl jsem z chodby dovnitř. Leží tam na boku, už přikrytý prostěradlem, ne už Sáša, ale abstraktní pacient. Nevidím ani jediný známý rys. Pod prostěradlo, na obličej se dívat nebudu. Jistě je také cizí.

Všechno vypadá v pořádku. V klidných postojích tu čekají anesteziologové — Dima a jeho pomocník Ljoňa. Ten rytmicky stlačuje dýchací vak narkotizačního přístroje. Do žíly pomalu kape krev. Docela pokojně. Marie Vasiljevna rouškuje operační pole. Teď je to prostě Máša nebo Marja, podle okolností. Asistenti už stojí na svém místě. „Technici“ také sedí kolem svého přístroje. Jenom Marina, instrumentárka, je nějak zrudlá. Zřejmě se tu trochu chytily. Nebudeme se do toho míchat. Vyřídí si to sami.

Všude je čisto. Nádoby jsou ještě prázdné. Krev stojí pouze v ampuli kapací láhve. Prostě nádhera, jaký je to příjemný obrázek! Kéž by tak zůstal až do konce...

Myji se jako vždycky mlčky a bez myšlenek. Prostě si drhnu kartáčkem ruce. Všechno je promyšleno. Nic k tomu nemohu dodat. Je to takový zvláštní klid.

Vcházím do operačního sálu. Kožní řez už je proveden. Teď popalují elektrickým proudem krvácející cévy.

Oblékají mi plášť a zavazují masku. Stavím se na své místo. Je tu dost těsně, čtyři lékaři a sestra, všichni kolem hrudníku.

„Chlopně?“

Přikývnutí. K čemu slova?

Svalstvo je proříznuto, otvírám pohrudniční dutinu. Už je to tu! Začínají překvapení. Plíce je přirostlá k hrudní stěně. Rozčiluje mě to — na pečlivé uvolnění srůstů je potřebí čas, a já ho mám jen taktak. Kromě toho pak mohou krváct. Ale nedá se nic dělat. Zachovej si klid.

Otevírám osrdečník. Obnažuji srdce. Děsí mě. Už na snímku bylo vidět, že je veliké, ale když je takhle odhaleno... Uh! Levá síň je jako vak, komora ohromná a silně tepe. Při stahu odchází jenom polovina krve do aorty, kdežto druhá se vrací přes vadnou chlopeň do síně.

Provádím revizi. To znamená zavést prst řezem v síni do

srdce. Ohmatávám cípy chlopně, jsou drsné a nepružné. Hrbolaté od vápenné usazeniny. Při každém stahu komory mi naráží do špičky prstu silný proud krve.

Právě to jsme vlastně čekali.

Chvilí přemýšlím. Mám se dát hned do chlopně, nebo to mám zkusit zašít? Všíti chlopně je rychlejší a Sáša mi neumře při operaci. Aspoň by neměl. Ale pak? Uchytí se umělá hmota? Srdce je velmi změněné, pro přirůstání jsou špatné podmínky. A jak dlouho bude sloužit? Jenže nepodaří-li se plastika, budu chlopeň stejně muset všívat. To znamená hodinu navíc s přístrojem. To znamená hemolýzu, to znamená ohrožená játra, ledviny.

Ne. Jako každý chirurg chce především, aby pacient neumřel tady přede mnou, teď nebo brzy potom. Co bude dál, po měsících a létech — to už nepocituji tak naléhavě.

A zase: ne. Takhle to nejde. Uvaž to klidně.

Znova sahám prstem do srdce. Na zlomek vteřiny mi napadá: do srdce — jaká je to teď jednoduchá věc. Ale vzpomínáš na to rozechvění při prvním pokusu? Před osmi léty jsem byl mladší. Teď už bych nezačal.

Ohmatávám, zkouším, uvažuji. Musím rozhodnout teď, protože až otevřu srdce, nebude už pracovat a já nebudu vidět pohyby chlopně.

Nemyslím na Sášu. Nevidím jeho úsměv, neslyším jeho hlas. A vůbec mi nepřipadá, že mám před sebou živého člověka. To všechno leží v podvědomí. Na povrchu mají místo jenom napjaté úvahy, jak to udělat nejlíp.

Přece jenom chlopeň. Ale definitivně se rozhodnu, až ji uvidím.

Na okamžik jsem pohlédl nahoru. Sedí tam kruh našich: lékaři, sestry. Jsou tam i nějaké neznámé tváře. Nelíbí se mi to. Jako gladiátoři: smrt a my. Ale nedívej se tam. To jsou všechno hlouposti.

„Tak zapojit.“

To znamená zapojit AIK. Jedna hadička se zavádí do pravé komory — tou odtéká krev ze srdce do oxygenátoru, umělých plic. Pak ji nasává pumpa (to je srdce) a druhou hadičkou ji vhání do stehenní tepny. Mezi tím je ještě výměník tepla, který krev nejdříve ochlazuje, aby vyvolal hypotermii, a pak když operace končí, ji ohřívá.

Způsob zapojování přístroje máme propracovaný dobře, jenom to potřebuje čas. Všechno jde jako po másle. Hadičku

jsem do srdce zavedl bez kapičky krve. Mám dobrý pocit. Přece jenom to umím... Jdi mi, profesore! Neříkej hop, dokud nepřeskočíš. Sáša asi nic takového jakživ nevypustil z pusy. Má jiné vychování.

„U přístroje je všechno hotovo?“

„Ano.“

„Tak to spusťte.“

Rozběhl se motor. Přece jenom ještě hlučí. Ale dá se to snést, ne jako u prvního přístroje.

Kontrola: žilní tlak, oxygenátor, hadičky, výkonnost pumpy. Hlásí, že je všechno normální.

„Začněte s podchlazováním.“

Musím zavést hadičku do levé komory, aby se dala odsávat krev, jež sem proniká z aorty, a hlavně vzduch, až se srdce rozběhne. To je to, co jsem propásl u Šury.

Na okamžik mám před očima obraz: nemocniční pokoj, noc. Rytmičky pracuje přístroj pro umělé dýchání. Ona tu leží — téměř mrtvá, bez tepu, chladná. Jenom na štítě elektrokardioskopu ještě vyskakuje prasátko, prokazující občasné srdeční stah. Působením embolie odumřel mozek a po něm celé tělo. Stačí jenom říci, aby vypjali aparát — a za půl minuty se zastaví srdce. Navždycky. Ale je hrozné povědět to slovo: zastavte. Choulím se, jako když mě mrazí.

Tohle tedy znamená ta hadička v komoře. Musí se dobře přišít. Není to ostatně nic těžkého, do komor neustále zavádíme nějaké nástroje. Vstupní otvor je potřeba obšít čtyřmi stehy; až se pak hadička odstraňuje, stehy se prostě zatáhnou, a díрка je pryč.

Všechno je hotovo, nastává krátká pauza.

Ještě takových deset minut, abychom pacienta podchládili na dvaadvacet stupňů, které potřebujeme. Všichni si umýváme ruce sublimátem.

Marina něco překládá na svém stole, chystá se k hlavní etapě. Laboranti berou vzorky na rozборы. Dima kontroluje medikamenty na svém stolku a o něco si říká.

Jenom my nemáme vůbec co dělat. Chvilkový klid před bojem. Na nic nemyslím. Prostě stojím a dívám se na srdce. Vidím, jak se stahuje řidčeji a řidčeji, podle toho, jak klesá teplota. Pracuje naprázdno — krev pohání přístroj.

„Marino, prohlédlas jehly a stehy? Chlopně už přinesli?“

„Ano, všechno je připravené.“

„Ukaž mi je.“

Tak to je ona, umělá chlopeň. Kostra z nerezavějícího drátu, na niž je důmyslně natažena tkanina z umělé hmoty a velice pracně přišita tak, že tvoří cípy docela jako ve skutečnosti. Nevymyslel to ten Senčenko špatně. „Mouření“, jak ho nazval kterýsi z inženýrů. Chlapík, když se to tak vezme, třebaže je tělesně postižený. Ale co na tom, důležitá je hlava.

Víc není co dělat. Čekáme. Pětadvacet stupňů. Tkáně jsou studené jako u mrtvoly, až je to na dotyk nepříjemné. Srdce tlučte čtyřicetkrát za minutu. Potřebujeme fibrilace — to jest nepravidelné povrchové chvění srdečního svalu místo normálních koncentrických stahů. Při nízké teplotě se srdce prakticky zastavuje. Umožňuje to klidnou práci: stříhání, šití.

Třiadvacet stupňů. Fibrilace.

„Jedem.“

Doširoka otvírám síň. Silná pumpa v několika málo vteřinách odsála krev. A tady se objevuje chlopeň. Jsem v nejvlastnější svatyni. Srdce tu leží suché a nehybné. Je mrtvé? Ne. Vidím sotva patrné záchvěvy — to je ještě život.

Všechno se potvrdilo: cípy se zkrátily a jsou ztvrdlé, vápno je rozseto v krupičkách a v celých hromádkách do okruhu jednoho centimetru v průměru. Mezi cípy zeje průlina. Nesvívá se — tady je ta nedomykavost. Náprava chlopně je nemožná. Nebo velice riskantní.

„Vyřízneme ji.“

Zachytávám klíšťkami cípy a odstříhuji je po obvodu chlopněního otvoru. Trochu mě to děsí, ještě jsem si nezvykl. Jako když jsem dělal první amputace: ta noha už víckrát nebude. Místo chlopně se tu rozvírá beztvary otvor. Do něho je potřeba všít novou chlopeň.

A začíná trápení. Šití jde velice špatně — je to hluboko a s nástrojem tu není k hnutí. A ty zatracené jehelce vůbec jehly nedrží! Kloužou jako čerti. Kolikrát já už se kvůli nim vztekal, to nikdo nespočítá. V cizině vyrábějí speciální jehelce, jež mají plochy svírající jehlu potaženy vrstvou diamantové drtě. Drží jako hrom, sám jsem to viděl. Jenže naše ministerstvo než se rozhoupá... Co oni by... Oni se s tím netrápí.

Bože, jaký já mám vztek! Aspoň jeden z těch velkých pánů, co na nich tyhle instrumenty závisejí, kdyby se mi tak dostal na stůl. Já bych ho...!

Jenže ti se mi sem nedostanou.

Dlouho šiji a dlouho nadávám. Jen tak do vzduchu i na Marinu, které se rozsypaly jehelce, jež jsem sám vybíral, a na Marii, která špatně drží a nezachycuje konce stehů... Na celý svět. Přiznám se, že v duchu nadávám hrozně sprostě. Jako mladý jsem si pobyl v prostředí, kde se to člověk snadno naučil. Šlo mi to. „Poslední stadium“, jak to jmenoval jeden soudruh. Nikdo na mé nadávání neodpovídá.

Ale všechno má konec. Chlopeň je usazena na místo. Přišita třiceti stehy. Důkladně. Moc se mi ulevilo. Mohu se rozhlédnout.

„Jaká je hemolýza?“

„Ve třicáté minutě byla dvacet.“

„A kolik minut pracuje přístroj?“

„Padesát pět.“

„Proč tak dlouho nemáme rozbor?“

„Špatně jim jde centrifuga.“

„Jim“, to je v biochemické laboratoři.

„Věčně je něco porouchaného.“

Ale to říkám jenom tak, ze setrvačnosti. Pracují tam dobře, dělají spoustu rozborů.

Hemolýza zatím není veliká. Vlastně mi zbývá jenom zašít srdce. Nevelká práce. Mít dobré nástroje, nebylo by všívání chlopní nic těžkého. A nemocní by neměli nač umírat. No snad ten problém vyřešíme. A utřeme nos všem, dokonce i Američanům. Musím urychleně připravit článek do časopisu a ukázat pacienta ve Společnosti.

Fuj! Co to plácáš? Jaképak články, jaká Společnost? Pacient ti leží s otevřeným srdcem, jedna nemocná umřela... A vůbec!

Stydím se. Přece jenom v sobě mám červíčka ctižádostivosti. Člověk si myslí, že ho všelijakými ušlechtilými slovy, či dokonce myšlenkami zahubil, ale on žije. Že by mě on postrkoval do těchhle trýznivých operací? Nevím. Někdy člověk začíná pochybovat i sám o sobě. Zvláště nebezpečné jsou úspěchy a moc.

Zkrátka — zašíváme. Je to také choulostivá procedura, stěna síně je tenká. Přístroj jsme přepnuli na prohřívání. Věnitými cévami přichází teplá krev a srdce se rychle otepluje. Už není pochyby, že je živé — záchvěvy jsou zřetelné, i když chaotické. Vědecky — výrazné fibrilace.

Při zašívání nemá smysl pospíchat. Na prohřívání je stejně

potřeba dvacet až třicet minut. Dělán proto všechno pečlivě a klidně. V sále opět panuje pokoj a ticho. Jenom je slyšet, jak sanitárky v umývárně hřmotí sterilizátory. Pro ty není nic svaté a operační sál je pro ně totéž co kuchyně. Baby jedny!

Došli jsme.

„Kolik stupňů?“

„Třicet čtyři. Teď to stoupá pomalu.“

Fibrilace jsou velice energické, srdce se nepravdělně otrásá. Zdá se, že je potřeba docela málo, aby se všechny ty vlny synchronizovaly a spojily v jediný mohutný koncentrický stah.

„Připravte defibrilátor!“

To je přístroj, jehož kondenzátor dává ve zlomku vteřiny výboj několika tisíc voltů. Nutí srdce k obnovení rytmických stahů, odstraňuje fibrilace. Báječná věc.

A najednou — ta radost! Srdce se rozběhlo samo. Così se tam přihodilo a z chaosu se zrodil řád.

„Rytmus pravidelný!“

To křičí naše lékařka Oksana, jež sleduje elektrocardiogram na štítu svého aparátu.

„Přišla jsi s tím pozdě, už to vidíme!“

Všichni jsou obrovsky spokojení. Defibrilátor je dobrá věc, ale přece jenom bývají případy, že se srdce nerozběhne. Nám už se to taky stalo. Celé hodiny jsme po řadě prováděli masáž, stiskali srdce v dlaních a vháněli tím nějaký díl krve do plic a do těla. Do desítek šel počet, kolikrát jsme tenhle aparát spouštěli, ale srdce dál fibrilovalo, třebaže to zpod elektrod už čpělo spáleným masem. Pak jsme nemohoucne spouštěli ruce a říkali: smrt.

A teď pracuje. A dobře! Ještě trochu je prohřejeme za chodu přístroje a už ho zastavíme. Šťastně do dopadlo! Radostí bych křičel.

Z tohoto těla bez života se zase stane Sáša, milý, moudrý Sáša...!

„Pojďte, vytáhneme drenáž z komory.“

Ano, je čas. K embolii zaručeně nedojde, protože už je to dobře dvacet minut, co hadičkou neproklouzla ani jediná vzduchová bublinka. To jsme si hlídali pečlivě. Podruhé takovou hloupost neuděláme.

„Tak jedem! Mášo, ty vytahuj hadičku a já zatáhnu tabákový steh. No... Teď!“

„Kristepane! Držte! Odsávačku, rychle, hrom do vás...“

Nevím, co se to přihodilo. Jestli se nit přetrhla nebo se prořízla svalovinou — ale hadička je pryč a otvor v srdci zeje a při stahu z něho vyráží metrový proud krve. Samozřejmě že jenom jednou. Při dalším stahu už jej tiskne špička prstu. Och, maličko jsem si oddechl...

Teď se díрка musí zašít. Není to vůbec jednoduché, když srdce silně tepe a hrot mi skáče v rukou a já musím jednou rukou držet otvor. Ale jde to. Nedělám to poprvé. Tím spíš, že přístroj ještě pracuje a nehrozí tedy nebezpečí smrti, když by se srdce zastavilo.

Jenže všechno bylo daleko obtížnější, než se zdálo. S prstem stále na dírcce jsem provlékl nové stehy. Jen jsem je však zatáhl, sval pod nití povolil a dířka se otevřela. Krucinál! Je ještě větší. Mnohem větší! Krev vystříkla proudem. Strčil jsem do otvoru dva prsty, ale stejně tekla kolem.

Rázem zmizel klid a pokoj. Všechno je teď zlé a napjaté.

Jde člověk v klidném zimním dni po ledě, a náhle se proboří. Černá voda ho zaplavuje, on v ní plácá kolem sebe, křičí, ale led se mu láme pod rukama a černá voda zalévá všechno kolem... Rudá krev, mnoho krve...

Co dělat?! Co dělat?!

„Záplatu! Marino, dej sem záplatu z pěnoplastu! Honem! A připrav pevný steh s velkou jehlou. Odsávačku! Odsávačku! Nesaje. Ach vy...“

Epiteta.

Je potřeba přiložit na srdce záplatu — jako těsnicí plachtu na proražený bok lodi. Jenže to jde špatně, když ti srdce pod rukama tepe a jehly v jehelci kloužou.

Nevím, jak dlouho to trvalo. Nejdřív malá záplata. Ne-drží — zpod okrajů stříká krev. Pak přes ni druhá, veliká, málem jako dlaň. Spousta stehů po krajích. Krev se z rány odsává pumpou a vhání se do přístroje. Pumpa ale často nestačí, a tak část krve stéká přes okraj rány mně na břicho a na podlahu. Už jsem chtěl pacienta znovu začít podchlazovat a zastavit srdce. Jenže to by byla smrt.

Ba ne, podařilo se. Krvácení ustalo. Pod záplatou prosakují jenom slaboučké pramínky. Ještě pár stehů a všechno je suché.

Všechno je suché. Vypínáme pumpu. Srdce pracuje, ale mnohem slaběji — nestačili jsme ještě nahradit ztrátu krve. Doplňujeme. Je to lepší.

Dívám se kolem sebe. Všichni vypadají vyčerpaně a nešťastně. Radost už žádná. Jsou ještě pod vlivem nedávných minut a nevěří, že by se všechno napravilo. A dobře dělají, teď můžeme čekat další trampoty.

Možná že je to za Stópu? Měl jsem jeho případ asi řešit jinak? To nejde, beztrestně urážet lidi. Ale proč? Hájl jsem přece je, a ne sebe. Ano, ovšem, jenže se na to musí jinak. Ale jak?

„Óksano, u tebe je to v pořádku?“

„Není to valné, ale ještě to jde. Vlny jsou nízké, má slabý myokard.“

Ano, to se rozumí, že slabý. Proto se také prořezaly stehy. Ale musíme končit.

„Jak dlouho pracuje přístroj?“

„Sto šedesát minut.“

„Tak dlouho? Jaká je hemolýza?“

„Poslední rozbor tu ještě není, ale před komplikací byla osmdesát.“

To znamená, že teď je mnohem větší. Odsávání z rány silně poškozuje červené krvinky a my přečerpali jistě nějakých dvacet litrů.

„Zastavte přístroj.“

Pohled vzhůru. Všichni se chtivě dívají. Zlobí mě to. Valí oči jako v cirkuse. Užůž spadne. Trochu hrůzy, trochu... Přestaň, nevymýšlej si. Většina to prožívá upřímně s sebou. Nepředstavuj si, že jenom ty se trápíš. Lidé jsou dobří. Dobří. To si člověk vždycky musí říkat. Jinak by se těžko žilo.

Dima se točí kolem pacienta. Začíná mu obtížná etapa: regulace dýchání, cév a srdce je v jeho rukou. Musí umět rychle uvážit spoustu faktorů. Intenzitu práce srdce uvést v soulad s náplní cévního řečiště. Bedlivě poslouchat, aby nepropásl otok plic, jež může způsobit oslabená levá komora. Pomocí hormonů zvýšit celkový tonus organismu. Speciálními prostředky pobídnout srdeční stroj. Rychle obnovit srážlivost krve, již jsme na dobu mimotělního krevního oběhu docela odstranili heparinem. Člověk k tomu musí mnoho vědět a umět. Možností kontroly máme bohužel málo. Elektrokardiogram, žilný a tepenný tlak, zorničky, barvu pokožky. Biochemické rozborů, ale nejméně s půlhodinovými intervaly.

Přístroj vrčí mň a mň. Teď se zastavil. Dychtivě hledíme

na srdce. Dima neustále kontroluje zorničky a pokouší se měřit krevní tlak. Konečně se mu to daří.

„Tlak sedmdesát. Zorničky pořád úzké. Obě stejné.“

To se týká embolie. Jsem si jist, že k ní nedošlo. Ačkoli cožpak v medicíně si člověk něčím může být jist? Je to jenom pravděpodobnost.

Otvorem ve stěně síně, který jsem ponechal a prozatímne stiskl svorkou, vsouvám dovnitř prst, abych si ověřil, jak chlopeň pracuje. Žádný proud krve necítím.

„Žpětný tok tam není.“

Měřím tlak v síni — je deset. A byl třicet.

„Můžete přidat ještě trochu krve do tepny.“

Pomalu několikrát otočili pumpou. Krevní tlak stoupl na osmdesát pět. To zatím stačí. Teď můžeme ze srdce odstranit hadičku a odpojit tak přístroj. Vypadá to, že sval pracuje uspokojivě.

To je vlastně všechno. Zbývá založit několik stehů na osrdečníku, do pohrudniční dutiny zavést drenážní rourku a zašít ránu. Ale to nejdůležitější — je potřeba pečlivě překontrolovat, ustalo-li krvácení i z těch nejtenčích cévek. Srážlivost je teď špatná a krvácení po operaci, to bývá nejčastější komplikace.

Tohle všechno zabírá téměř hodinu. Pospíchat se v žádném případě nesmí. Všichni jsme trochu otupělí rozčilením a únavou a jen pomalu se sbíráme. Ale vždyť srdce pracuje dobře! Ještě kdyby přišel k sobě, a budeme šťastní. Zatím. Pak se na nás mohou nahrnout nové komplikace, nové obavy.

Zašíváme kůži. A náhle se klidně ozývá Dimův hlas:

„Otevřel oči!“

Řekl to tak samozřejmě, jako kdyby to jinak ani nemohlo být.

Všichni se skláníme nad obličejem. Ano, tu je — živý. Oči má otevřené. Pohled je sice úplně nepřítomný, ale člověk s embolií mozku oči neotvírá. Ještě jeden kámen mi spadl z ramenou. Ze srdce. Je pravda, zůstalo nebezpečí krvácení a selhání ledvin. Hemolýza byla po odpojení přístroje sto padesát. To je mnoho. Dřív takoví pacienti umírali. Ale teď jsme se to naučili léčit. Nedojde-li k srdeční slabosti, ledviny to zvládnou a za šest osm hodin vyloučí všechny hemoglobin z plazmy močí.

Druhé, či vlastně první nebezpečí je krvácení. Bohužel,

po operacích s dlouhodobým použitím přístroje k němu dochází často. Aparát porušuje některé faktory v krvi.

„Dimo, postarejte se o zásobu krve. Abychom pak v noci nelítali jako splašení. Potřebujeme aspoň dva litry.“

Operace skončila. Zalepili ránu a otočili Sášu na záda. Oči zase zavřel — ale to už je pooperační spánek. Když ho štípeme, hýbá rukama a nohama. Nikde žádné ochrnutí.

Všechno to trvalo pět a půl hodiny, počítáno od prvního řezu až po poslední steh. A s přípravou plných šest.

„Michaile Ivanoviči, můžeme rozebírat aparát?“

„Ne. Zabalte hadičky do sterilních roušek a počkejte. Marino, nechte si na stolku nějaké sterilní věci.“

„Všechno je to špinavé, raději si prostřu znova.“

Ríkám to pro každý případ. Všechno by mělo být dobré, ale přece jenom. Kolikrát jsme museli znovu otvírat pohrudniční dutinu a hledat nějakou nepatrnou krvácející cévku, protože z drenáže šla krev.

Hovíme si v pokoji sester. Padám do křesla jako pytel a nemohu hnout ani prstem. Tak jsem unavený. V tomhle křesle jsem prožil mnoho smutných i příjemných chvil po operacích. Sedím a bez konce zívám. Nedostatek kyslíku, jako kdybych byl po operaci já sám.

Židlí je jako vždycky málo, a tak jsme se usadili jak kdo — na stole, na okně, ba i v otevřené skříni. Všichni kouříme, okno máme dokořán. Vzduch je májový.

Jak se člověk dobře cítí, když má hotovo a když je všechno v pořádku. Když tam Sáša leží živý. S novou chlopní. Když má svůj život a onen dopis, který teď nemusím číst.

Ačkoli hlavní tu není Sáša. Být na jeho místě kdokoli jiný, bylo by nám stejně dobře. Po těžké operaci je člověku každý pacient milý. Vkládá do nich svou práci... Nevím, jak to vysvětlit.

Ještě jsme nezchladli a řeč se točí jenom kolem operace. Tohle je Vasja:

„Já vůbec nepochyboval, že to dokážete.“

„Ty ne, ale já — ano. A dokonce moc. Samo sebou že bychom to byli nakonec zašili. Pracoval nám přece aparát a mohli jsme uzavřít aortu. Ale ta cena! Vidíš, hemolýza nám vyběhla na sto padesát. Ty jsi ještě mladý, proto jsi domýšlivý. Člověk nemůže obsáhnout veškerou informaci,“

„Ale co se to tedy stalo? Zřejmě se přetrhla nit. Svalovina se přece nemohla proříznout u všech čtyř stehů současně?“

To je Marie Vasiljevna. Sedí vyčerpaná jako já, bez síly k pohybu.

„Sám nevím. Najednou jsem měl steh v ruku a někam jsem ho zahodil. Musel jsem rychle ucpat tu díрку. Neměl jsem kdy na úvahy.“

Vasja pije vodu. Taky bych pil, mám celou košili a kalhoty promáčené potem. Při takovémhle vypětí jsem ztrácel na váze až dvě kila. Kdysi jsem si to zjišťoval.

„Tak co, děti, co říkáte, můžeme všívát chlopně?“

„Jenom způsob vlastního všívání je potřeba změnit, Michail Ivanoviči.“

„A jak?“

Žeňa mi to vysvětluje. Je to chytrý nápad: nejdřív protáhnout stehy uvnitř, chlopenním otvorem, bez chlopně, a potom nitě provléknout chlopni mimo ránu. Teprve pak ji usadit na místo a dodatečně zavázat všechny uzlíky. Velice rozumné.

Musím sepsat protokol o operaci. Nechce se mi. Je to nezáživná věc, ale co dělat. Jenže tady je takový hluk, že mě budou rušit. Že bych je poslal pryč? Ne, nač. Je jim tu dobře a zaslouží si to. A když se ozvu, zvednou se — a chvíle bude pryč. U každého se najde co na práci. . . Atmosféra vyprchá a znova už ji nevyvoláš.

„Žeňo, co kdybychom zašli operaci zapsat ke mně do pracovny?“

Žeňovi se zřetelně nechce, je mu to vidět na obličeji. Tady je hezky. Nestává se tak často, že jsou si všichni rovni — profesor i nejmladší lékař. Ale musí jít. Vrečnost přikázala.

Odhodil cigaretu, vzal operační knihu a chorobopis. Je připraven.

Ani mně se nechce. Ale musí to být. Kromě toho bych se měl převléci. Jsem celý mokrý. Ještě se nachladím. V této chvíli mi to není lhostejné. Chci ještě tyhle operace dělat.

Cestou jsem nahlédl do sálu. Klidný obrázek. Sáša spí. Ljoňa mu pomáhá dýchat. Dima si o něčem tiše povídá s Oksanou. Vybavilo se mi — že prý spolu chodí? To budou asi řeči. Ačkoli, kdo ví? Napohled je všecko kolem tichá voda, ale kolik je tu všelijakých spodních proudů? Prostě nevím. A nechci vědět. Ale stejně je nebudu rušit. Jak vidět, všechno je v pořádku.

Věci v šatně jsou poházené. Banda nestydatá. Ani k mému věšáku nemají úctu: tady mi leží na podlaze nátělník. No nic, zvednu si ho.

Je příjemné obléci se do suchého. Je příjemné se podívat na Žeňu — urostlého, svalnatého, mladého.

„Sportuješ?“

„Ano, dřív jsem leccos dělal, ale teď, jakýpak sport! Není čas.“

„Sporty, to je hloupost. Ale cvičit musí každý.“

Tohle je můj koníček. Sám jsem na to přišel až po čtyřicítce, když se mi objevilo břicho a začalo se mi ozývat srdce. Všechno jsem to shodil. A teď agituju.

Moje pracovna. Vůbec není špatná. Malba na stěnách má pěknou barvu. Je tu světlo. Jenom záclony jsou staromódní, s volány. Musím sem dát nějaké výraznější. Ačkoli, co je v tom za rozdíl? S léty stále mím a mím toužím po věcech. K stáru možná pochopím Diogena. Kdyby tak v tom sudě byla vana.

„Sedni si, dáme se do toho.“

Dlouho píšeme, já do knihy, on do chorobopisu. Vzpomínáme, abychom něco neopomněli, nezkreslili. Způsob operace je ještě nový, musí se zapisovat podrobně. Později budou protokoly kratší a kratší, až zbude pouhé „obvyklý“, „obvykle“...

Je zajímavé, jak mi teď probíhá myšlení: v několika rovinách současně. Jeden řetěz tvoří úvahy o Sášovi. Ten se ale chvílemi trhá a proplétá s druhým — o medicíně, o operacích, o krevním oběhu. A v intervalech mezi tím a oním proskakují všelijaké hlouposti, podle toho, co vidím a slyším. Je to celý myšlenkový proud.

Jsem teď v jakémsi zvláštním stavu. Pociťuji vzmach, jasnost pohledu, volnost myšlení. Je to něco úplně jiného než před operací. To mě skličovalo očekávání nebezpečí. Hlavou se mi táhl jen jediný řetěz úvah — o operaci a o tom, co s ní souvisí. Byl to sice taky vzmach, soustředění intelektu, ale docela jiné, upjaté k jediné věci a nepříjemné. Jde na tebe hrůza, ale musíš. A — ovládej se! Kdežto teď je všechno uvolněné, všechno je zajímavé a nové.

Dopsali jsme a Žeňa šel.

„Řekni jim, kdyby něco, ať mě hned zavolají.“

Šest třicet. Už hodina po operaci. Ještě pár hodin pose-
dím a půjdu. Bude-li všechno v pořádku. Dej pokoj, ne-
předbíhej! Krvácení, ledviny, otok plic. Čeká tě všelijakého
trápení.

Zakouříme si. „Namísto chleba... trpkou cigaretu...“
To je písnička.

Tak si teď poslechnout hudbu. Musím si pořídit magne-
tofon, jako v lepších domácnostech. Jsou profesori, že všech-
no zapisují na pásek. Nesmysl, ten tvůj ouřad je na to příliš
malý... Ještě tak písničky. Jenže kolik se najde takových
chvil jako dnes, aby člověk měl i radost, i čas?

Jestlipak tam někdo řekl Raje, jak věci stojí? Nechce se
mi za ní jít. Marina se s ní přátelí, jistě s ní promluvila.
Ráno to nedopadlo dobře.

Co bych tak dělal? Přece nebudu číst ty nudné disertace?
Jsou mi tak protivné! Vědec je má kolem sebe celý život.
Nejdřív je píše sám, pak vede druhé a recenzuje a poslouchá
je na vědeckých konferencích.

K smíchu — já že jsem vědec. Pořád s tím uvnitř nemohu
souhlasit. Jsem doktor, lékař.

Že bych sešel zas na kus řeči dolů k chlapcům? Ále, nic
z toho nebude. Se smutkem cítím, jak se jim čím dál víc
vzdalují. Je to věkem? Nebo jsem se začal naparovat, jak ří-
kají někteří kolem mne? To není pravda. Přinejmenším proto,
že sám před sebou k tomu — docela poctivě — nevidím žádné
důvody. Jsem dobrý doktor. Ale mnohý z nich, z těch mla-
dých, bude lepší. To je má vedoucí myšlenka, v hlavní ro-
vině. Kdesi doleji však bzučí druhá, vypínavá: „Já jsem
přece jenom — já. Udělal jsem to a ono, co se druhým ne-
podařilo. Naposled tu chlopeň. Napsal jsem řadu vědeckých
prací, několik knih. Těch disertací co vyšlo z mého popu-
du...“ Špína jsi! Jen jsi těm myšlenkám povolil, a už si
představuješ, že opravdu za něco stojíš, že jsi — *vědec*. Ne-
pleť se, tvé práce nemají za groš ceny. Přejde pár let, a nikdo
je nebude číst, všechno to beznadějně zastará. Pokrok v chi-
rurgii se nedá zastavit. Nejdřív se operovaly žaludky, potom
jícny, potom plíce. Teď se dělají srdce a v nich chlopně.
Má časopisecká povídání a knihy o chirurgii žaludku a plic
dnes nikoho nezajímají, a stejně to bude i s pracemi o srdci.
Jenže myšlenky, to jsou egoisté. „Já tomu pokroku přece
jenom napomáhal.“ Ano, ovšem, ačkoli jsem nebyl žádný
objevitel. Ale jaký to má význam? Což to aspoň o maličko

změnilo svět? A ty ho chceš změnit? Ano, chci. Každý chce. Aby nebyly války, aby lidé byli dobří.

Jenom věda změní svět. Věda v širokém smyslu: jak štěpit atom, jak vychovávat děti... A dospělé.

To Sáša je vědec. Och, to je dobře, že žije! Medicína se zas jednou hodila. Moc jsem od něho získal, od Sáši. Ta moje medicína je mi teď mnohem jasnější. Narýsovala se mi jakási vědecká kostra, kterou je potřeba jenom obléci do číslic. Sáša mi vysvětlil, že opravdová věda začíná tam, kde lze počítat. To snad řekl už Mendělejev.

Neměl bych se podívat do Sášova sešitu? Připadá mi, že na něj teď mám určité právo. Na dopis snad ani ne, ten je příliš intimní, ale sešit — tam asi bude věda? Jenže nejspíš ničemu neporozumím. Bude to matematika. Taková škoda, že ji neznám. Jen uvidím vzorce, už jsem nesvůj a honem se dívám dál nebo knihu vůbec zavírám.

Ale stejně bych rád věděl, co je tam napsáno. Aspoň sešit prolistuju.

Jenže nepřehlédnou tam na sále něco? Je to... kolik? Všeho všudy deset minut, co odešel Žeňa. Ještě posedím. Však ho hlídají zkušení chlapci. A já jsem tak unavený, že je mi zatěžko se i jen zvednout. To stáším. Mít tak doušek čaje... Škoda že jsem si svého času tyhle věci nezavedl. Budu to muset vydržet.

Je to pořádně tlustý sešit. Titul přes celou první stránku: Úvahy. Chm, laciné! Jako školák. Jen nesuď přísně. Každý dělá chyby. A tím spíš já nemohu být soudcem. Kolik já nadělal v životě hloupého, a někdy možná i nepoctivého! Dokonce...?

Listuji. Zvláštní sešit. Do vědy jsou přimíseny zápisky jako v deníku. Docela zřetelně to není určeno pro tisk.

„Je smutné vědět, že co nevidět umřu. Zbudou tu po mně jenom modely — články, tenhle sešitek, dopisy, v kterých je lež; obraz v paměti lidí a fotografie v albech — ale všechno ustrnulé, nehybné. Kdybych tak po sobě mohl zanechat aspoň funkční model...“

Vzpomínám si na ty debaty. Proč po sobě co zanechávat? To je pouhá iluze nesmrtelnosti. Ano, ale vybavuje se mi i jiný jeho výklad. Člověk jako biologický systém mizí. Posuzujeme-li však vyšší systém — lidstvo, pak cosi zůstává.

Opravdu, lidstvo, to není jenom systém skládající se z lidí. Zahnuje v sobě i produkty jejich činnosti — modely myšle-

nek: vyrobené věci, knihy, malířská díla, stroje. Kromě toho se zachovávají obrazy v paměti lidí. A tak člověk umírá, ale tyhle modely ještě dál žijí svým vlastním životem, odlišným už od života autora. Ten je někdy pro společnost užitečný, později se může stát škodlivým. Obvykle proto, že tyto modely jsou mrtvé, strnulé. Jejich život je pasivní. Teď už chápu Sášovu myšlenku — sestavit funkční model mozku, který by mohl žít a přetvářet se.

Dvojakost lidské přirozenosti je hrozná. Na jedné straně je člověk živočich, jako vlk nebo opice. Ale na druhé — je to člen společnosti, prvek vyššího systému, a patří k němu.

Aha! Tady začíná něco soustavnějšího. Obecné představy o světě, o vesmíru. Filosofie a matematika. Otázka nekonečnosti. Tomu nerozumím. Nebudu se o to pokoušet.

„Prvky svazů, systémy, podsystémy...“ To je mi jasné, Sáša mi to kdysi dobře vysvětlil. Organismus, to je systém, v němž prvky představují buňky. Ale buňka je také systém, jejími prvky jsou molekuly. Orgány a jejich soubory plní určitou funkci, to jsou podsystémy. Něco podobného je i u buněk — struktury z molekul. A lidstvo, to je také systém. Systémové vztahy, to jest vzájemné působení prvků nebo systémů, založené na fyzikálních zákonech — na výměně energie nebo hmotných částic...

A lidé? Ti spolu přicházejí do styku pomocí slov a věcí. To je samozřejmě také fyzika, ale víc komplikovaná. Tady máme vysvětlení: „Informace.“ Všichni jsme zvyklí na obvyklý význam toho slova — „zpráva“. Ale podívejme se, co o tom píše Sáša: „Změna fyzikálního působení v čase a prostoru, braná odděleně od jejího fyzického nositele a vyjádřená jinými fyzikálními veličinami...“ Nijak zvlášť příjemné čtení. „Při vzájemných vztazích složitých systémů nepůsobí pouze vlastní fyzikální vliv, nýbrž i jeho změna v čase a prostoru, jež je zachycována a zapamatována v podobě modelu — tj. změny nějaké struktury. Příklad: člověk něco říká druhému. Vyřčená slova, to je fyzikální jev — chvění vzduchu. Nepůsobí však na mouchu, ba ani na kočku. Protože člověk dovede z chvění vzduchu vyčlenit *informaci*, která je představována smyslem slov. Za tím účelem přijímá náš sluchový orgán chvění vzduchu a mění je v nervové impulsy. Ty jsou předávány do mozku a postupně se zapamatovávají, to jest otiskují se v kůře mozkové jako obraz — model vytvářený nervovými buňkami. V ko-

rovém modelu se neobráží vlastní chvění vzduchu, nýbrž pouze jeho posloupnost v čase, jež právě představuje informaci.

Zvuky můžeme nahradit vytištěnými písmeny, jež pak vnímá oko. Výsledkem budou zrakové obrazy — modely, z nichž však získáme tutéž informaci; posloupnost znaků totiž dává slovům smysl.

Tak tedy složité systémy na sebe mají vliv nejen svým fyzikálním působením, ale i z něho vyčlenitelnou informací, jež představuje určitý podíl působení za určitý časový interval.

Informace se neobejde bez modelování. Model, to je vždycky nějaká struktura obrazyjící buď systém, nebo změny vyvolané fyzikálním působením v prostoru a v čase. Domeček z kostek, to je model systému skutečného domu. Slova zapsaná na papíře, to je model, struktura, v níž se obrazy posloupnost zvuků řeči. Výkres auta, to je model. Noty jsou model. Matematický vzorec právě tak. Když vidíme obraz, otiskuje se v naší kůře jeho model — obraz vytvářený nervovými buňkami spojenými vazbou. Každý ví, že modely mohou být primitivní — ty mají s originálem jen vzdálenou podobnost, a přesné, jež se mu blíží. Dětská kresba domečku je primitivní model, inženýrský výkres je přesný model.“

Stojí tu spousta zajímavých věcí, ale je to složité: informace, modely. . . K čemu to? Bez nich jsme žili taky. Fyzika, chemie, materialismus. Jenže se ukázalo, že to nestačí. Lecos už jsem se od Sáši naučil, měl se mnou velkou trpělivost, ale stále ještě to vidím mlhavě. . .

Tadyhle je nová pasáž — „Poznání“.

„Poznání, to je modelování. Mozek je velkolepé modelující zařízení. Co znamená „znát“? To když je nám jasná struktura předmětu — systému, jeho spoje s jinými systémy, jeho změny v čase. . . To všechno je informace o systému, uložená do naší mozkové kůry ve formě obrazů vytvářených nervovými buňkami. A tyto obrazy, to právě jsou modely. Někdy známe přesně, to jest — máme přesný model. Jindy přibližně — máme model primitivní. Ale nikdy neznáme „se vším všudy“, protože model nikdy nemůže být absolutně přesnou kopií originálu. Tím méně model vytvářený nervovými buňkami. . .“

Ano. Mozek je modelující zařízení. Počítací stroj také. Ten modeluje složité logické pochody prostřednictvím číslic. Zdá se, že mezi nimi není žádný zásadní rozdíl. Člověk, kterého

učili o „kvalitativních rozdílech“ mezi živým a neživým, tuhle mechaniku nepochopí tak snadno. Mimochodem, co znamená „pochopit“? To je — „přivyknout a umět užívat“. Řekl to kterýsi z velikých fyziků. Já toho všeho užívat nedovedu, a proto — nechápu. A jen tak věřit, to nechci.

„Hranice poznání. Žádné modelující zařízení nemůže vytvořit naprosto přesný model struktury složitějšího systému, nežli je samo. V nejlepším případě reprodukuje hlavní strukturální prvky, jež možná určují základní funkci systému-origínu. Čím je modelující zařízení složitější, tím přesnější model může vytvořit. Máme-li tisíc kostek, nemůžeme z nich udělat přesný model celého města. Vezmeme-li jich miliardu, bude model daleko přesnější.

Právě tak je omezena i rychlost zpracování informace — rychlost modelování, rychlost poznání. A také množství informací, jež jsme schopni modelovat, je ohraničeno. Dobře že člověku je vlastní „zapomínat“ a uvolňovat tak svou kůru pro nové zprávy!“

To je zřejmě velice důležité pro nás lékaře. Podívejme se, co píše dál:

„V kůře mozkové je 14 miliard buněk. A v lidském organismu víc než 300 miliard. Organismus ve svém souhrnu je tedy daleko složitější systém nežli mozek. Vezmeme-li v úvahu, že každá buňka sestává ze spousty miliard různých molekul, je složitost organismu nepředstavitelná. Je možné předpokládat, že korové modely organismu budou dostatečně úplné? Zřejmě ne. V nejlepším případě můžeme počítat s velice primitivními obrazy. Bude dobré, dokážeme-li z toho množství jeho strukturálních jednotek modelovat aspoň ty nejdůležitější. Pak by bylo možné alespoň rámcově pochopit funkci orgánů a systémů natolik, abychom je řídili. Bohužel, i to je však málo pravděpodobné. Potíž spočívá v tom, že organismus je systém, ve kterém je nejen chování celku určováno činností jeho částí, ale také naopak — život částí závisí na životě celku. Analytický přístup je tedy k pochopení modelování lidského organismu naprosto nevhodný. K tomu je potřeba vytvořit více či méně přesný funkční model organismu, jenž by v sobě spojoval život základních prvků s životem celku.“

To je smutné. Nestačí tedy udělat to tak, že by jeden vědec studoval do podrobností buňku, druhý modeloval na úrovni orgánu a třetí všechno spojoval v celek.

Až dosud si to tak všichni lékaři mysleli. Činnost orgánu je určována prací buněk, život celého organismu činností orgánů. Teď je jasné, že tohle nestačí. To je postup „odshora dolů“. Jenže buňky závisejí na chování organismu jako celku. Jsou tu přímé a zpětné vazby. Proto kdo chce porozumět celému organismu, musí současně rozumět i buňkám, i orgánům, i jejich souborům. Je to tedy nemožné. Nebo lépe řečeno, možné to je, ale jen velmi přibližně. A právě tak přibližně lidskému organismu rozumíme. A — na základě těchto modelů — stejně přibližně léčíme. Jestli se nám to často daří, je to jen proto, že organismus je samoregulační a sám se nastavující systém a všechny nepřesnosti našeho vnějškového řízení vyrovnává sám.

Vida, jaké znám moudrosti. Kybernetiku! A co má být? Začínám si jí opravdu vážit. „Věda o řízení a sdělování v živých organismech a umělých systémech.“ Celá naše medicína je umělé řízení organismu. Chyba je, že je nepřesné. Nemůže být přesné, protože nemáme přesný model. A model nemáme, protože je nedostatečný náš modelující systém. Kromě toho pracuje velice pomalu. Proto také děláme chyby — nedokážeme to velké množství faktů obsáhnout, modelovat, nebo to prostě nestačíme v čase. My chirurgové jsme to začali zvlášť pozorovat teď, když jsme došli k nejsložitějším operacím s vyloučením srdce. Při těch se porušuje samoregulace organismu a umělé řízení životních funkcí nedovedeme uskutečnit na takové úrovni, abychom obsáhli všechno a rychle.

Stejná situace je asi u pokusů o řízení všech velmi složitých systémů.

Zajímavé — „hranice poznání“. Člověk se do toho musí vmyslet. Můj mozek je omezený. Mohu vytvořit pouze přibližný model velmi složitého systému. Kdežto jednoduchý si dovedu představit do všech podrobností. Tisíc kostek. Mohu z nich postavit přesný model maličkého domku, ale moskevskou universitu budu reprodukovat jenom v základních rysech.

„Hranice rychlosti“ — to je také jasné. Proces zapamatování probíhá jen určitou rychlostí, ne víc.

Čteme dál: „Lidské poznání je poznání kolektivní. Větší část světa poznáváme z hotových modelů, které vytvořili naši předchůdci nebo současníci. To podstatně zvětšuje naše možnosti modelování, ne však donekonečna. Ani omezený kolektiv, právě tak jako jeden člověk, nemůže přesně poznat

složitý systém, protože nelze spojit několik modelujících zařízení, abychom získali jeden velký modelující systém — obrovský mozek.“

Není to dvakrát srozumitelné, ale na příkladu lidského organismu cítím, že má pravdu. Pacienta vyšetřují svými přístroji desítky lékařů — úzkých specialistů. Vypracují tisíce rozborů a křivek. Ale je potřeba ještě jednoho, toho nejmoudřejšího lékaře, který by dovedl všechny ty materiály sloučit a pochopit, jak pracuje organismus jako celek. Jenže takový lékař neexistuje. Úzká specializace nám pomáhá, protože každý specialista nám dává své modely, ale sloučit je do jednoho funkčního modelu nedovedu. Nestačí na to mé modelující zařízení. Proto budou všechny ty údaje buď marné, nebo je zpracuji pozdě. Může se stát, že pacient zemře...

Vím, že Sáša jenom straší, aby vynesl svůj hlavní trumf — stroje. Tady je to: „Kolektivní poznání tedy nemůže překročit určitou hranici modelování složitých systémů, protože nemůže vytvořit složitý funkční model. Ale technika dnes slibuje, že sestaví jakkoli složitá umělá modelující zařízení. Vědci do nich vloží své soukromé dílčí modely, jako je vkládají do knih, ale výsledek bude docela jiný — protože kniha je mrtvá, kdežto elektronický model může žít. Tak například odborníci na buňku vloží do stroje svůj model buňky spojený vazbou s ostatními buňkami orgánu. Jedni fyziologové zavedou vazby mezi játry a srdcem, druhí ustaví fyziologii nervového systému, třetí systému endokrinního. Dohromady to dá model organismu schopného žít. A stačí pustit proud — a model ožije. Můžeme na něj zapůsobit modelem mikrobu, a on onemocní, to jest rozvine se v něm proces vzájemného působení buněk, orgánů a řídicích soustav za neobvyklých podmínek... To bude onen funkční model organismu, natolik složitý, že si ho pouhým lidským mozkiem nelze představit.

Tak tedy génius lidského ducha, tím že sestrojil modelující elektronické stroje, udělal první krok k překonání hranic svých schopností poznání. To je ten největší krok v dějinách lidstva.“

Už jsem to od něho slyšel, tohle o hranicích kolektivního poznání. Nejdřív mi to připadalo podivné. To je mi srovnání — objem znalostí ve starém Řecku a dnes. Nesrovnatelné. Ale Sáša mi to vysvětlil: je to objem modelů nashromážděných

celým lidstvem jako vyšším systémem. Ten stále vzrůstá. Lidé se o světě dozvídají stále nová a nová fakta. Znamená to tedy, že hranice nejsou? Ukazuje se, že jsou. Při použití starých způsobů poznání, kdy se modely ukládají do knih, si nelze velmi složitý systém představit celý, současně v detailech i souhrnně. A bez toho neexistuje dokonalé chápání, nutné například k přesnému řízení. Po kouscích je všechno prostudováno, ale celek nemáme. Lékaři je to blízké — tolik bychom chtěli mít funkční model člověka, abychom dovedli přesně léčit!

Lidstvo tedy dojde ke stagnaci? Říkají, že ne. Už jsou vynalezeny modelující stroje. Budou stále složitější a jejich prostřednictvím ne člověk, ale lidstvo pozná jakkoli složité systémy a naučí se je řídit.

Strašně zajímavé myšlenky! Jsem příliš starý, abych se na nich aktivně podílel. Neznám matematiku a mé povolání mě docela vysává. Ale s nadšením a nadějí sleduji tyhle myšlenky a tyhle lidi, jako je Šáša, kteří je mají uvést v život. Samo sebou, je možné, že trochu přehání, ale něco rozumného to v sobě má.

A současně je člověku po takových úvahách trochu smutno. Takový nicotný stojí před horou lidských vědomostí, z níž si může uloupnout jen nepatrný dílek. Když jsem byl mladý, zdálo se mi, že mohu poznat, pochopit všechno bez hranic. Teď mi ta domýšlivost připadá směšná.

Jak to asi vypadá na sále? Odvezli ho už na pokoj, nebo ještě ne? To se ví, že ne. Je to teprve půl hodiny, co jsem odešel. Mám jít, nebo si mám ještě trochu číst? Dima má výtečné modelující zařízení. . .

„Programy. Program, to je možná změna systému v čase, uložená v struktuře systému samého a realizovaná působením různých vnějších vlivů. Jinak řečeno: je to posloupnost jednání, uložená v paměti systému.“

Následuje rozluštění: „V struktuře molekuly jsou uloženy možnosti změny pod vlivem atomů, jiných molekul či elementárních částic. V struktuře nervových buněk a jejich vláken, jež tvoří reflexní oblouky, je uložen program probíhání nervových impulsů. Reflex sám je program. Celá fyziologie je soubor jednoduchých a složitých programů. V počítačích strojích jsou tyto programy vyjádřeny číslicemi, a to tak, že na jedné adresách paměti je uložen program řešení úlohy a na jiných její dané výchozí hodnoty.

V jednoduchých systémech je soubor programů omezen a uskutečňuje se za krátký časový úsek. Složitější systémy obsahují velmi mnoho programů, jež se zapojují působením nejrůznějších vnějších vlivů nebo samy od sebe — když jeden končí, zapojuje druhý atd. Takový systém může „žít“ velmi dlouho. V průběhu uskutečňování programu se mění struktura a ta zase určuje následující program...“

Programy, programy... Sáša mi o nich hodně povídal. To slovo je nám běžné. Existuje program estrády — posloupnost vystoupení umělců. Papír, na kterém má konferenciér program zapsaný, to je model programu, podle něhož estrádu řídí. Existuje program rozvoje národního hospodářství, program strany.

„Podle programu působí systém na jiné systémy, předává jim informaci. Model programu, to je obsah předpokládaného působení. Může být zaznamenán přesně nebo přibližně, jako každá informace, může zabírat krátký nebo dlouhý časový úsek.“

Styl není valný. V každé větě se to hemží „programy“.

„Složitější systémy mají řídicí struktury. V těch jsou uloženy modely složitých a dlouhodobých programů sestavené podle etážového principu. Například ohromný soubor programů pohybových aktů je mimo jiné uložen v mozkové kůře. Docela nahoře leží idea nějakého pracovního procesu, třeba u chirurga operace. Sestává z celých bloků — pohybových aktů: řez kůže, otevření pohrudniční dutiny a podobně. Model každého takového aktu se skládá z nejjednodušších pohybů, jež se zapojují, jakmile byl proveden předchozí pohyb, na základě signálů sdělovaných zpětnou vazbou. Tak celá věc dochází až k základním chemickým pochodům ve svalových vláknech rukou. Soubor programových variant je obrovský — jejich volba závisí na vnějších podmínkách...“

To o programu operace napsal asi podle mých slov. Vyprávěl jsem mu o našem posvátném obřadu. Neironizuj. Je to příliš vážná věc.

Stejně se těžko věří, že v každé chvíli života řídí mé chování programy. Že tu není nic vyššího, sjednocujícího, jedinečného.

Vzpomínám si na scénu, kdy došlo k ostrému sporu na zasedání chirurgické společnosti. Řekl jsem jednomu profesorovi, že je tupec, práskl jsem dveřmi a utekl ze sálu. Pak jsem seděl na okně v šatně. Mučivě jsem se styděl.

A to všechno bylo v mých nervových buňkách uloženo už dřív? Cože, demagogie toho chlapa jenom realizovala mé programy? Ovšem, buněk je čtrnáct miliard a každá se poji nejméně se stovkou jiných. Matematici vypočítali jakési nesmírné množství možných kombinací, číslo s desítkami nul. Nedovedu si představit, kolik to je.

Jiná vzpomínka: je mi šestnáct let. Rodné město. Park Solný dvorec (proč „Solný“?). Večer. Lavička pod topolem. Sedíme na ní s Valjou. Čtu Jesenina. (Tenkrát jsme do něho všichni byli celí pryč.) Pro sebe si šeptám — „Valjo, Valječko“. Dlaně mám mokré vzrušením. Ještě netoužím objímat ani líbat. Jsem po okraj plný citu, který mohu nazvat pouze nemoderním slovem — vznešený. Jsem pro ni ochoten k čemukoli. Prosím nebe, aby se něco takového stalo. A to že je taky — program? Ne, tomu nemohu věřit.

Ale prosím, aťsi je to program, čert ho vem. Je-li tu jednou čtrnáct miliard buněk, pak je to totéž jako bůh nebo svobodná vůle. Děsivá je jiná věc — oni vyhrožují, že všechny ty programy realizují. Představuji si to... „Zamilovaný stroj“.

Proto tedy: „Programy chování člověka.“ Dá se čekat, že se Sáša pokusí o kybernetickou odpověď na odvěkou otázku „co je člověk?“, „jak poznat sebe sama?“

Ne, je toho tu příliš mnoho. A já se musím jít podívat dolů. Ale stejně jsem zvědavý. Jenom to proběhnu. Mnohé znám.

Vzpomínám si na ty dlouhé debaty... Freud, freudismus... Proti tomuhle směru se Sáša zuřivě stavěl. A rozhořčovalo ho, že u nás proti němu nestavíme nic vážného. Říkal to, myslím, asi tak:

Freud je psychiatr. A pokouší se rozšířit na všechny lidi to, co pozoroval na psychiatrických případech. Kdybychom mu měli věřit, nemohlo by být ani řeči o žádném komunismu. Proto je nutno vytvořit novou, opravdovou kvantitativní kybernetickou psychologii, bez níž nelze plánovat vybudování nové společnosti. Bytí určuje vědomí, ale je tu zpětná vazba. Její význam se stoupající kulturností a hmotným blahobytem prudce vzrůstá a je nutno s tím počítat. Jsme teď právě v tomto stadiu.

Tak tedy — „Program chování člověka“.

„Člověk je nesmírně složitý, sám sebe regulující, sám sebe učící a sám sebe organizující systém...“ Sám sebe... sám

sebe... sám sebe... Dlouho jsem to nemohl pochopit. Tohle „sám sebe“ prostě znamená, že program je velice složitý a systém že se může přizpůsobit nejrozličnějším podmínkám. Inženýři už podobné systémy sestavili. Sám sebe učící — to znamená hromadící a využívající zkušenost. Sám sebe organizující — to znamená schopný v procesu vzájemného působení s jinými systémy měnit dokonce i svou strukturu.

„Činnost člověka, stejně jako každého jiného systému, se uskutečňuje podle programu, to znamená, že je na každý daný okamžik určena předem. Programy se mění s tím, jak jsou uskutečňovány, a také zevním působením, stejně jako technické autoorganizující se systémy. Možnosti změn jsou však omezeny samou strukturou.

Není tedy žádný zásadní rozdíl mezi člověkem a strojem. Celá věc je jenom ve složitosti struktury, jež určuje složitost a různorodost programu chování. Tento závěr nás svou mechaničností nesmí lekat. Je potřebí si jasně představit nesmírné rozdíly ve složitosti programů.“

Ne. Já si to představit nedovedu. Stroj nikdy nelze udělat tak složitý, jako je člověk.

„Někdy se mluví o ‚svobodě vůle‘, jež vyznačuje člověka. Mně se zdá, že je to fikce. Všechna naše svobodná rozhodnutí, ať jsou pro lidi kolem sebenečekanější, jsou předem určena programy, jež se zapojují a přepojují působením vnějších a vnitřních podnětů. Jiná věc je, že je lze těžko poznat, ‚modelovat‘.

V člověku jsou dva typy programů: ‚živočišné‘ a ‚vlastní, lidské‘. Ty první jsme podědili po dávných předcích, kdežto ty druhé nám neustále vštěpuje společnost jako vyšší systém. Působí na nás prostřednictvím lidí a věcí. Vliv společnosti je obrovský, bez něho zůstává člověk zvířetem. Potvrzují to příklady dětí vychovaných vlky a opicemi.

Živočišné programy jsou rozmanité a mají mnoho etap. Reakce buňky — to je buněčný program. Právě tak jako nepodmíněný reflex, ačkoli ten leží ve vyšší ‚etáži‘. Celý vývoj živočicha z buňky, celý jeho život a jeho činnost, to všechno se uskutečňuje na základě vrozených programů. Z nich nejvyšší jsou instinkty: 1. sebezáchovy, 2. zachování rodu, jenž se skládá z pohlavního a rodičovského. Modely instinktů jsou uloženy ve struktuře řídicích soustav — soustavy nervové a endokrinní. Každý vyšší program se uskutečňuje prostřednictvím celé série nižších, dílčích. Instinkty se realizují pro-

střednictvím složitých reflexů. Hledání samice je instinkt, ale realizován může být nejrozumnějším způsobem, podle situace. Všechny instinkty jsou přítomny neustále, ale nepůsobí současně. Chování živočicha je soubor složitých a jednoduchých pohybových aktů. Zapojují se působením vnějších a vnitřních podnětů. Instinkt jedny aktivizuje a druhé tlumí. V době párování ustupuje pud výživy a sebezáchovy do pozadí a zapojuje se pouze působením velmi silných podnětů (například hladu). Když má samice mladé, zastíňuje u ní rodičovský pud všechny ostatní. Celé chování zvířete se podřizuje pouze jemu...

K uvedeným dvěma instinktům je nutno přidat ještě dva složité reflexy — reflex napodobování a reflex svobody. Ten druhý je zřejmě značně důležitý.

Instinkty se vyznačují i ti nejnížší živočichové. Jejich programy jsou poměrně jednoduché a jsou více či méně pevně uloženy v buňkách a v jejich vzájemných vazbách. Pružnosti se dosahuje pouze na úkor buněk samých — jejich schopnosti přizpůsobit se.

Když se ve vývojovém procesu objevili vyšší živočichové, kteří mají kůru mozkovou, charakter programů se změnil. Nad modely starých neproměnných programů nepodmíněných reflexů a instinktů se objevila nová nadstavba, ohromné množství nervových buněk s volnými vazbami, z nichž lze utvořit jakýkoli obraz — model. Ty zajistily schopnost se učit. Podmíněné reflexy nejsou nic jiného než modely získávané zkušeností, učením.

U zvířete je mozková kůra svého druhu počítačím strojem, který má za úkol zapamatovat si a později i analyzovat vnější vlivy, aby mohl dávat signály do podkorových nervových ústředí a zapojovat tak nepodmíněné reflexy — různé pohybové akty. Plní pomocnou úlohu, dodává chování zvířete v složitém vnějším světě větší pružnosti. Ale vládnoucí postavení zaujímají jako dřív podkorová nervová ústředí a endokrinní systém, to jest programy pudové. Ty dávají příkazy „hledej!“ nebo „zachraň se!“, kdežto kůra je pouze pomáhá nejlepším způsobem realizovat podle vnějších, už dřív zpracovaných podmínek...

Neznáme ještě přesné hranice možností, jaké má mozková kůra zvířat. Když žijí s člověkem a jsou vychovávána, prokazují někdy lidské vlastnosti — kůra jim diktuje chování, jež míří proti biologické účelnosti. Každý slyšel o hrdinství

psů, kteří proti pudu sebezáchovy obětovali život za pána.“

Na mysl mi přicházejí úvahy o zvířatech. O našich mladších bratrech. Milují, nenávidí, a především — trpí. A lidé je tak nelítostně bijí. Člověk je krutý. Například tihle lovci. Ničit dravce, to chápu. Ale proč ptáky, veverky?

To je sentimentalita. Jak chceš mluvit o zvířatech, když se lidé nenaučili mít slitování ani jeden s druhým? Mimochodem, v budoucí společnosti nastanou i v této rovině určité posuny směrem k humanismu. Bifteky bude dodávat chemie.

Vzpomněl jsem si na další příběh o věrnosti.

Bylo to na Sibiři. V tajze. Lovec našel vlče a vychoval je. Většinu času žili sami v lesní boudě.

Když se někdy objevili ve vsi, vlče nikoho jiného nebralo na vědomí. Ten člověk je asi měl moc rád...

Přišel jednačtyřicátý rok. Povolali ho do armády. Nastalo bolestné loučení. Nechal vlka u starého lovce.

Tři léta války a strádání. Vrátil se chromý. Rodina se mu rozpadla. Starý lovec mu pověděl, že vlk odmítal potravu a při první příležitosti utekl do lesa. „No což...“ A pak v boudě našel vyložené okno a uvnitř spoustu stop po drápech. A na podlaze vlčí kostru.

„Lidská kůra mozková se svou stavbou liší od zvířecí několika ‚etážemi‘ navíc, jež dovolují vytváření rozsáhlých modelů, zahrnujících dlouhodobé události a složité systémy. Vznikají v průběhu učení a výchovy. Při tom se zapojuje zvláštní mechanismus s kladnou zpětnou vazbou, jehož základ já sám nazývám ‚princip samoposilování‘.

Je známo, že budeme-li buňku neustále dráždit, hypertrofuje, zvětší se a zvýší činnost. To je základní mechanismus buněčného přizpůsobení. A totéž se děje i s lidskou kůrou mozkovou. Mnohé její buňky neustále ‚pracují‘, v důsledku čehož hypertrofují — začínají vydávat na tytéž podněty větší množství impulsů. To má za následek, že příslušný model získá převahu nad ostatními, dominuje. A toto dominování je hlavním tajemstvím lidské psychiky. Díky hypertrofii, posilování, je kůra schopna se vymanit z područí podkоровých nervových ústředí. Zpočátku, u člověka stejně jako u zvířete, diktují chování vnitřní potřeby organismu — při hladu hledání potravy, tváří v tvář nepříteli útok či útek. Kůra programy instinktů zdokonaluje — v paměti se utvrzují modely složitých pohybových aktů zaměřených k uspokoi-

jení instinktů. To jsou korové etáže pudových programů.

Ale kromě toho se člověku od peřinky vštěpují ještě jiné modely — zásady společenského chování, zásady morálky, etika. I když sám jsi hladový, musíš se rozdělit s bližním, cítit s ním. Musíš se zastat cizího dítěte, nesmíš krást, zabíjet, šidit. Tento základní mravní kodex člověka byl ustaven už velice dávno, ještě před vznikem dnešních náboženství.

Chování člověka se uskutečňuje prostřednictvím korových programů, jež jsou vytvářeny nejen v zájmu jedince s cílem uspokojení jeho instinktů, nýbrž i v zájmu složitějšího systému — společnosti. Často si vzájemně odporují. Oba programy, živočišný i sociální, se mohou během doby, kdy se vytvářejí, měnit.

Tvoření, to je budování nových modelů z hotových prvků. Je možné sestavit program tvoření i pro elektronický stroj, a bude nám pak psát verše nebo skládat hudbu. Tento program se vštěpuje i člověku, spolu s mnoha jinými. A člověk ho realizuje způsobem odpovídajícím povaze různých modelů — od vynalézání strojů po tvorbu filosofických systémů.

Freud tvrdí, že působení „zdola“, směrem od instinktů, je vždycky silnější než vlivy sociální. To je nesprávné. Právě tím se člověk liší od zvířete, že díky hypertrofii způsobené neustálým procvičováním mohou jeho korové modely natolik zmohutnět, až jsou schopné potlačit i ty nejsilnější instinkty. Dějiny i každodenní život nám toho dávají ne jeden příklad. A na témž základě jsou postaveny i všechny naděje na vybudování budoucí dokonalé společnosti — komunismu.

Přece však nesmíme nadsazovat. Sociální programy mohou zvítězit nad instinkty, ale je to obtížné a ne vždycky se to stává. Jsou-li však instinkty příliš intenzivní nebo příliš potlačovány, mohou zničit mravní zásady vypěstované výchovou... Je potřebí brát v úvahu, že lidé jsou velmi různí a právě tak různý je i poměr síly mezi vrozenými a získanými programy.

Z toho je nutné vyvodit hlavní zásadu: společnost musí nejen zajistit výchovu, tj. vštípení správných sociálních programů, ale také vytvořit podmínky, jež by vyloučily přílišné omezování instinktů.“

Ano. Tomu všemu rozumím. Znamená to, aby nejen nebyl hlad, ale znamená to také správné zákony o manželství

a rozvodu, a byty, a dokonce ještě jednu věc — neomezovat příliš „reflex svobody“...

To všechno mi Sáša říkal. Myšlenka je jasná. Podrobnosti mohu přeskočit. Jejich podstatu si pamatuji.

Organizovat takovou společnost je obtížné — technika a kultura jsou složité a člověk, ba i kolektiv, má omezené možnosti modelování.

Zase jako v medicíně — bez strojů taková organizace není možná, a dokonce ani se stroji se plánování výroby nezvládne, nebude-li v systému dostatečně uplatněna zásada samoregulace a samoorganizace, jako je tomu v lidském organismu. A přirozeně nejdůležitější podmínka úspěšného řízení — dobře vybudované zpětné vazby... Vzpomínám si na přednášku jednoho akademika: bez elektronických strojů už nelze dobře plánovat.

Druhá rovina úvah: vášně a jejich potlačování. Hlad. Napadá mě asociace — Leningrad. Vlast. Spousta lidí potlačovalo hlad, jeden z nejsilnějších pocitů. Až k smrti.

A jiné příklady, docela opačné. Kvůli ženám, kvůli pití, z hladu po penězích se prodá i to nejsvětější. To jsou zločinci. Člověk o tom často čte v novinách a říká si — proč?

A co ty? Ne, ideál nejsem.

Ale musím jít.

Už je skoro sedm.

Vykouřím si cigaretu a půjdu. O čem se tam mluví dál? Beletrii vynecháme. To si přečtu potom. Lyriku také. Aha, tady jsou ještě zajímavé odstavce.

„Vědomí a podvědomí. Celkový objem informace, která přichází do kůry mozkové, je obrovský. Zvenku přes naše čidla a zevnitř množstvím nervových cest neustále běží proudy nervových impulsů. Pohybový program ale přitom může být v každém jednotlivém okamžiku pouze jeden, jinak by nebylo možné zajistit účelnost jednání. Proto existuje v kůře mechanismus (program), který jeden kanál vyčlení, aby přijal informaci a předal ji dál; volí kanál, který je v daném okamžiku nejdůležitější. Všechny ostatní musejí být utlumeny, ne však docela, aby nepromeškaly jiné podněty, jež mohou být důležité v následující chvíli. Tento „program pozornosti“ existuje už u vyšších živočišných druhů. Je to však zařízeno tak, že pozornost se brzy otupuje, a proto dochází k pravidelnému přepínání zvýšené intenzity pozornosti z jednoho kanálu na druhý.

Jako „druhý“ se volí ze spousty ostatních ten kanál, který je ve chvíli přepínání nejvíc drážděn. Takový program je nepochybně účelný, neboť zajišťuje neustálou schopnost reagovat na nový důležitý podnět.

Pozornost, posilování, to je první stupeň vědomí. Nайдeme jej u zvířat a u dětí.

Druhý stupeň je formování modelů „Já“ a kontroly vlastního jednání, jež jedinci zajišťuje nejvyšší účelnost. Na této úrovni vzniká „představivost“, to je zpracování různých variant chování před zapojením pohybových orgánů.

Třetí stupeň — kontrola myšlení — je nejvyšší projev vůle.

Základní myšlení se uskutečňuje na úrovni vědomí, a to tak, že podráždění přechází z jednoho pozorností posíleného modelu na druhý. To je „myšlenkový proud“: do popředí vystupuje jeden model-obraz, podráždění přechází prostřednictvím spojů na druhý, pak na třetí. Pohybové programy se zapojují po zpracování ve vědomí, když byl vyjasněn možný účín. A to všechno kontrolují smyslové údaje bezprostřední či dříve zachycené v paměti.

Obrovskou roli však hraje podvědomí — zpracovávání informace na „nízké energetické úrovni“, na modelech nezesílených pozorností.

Všechny pochody se tady dějí pomalu, ale zato množství modelů, po kterých podráždění cirkuluje, je obrovské. Proto je objem informace zpracovávané v podvědomí velmi rozsáhlý a pravděpodobně přesahuje „úroveň vědomí“.

V podvědomí se připravují „materiály“ pro vědomí; v okamžiku, kdy je pozornost unavena a podrážděný model-obraz má být utlumen, vystupuje ze sféry podvědomí další kandidát na posílení — ten obraz, který je v té chvíli nejvíc podrážděn. Pramenem dráždění je jednak vnitřní sféra (instinkty) a jednak vnější podněty. V podvědomí trvá neustálá konkurence o ovládnutí pozornosti, a tedy i vědomí.

Není správné si myslet, že vědomím plně vládne podvědomí, syčené instinkty, jak se to domníval Freud. V době, kdy je příslušný model zpracováván na úrovni vědomí, dostává mohutný posilující impuls, jehož důsledky působí dál i po přepojení pozornosti na jiný model. Při příštích „volbách“ může tento odpočatý model znovu ovládnout vědomí. Existují tedy na jedné straně skrytá ohniska dráždění syčená „zdola“, instinkty, které tím, že prosazují své kandidáty,

zastřeně ovlivňují vědomí, ale na druhé straně také zpracovávání modelů na úrovni vědomí vytváří nová ohniska (modely) zvýšené dráždivosti, jež pro ony „tajné síly“ představují rovnocennou konkurenci. Čím vyšší je úroveň vědomí, čím pevnější je vůle a větší kontrola myšlenek, tím větší význam získává mechanismus posilování korových modelů oproti obdobím aktivace kůry v okamžicích, kdy na pozornost působí podněty „zdola“. Působí tady i „principy samoposilování“: posiluje-li vědomí korový model často, jeho buňky hypertrofují, zvyšuje se jejich dráždivost a to rozmnožuje jeho vyhlídky na ovládnutí vědomí. Pochod probíhá s kladnými zpětnými vazbami. Mimochodem, může vést až k utkvělým představám a k choromyslnosti. . .

Příklad: vynálezce. Zaujala ho myšlenka. Nejdřív ji chtěl vyřešit jednoduše a jenom získat výhodu — peníze a slávu. Pramen zájmu tedy leží „dole“, mezi instinkty. Vynálezce o ní ale uvažuje dál a dál a stále víc se vzdaluje od myšlenek na výhody. V důsledku toho korový model hypertrofuje, stává se natolik mocným, že už ovládá vědomí velmi často; od posilujícího systému dostává nové impulsy a hypertrofuje ještě víc. Vynálezce přemýšlí o svém vynálezu pořád častěji, téměř neustále. Ta věc se pro něho stává ze všeho nejdůležitější. Výhody se odsunuly do pozadí. Ba ještě víc: nezastaví-li ho próza života včas, může se to jeho zaujetí stát patologickým. Myšlenka jeho vynálezu se změní ve fixní ideu, jež převrátí všechny jeho představy o věcech kolem. . .“

Nejsem velký znalec Freuda, ale jeho myšlenky se mi nelíbí. Příliš se v nich zdůrazňuje pohlavní pud v jeho nejtemnějších projevech. Není sporu o tom, že je mocný, ale přece ne natolik, aby se jím dalo vysvětlit všechno — třeba umění či politika.

Mlč. Tohle není tvoje oblast.

Ale proč by ne? Je to přece medicína. Freudovo učení o podvědomí má racionální jádro. Myslím, že od něho Sáša některé věci přejal. Ačkoli on to popírá. Říká, že má „čistě informační koncepci“. Nehodlám to posuzovat. Dvakrát té jeho „koncepci“ nerozumím. Až do nedávných let se u nás žádné podvědomí ani instinkty u člověka neuznávaly. Prosažoval se kult mozkové kůry, racionalismus. Tvzení, že člověka je možné naučit čemukoli. Ze všech ráz dva udělat andílky.

To je sporná otázka. Sáša říkal, že je možné ji podrobit přísně vědecké kvantitativní analýze.

Ale doktorskou intuici bůhvíproč všichni uznávají. Lékař se prý na pacienta podívá — a diagnóza je hotová. To je nmysl. Bez znalostí neexistuje žádná intuice. Je možné, že u velmi zkušeného lékaře se informace částečně zpracovává v podvědomí, a v tom případě se diagnóza rodí jakoby nenadále, z ničeho. Nevím. Mně se to nestalo. Raději bych měl dobrý diagnostický stroj.

„Zvláštnosti programů lidského chování:

1. Omezená schopnost analýzy vnějšího světa, již způsobuje nedostatečná výkonnost našeho modelujícího zařízení — mozku.“

To je srozumitelné — hranice poznání a modelování. Jdeme dál:

„2. Schopnost zaujetí. Princip samoposilování, hypertrofie korových buněk.

Lidské myšlení se může zaměřit jakýmkoli směrem a samo sebe v něm podporovat. Zaujetí — emoce — upoutání pozornosti — další posílení, hypertrofie korových buněk — model sám sebe podporuje a mění ve fixní ideu . . . Lživé ideje mohou člověka ovládnout stejně dobře jako ideje správné. . .“

Lidé zaujatí, nadšenci. To oni vytvořili kulturu? Vášniví myslitelé, hrdinové revolucionáři, podivínští vynálezci. „Pošukové“, jak říkají kluci. Ale třeba se mýlím? Střízliví lidé si chtějí vydělat, budují tedy a vytvářejí hodnoty — a tím zajišťují pokrok. Jenže chtivost, ješitnost, to všechno má svůj původ v instinktech, i když to třeba podněcuje tvůrčí činnost. Kdežto nadšení, to je opravdu lidská vlastnost. Nádherná vlastnost.

Ale jak může zavést do úzkých! Člověk se může nadchnout naprosto falešnou ideou. Kolik bylo takových případů — uchvácení, ale bloudící lidé. Fanatici. Proto je vždycky nezbytný přesný rozbor problému. Nebo alespoň dobrá zpětná signalizace.

Jak to vypadá, začínám už taky hlásat kybernetiku, racionalismus. Jdi mi, ty odborníku!

Ale ne, umět se nadchnout, to je přece jenom dobrá věc.

A tady je třetí bod:

„Subjektivnost. Představu o světě a volbu našeho chování zkreslují a ovlivňují nejen nedostatečné poznávací schopnosti, ale i naše citová oblast.“

Následuje vysvětlení. Je dlouhé. Aha! Seznamujeme-li se s nějakým vnějším předmětem či složitým obrazem, dochází v mozku ke srovnávání s modely uloženými v paměti. Jak se ukazuje, stačí přibližné srovnání. To, co vidíme, se po řadě porovnává s mnoha podobnými modely. Jenže emoce nám podsouvají ke srovnání především ty modely, které jsou právě podrážděny, které odpovídají naší náladě. A my jim sedáme na lep. Stejně je to i s naším jednáním. Každému podnětu odpovídá několik akčních programů, často si vzájemně odporujících. Z těch se musí zvolit jeden. A volí se ten, který je nejvíce aktivizován city, náladou, který je nejvíce připraven k činnosti... Důsledkem toho bývá, že jednáme nesprávně. Tak jsem to aspoň pochopil. Možná špatně? Je tu spousta termínů. Ačkoli Sáša mi to už kdysi vysvětloval.

„Tak tedy: omezené schopnosti, zaujetí a subjektivnost způsobují, že lidské jednání bývá spleť, nedůsledné a ne-logické.“

Nu což — musíme se s tím smířit a mít dost trpělivosti k pochopení či vysvětlení. S duševně zdravými lidmi to jde.

Tady vidím ještě jednu zajímavou kapitolu: „O štěstí.“ Není dlouhá, přečteme si ji. „Touha po štěstí...“

Rozlétly se dveře.

Někdo v bílém.

Výkřik:

„Zástava srdce!“

„Cože!“

Vyskakují. Běží. Spousta schodů. Útržky myšlenek. „Konec. Teď je konec! Proč jenom? Za co?“

Bezvládný Sáša... Mrtvola? Dima stojí na sedačce a nárazovitě mu stiskává hrud. Provádí nepřímou srdeční masáž. Ljoňa zuřivě mačká vak dýchacího přístroje. Oksana si rozrušením zalamuje prsty. Sestry pobíhají. Bledé tváře, polekané oči. Zoufalství.

„Adrenalin, adrenalin jste mu dali?“

„Nestačili jsme to, chtěli jsme honem masáž...“

„Marino, dva kubíky!“

Sám, chci masírovat sám. Jistě mi to půjde líp. Hlupáku. Mlč. Dima to dělá dobře.

„Oksano, co tam vidíš?“

„Nic nevidím, ruší to masáž.“

Ne. Nic nedokážeme! Jak jsem mohl, jak jen jsem mohl... Sedím si a čtu... Ty vědátore!

„Dimo, přestaň na vteřinku. Tak co je?“

Ticho. Napětí. Oksana se dívá. Zdá se, že uběhla celá věčnost.

Pak si hlasitě oddechuje:

„Občasné stahy jsou!“

„Masíruj dál! Adrenalin!“

Dělejte! Dělejte! Co když se to podaří? Ještě!

Náplast z rány už je stržena.

„Počkej vteřinu!“

Dlouhá jehla zajíždí přímo do srdce. Vstříkuje kubík adrenalinu.

„Masíruj!“

Minuta. Druhá. Mlčení.

V duši mám temno. Jsem zoufalý. Za co je to? Za co? Nestěžuj si. Žádná odplata to není! Všechno je jasné. Jsme hlupáci. Ty naše omezené možnosti modelování! Jenže proto mi není lehčeji. Nejsem přece stroj, jsem živý člověk.

Ale co když se to podaří? Musím se podívat.

„Dimo, přestaň trochu. Oksano, ty se dívej. Někdo hmatujte tep. Ale ty přece s dýcháním nepřestávej! Copak to nevíš?!“

„Činnost uspokojivá, kolem stovky za minutu!“

„Tep hmatný!“

To už ani nepotřebuji slyšet, vidím, jak se zachvívá hrudní koš. Srdce se rozběhlo.

„Co zorničky?“

„Jsou úzké. Hned po masáži se stáhly.“

Všichni jsme si oddechli. Obličeje se projasnily, oči jsou teď docela jiné. Já sám se uvnitř celý chvěji a přitom se mi tělem zvolna šíří jakási slabost. V příští chvíli upadnu.

„Pusťte mě sednout. A ty slez dolů, co tam stojíš jako hlupák?“

To platí Dimovi. Ještě stále stojí na sedačce, tyčí se nad stolem, dlouhý a hranatý.

Sáša ode mne zase odešel. Leží tu v bezvědomí nějaký člověk. Cizí. A já sám cítím naprostou prázdnotu. Víím, co se může stát dál, a proto se ještě neraduji.

„Povídejte! Oksano, nespouštěj oči ze štítu.“

„Není co povídat. Všechno bylo dobré, tady jsou záznamy. Několikrát otevřel oči. Začalo se upravovat dýchání. Byli

jsme klidní. Oksana zrovna odpojila aparát a chtěla ho odnést. Ale najednou jako když mě něco píchne. Nadzvedl jsem mu víčka — zorničky byly široké. Vykřikl jsem a honem začal s masáží. Nato se všichni seběhli.“

Že jsem nepřišel dřív! Několikrát jsem se už sbíral, ale ne a ne zvednout zadek.

Prohlížím záznamy. Když jsme odešli, byl tep sto dvacet. Pak zvolna slábl a naposled je zapsáno osmdesát pět. To bylo před dvaceti minutami, asi deset minut před zástavou srdce.

Cítím únavu, zlost a rozmrzení. Nemám chuť se na ně dívat. Dokonce ani nadávat nemám chuť. Chyby, zase chyby!

„Kam jste všichni dali oči? Tep se přece zpomaloval, víc než měl. To znamená, že tu došlo k nějakému dráždění bloudivého nervu¹. Tys honem pospíchala domů, co? Já vím, že už je pozdě, jenže co je pacientovi do toho? Všichni jste to už pustili z hlavy, celí blažení, že to dobře dopadlo, a zaručeně jste tu žvanili!“

Mlčí. Jsou dotčeni.

Je to nespravedlivé. Žvanili jsme všichni. A já pak seděl a uvažoval o učenostech, četl ty pitomé zápisky. To Sáša netušil, když mi je dával. Být tady, nebyl bych to všechno připustil. Jsi o tom přesvědčen? Ne.

Bylo potřeba podat trochu atropinu, aby se snížila dráždivost bloudivého nervu. Jenže tak si to představuji já, ale možná že to všechno bylo komplikovanější. Člověk je hromsky složitá mašina a jsme před ním tak bezmocní! A přitom je teď už možné udělat daleko víc. Zapojit techniku. No dobře, o tom až pak. Nesmím s nimi jednat tak tvrdě. Určitě si teď říkají: Hrom do tebe uhoď i s tvou klinikou! Člověk pracuje jako divý, celé srdce do toho dává, ale neslyší nic než nadávky... Musím se mírnit. Jsou to dobří hoši. Snižuji hlas:

„Co myslíš, jak dlouho srdce stálo?“

Dima pohotově odpovídá:

„Nevím, ale myslím, že docela krátce. Snad minutu.

Oksana odpojila aparát těsně předtím.“

A Ljoňa dodává:

„Zorničky se rychle stáhly, hned jak začal s masáží.“

„Změřte všechny hodnoty. Odeberte krev na rozbor. Oksano, jak je?“

¹ Bloudivý nerv tlumí funkci mnoha vnitřních orgánů (pozn. aut.)

Upřeně hledí na štít. Je rozmrzelá. Celá zrudlá. Hodnotí stav.

„Jde to. Ale je to horší než předtím. Tep sto čtyřicet za minutu.“

„To je adrenalinem. To přejde.“

Než všechno změřili, ubíhá jedna dvě minuty. Pak podávají zprávu; stav je uspokojivý.

Ale mně to velkou radost nedělá. Je samozřejmě dobré, že Sáša žije. Zatím žije. Jenže za prvé nevím, jak dlouho stálo srdce. Tomu jejich líčení dvakrát nevěřím. Nelžou, ale je prostě těžké to odhadnout. A každý chce mimoděk všechno předložit v co nejlepším světle. Potřebuje to sám pro sebe.

Stojí-li srdce víc než pět minut, mozková kůra odumírá. A k čemu by Sáša byl na světě — bez mozkové kůry? Nebo třeba jen s nějakým mozkovým poškozením? Mimořádně, ta se vyskytují vzácně, jakživ jsem žádné neviděl. Ale jsou různé intelekty. Je to smutné.

A za druhé: po srdeční zástavě se udrželo při životě jen velmi málo lidí. Skoro u všech se podařilo srdce uvést do chodu, jenže ne nadlouho. Zastavilo se pak podruhé, potřetí. A navždycky. Ale chlopeň drží dobře, ta zástava byla reflexní, příčinou nebyla slabost srdečního svalu. Je to chabá naděje. Ale přece.

„Otevřel oči!“

Všichni jsme spokojeni, ale nadšení už nepřichází. Nebezpečí je příliš veliké. Pouze Dima nepokrytě září. Snad připustil chybu, ale teď všichni vidí, že je napravena. Téměř napravena. A že zástavu skutečně zpozoroval včas.

Je třeba nasadit kontrolní přístroje, abychom nebyli závislí na pozornosti lidí. Jakápak tu může být pozornost, když Dima pracuje už sedm hodin v plném vypětí?

Tak zase hrozí jedna smrt. Víám přece, že je málo naděje. Ale srdce pracuje dobře, hrud se viditelně zachvívá. Jen se neutěšuj. To dělá adrenalin. Vyhlídek je málo.

No a co dál? Poležíš si na divaně, vypiješ skleničku, polkneš pár slz — a půjdeš do toho znova? Kolikrát ještě?

Ale co mohu dělat? No? Když toho nechám, stejně nebudu šťastný. Vždyť to by znamenalo — zbaběle utéct. Nejsem malicherný nafoukanec, ale jak bych mohl od tohohle všeho odejít? Od těchhle lidí, kteří tu na mě tak spoléhají? Nic jiného jim náhradou za chirurgii nemohu nabídnout. Nemám

už na to léta, a taky má hlava by nestačila na nic takového jako Sášova. Nejsem Sáša. A Sáša už nebude.

K smíchu. Tyhle „programy chování“ a „modely občanské povinnosti“ mi vstúpili lidé a knihy; ale utkvěly ve mně tak pevně, že se staly mou přirozeností, docela jako instinkty. Nemohu od nich upustit. Věřím Sášovi, že všechno je pouze mechanika, ale pro mne jsou to duševní útrapy, slzy.

Nejsem hrdina. Mám strach z fyzické bolesti. Ze smrti ne, ale bolesti se bojím. Vytahuješ se, kamaráde? Ne, nevytahuju. Freud musel být slabý člověk, když považoval instinkty za nepřemožitelné.

Ale už je dost Freuda, dost toho teoretizování! Kvůli nim jsi proseděl v pracovním víc času, než bylo zdrávo. Sáša je živý! Tak přemýšlej, jak ten život zachovat. Zachovat děj se co děj.

Horečně všechno probírám v hlavě. Jako stroj, jenže určité mnohem hůř. Dráždivost bloudivého nervu už jsme snížili adrenalinem. Teď je potřeba posílit srdeční sval. Na to máme prostředky.

„Podejte ATP a lanacordal. A pak zkontrolujte všechny ukazatele.“

Děvčata začala horlivě pobíhat. Všechno se dělá rychle a přesně. Hezky se to dívá na takovou dobrou práci. Pěkně dobrou, tohle všechno je mělo napadnout dřív! A jsi přesvědčen, že tebe by to bylo napadlo? Ne. Nejsem. Ale moje modelující zařízení je přece jenom lepší. No jen si posluž...!

Teď nám zbývá jediné — čekat. Oksana upřeně hledí na štít. Dima nebo Ljoňa každých pět minut měří krevní tlak. Na drenáž, která odvádí krev z pohrudniční dutiny, napojili odsávací soustavu. Předtím nic nekrvácelo, ale teď se dá čekat všechno, když jsme mu tak hnětli hruď a srdce. I stehy mohou povolit. Zvlášť na těch záplatách. Do láhve nateklo naráz nějakých sto padesát kubíků a pak začala krev hustě odkapávat — až šedesát kapek za minutu. To je mnoho.

„Podávejte krev stejným tempem. Aby byla rovnováha.“

Ke všemu ještě tahle směla. Co dělat, nepřestane-li to? Otevřít hrudník a překontrolovat všechny stehy? To je vždycky nebezpečné a po takovém zákroku už vůbec. Teď o tom nemůže být ani řeči, každou chvíli se může zástava opakovat. Zatím je potřeba nasadit celý náš arzenál prostředků stavících krvácení.

„Chlapci, podejte všechno, co dáváme při krvácení.“
Zrychlili tempo.

Sedím celý smutný. Je mi tak teskno!

Nikdo neodchází, shromáždilo se tu dobře deset lékařů. Mimochodem, je už po sedmé večer. A jídlo s sebou nemáme.

„Otevřte okno! Je tu k zadušení! A co tu všichni sedíte? Kdybyste šli domů!“

Žádná odpověď.

Často se píše o komunismu. Že už jsme ho skoro dosáhli. A upřímně řečeno, ještě častěji je slyšet posměšky: „Jakýpak komunismus!“ Ten něco ukradl, ten si něco šikovně zanačil. Já si taky myslím, že to nebude tak hned. Ale někdy se člověk podívá na naše lékaře a zrovna ho to zahřeje v prsou. Vedlejší výdělky žádné. Mnohý je ženatý a má rodinu. Určitě by si rád zašel do kina nebo si trochu pohrál se synkem. Ale sedí tady od rána do sedmi, do deseti večer, bez peněz a bez náhradního volna. A další den přijde jako vždycky, se začátkem pracovní doby. Nikdy jsem je neslyšel ani slovem zareptat. Ano, někdy něco zapomenou, promeškají. „Vy tul-pasové, nemehla!“ křičím pak na ně. Jako dnes Štopa. Jestlipak odešel domů? Ach ano, už si vzpomínám, viděl jsem ho tam sedět. Často hrával se Sášou šachy. Co s ním jenom dělat? Ten chlapec přece beze sporu zahynul jeho vinou, a s Onipkem kdovíjak to ještě bude.

Ano, o tom komunismu. Byl jsem v Americe, na různých klinikách. Lékaři tam hodně pracují, od rána do večera. A myslím, že s nemocnými cítí. Jako u nás. Ale ne, přece ne. Nezapomenu na jednu scénu, kterou jsem viděl. Shora, jako tady, průhledem ve stropě. Skončila operace v mimotělním krevním oběhu, těžká, vyčerpávající. Pacient byl ještě na sále, jeho život visel na vlásku. A chirurgové a anesteziologové se shromáždili v rohu. Něco si polohlasem povídali a zapisovali na papír. Zeptal jsem se tlumočníka (byl to dobrý chlapec), co to dělají. Mikrofon nebyl vypnutý. Tlumočník si stoupl až k reproduktoru, poslechl si a povídá: „Dělí si peníze za operaci.“

Rázem se mi to zprotivilo. Nemohl jsem je najednou ani vidět. Nezdržel jsem se a řekl to tlumočnickovi. Ten se podívil: „Proč? Nevydělali si je snad poctivě?“ Co na to odpovědět? Copak u nás by lékař takovou věc dokázal? Ba ne, těch pětadvaceti let neprošlo nadarmo. Je pravda, výsledky by mohly být i lepší. A je potřeba ještě moc uvažovat, jak

to zařídit. Máme množství odpadu. Až člověka někdy přepadá strach, neuvadnou-li všechny ty nové výhonky.

Ale to si myslím teď, v tom smutku. Neuvadnou!

„Jak je, Oksano?“

„Sto dvacet pět za minutu. Činnost slábne...“

Dima dodává:

„A tlak se snižuje. Byl sto deset a teď je devadesát pět.“

Tak, už to přichází. Neodvratně. Tlak bude klesat a pak přijde nová zástava srdce.

Nezastavuj se! Nezastavuj! Moc tě prosím!

Jenže není koho prosit. Spolehej jenom na sebe. A na tyhle mladé, co tu sedí.

Ozývá se Dima:

„Neměli bychom přidat do kapací nádoby noradrenalin? Aby se tlak udržel?“

„Přidej, ale jen docela maloučko.“

Noradrenalin stahuje cévy; zvýší se tím krevní tlak, ale také to znamená zatížení srdce. Bylo by lepší posílit srdeční činnost. Jenže prostředky k tomu už jsme podali a nepomohly. Ale ne, bojím se noradrenalinu.

„Ještě jste ho tam nedali? Tak ne. Dejte radši kortison. Velkou dávku. Nezkoušeli jste ho ještě?“

Ukázalo se, že ne. Jak jsme mohli zapomenout? Nevíme přesně, jak tenhle hormon působí, ale někdy dělá zázraky. Zřejmě podporuje činnost všech buněk. Je to dobrý prostředek.

Ljuba, anesteziologická sestra, nasává roztok do stříkačky a vpouští ho do kapací nádoby. Bude pomalu vkapávat do žíly spolu s krví.

Krvácení zatím také trvá. Je pravda, už jenom pětáctyřicet kapek za minutu, ale to možná souvisí se snížením krevního tlaku. Cévní stěny jsou teď méně namáhány.

„Vyžádejte si na stanici ještě dva litry krve. A aby byla čerstvá.“

Kolik jsme jí dnes spotřebovali? Nějaké tři litry. Ale tohle je výjimečná operace. Američané na každou běžnou operaci připravují pět. Nač by šetřili? Pacient platí a nezaměstnaný ji dává.

Kolik je hodin? Půl osmé. Od zástavy uběhlo už půl hodiny. To není zlé. Musím zavolat domů, že nevím, kdy se vrátím. Ať nečekají. Žena se jistě strachuje o Sášu. Je taky jeho etitelka. Vždycky mi ho dává za příklad: podívej, jak

ten je uhlazený a zdvořilý. Je, ale to na něm není to hlavní. Půjdu zatelefonovat.

Vstal jsem.

Ale ne, mám strach! Mám strach! Připadá mi, že sotva odejdu, srdce se zastaví. Počkám, až se ustálí krevní tlak. Copak tomu věříš? Ne, ovšemže ne. Myslím spíš na špatný zvrát.

Všichni mlčí. Dima počítá tep. Ljoňa mačká dýchací vak. Nemocný spí. Nechceme ho budit.

„Jaký je tlak?“

„Devadesát — devadesát pět.“

„Jak je u tebe, Oksano?“

„Všechno při starém. Sto dvacet stahů za minutu.“

Musíme sedět a čekat. Chirurgie, to nejsou jenom operace, napětí, vzrušení. Je to také čekání, pochyby, mučivé úvahy — co dělat?

Zatím se nedá dělat nic. Nezmenší-li se krvácení, budu muset ránu znova otevřít. Jen to ne! Přejíždí mě mráz. Raději umřít, než znovu držet v rukou to srdce... Nech těch frází. Ale je to téměř tak.

Život a smrt. Co všechno lidé do těch slov vkládají! Básníci, vědci. A ve skutečnosti je to všechno docela prosté. Aspoň Sáša to tak říkal. Pamatuji si jeho slova. Živé systémy se liší od neživých jen složitostí. Jen programy zpracování informace. Naše živé bytosti zde na zemi jsou zbudovány z bílkovinných látek. Ty tvoří struktury schopné autoregulace na různých stupních složitosti. Mikrob přijímá ze vzduchu dusík. Červ vnímá ty nejprostší podněty a jeho chování se omezuje na několik typických pohybů. To je kód informace projevující se navenek. Člověk je schopen přijmout a zapamatovat si ohromné množství vnějších podnětů. Jeho pohyby jsou nesmírně rozmanité. Ale je to pouze stroj, který pracuje podle velmi složitých programů. Kdysi znělo takovéhle tvrzení jako rouhání. Protože lidé dovedli dělat jen docela jednoduchoučké věci, modely. Nedaly se srovnávat s tím, co vytvořila příroda. Teď se všechno změnilo. Nebo správněji, bude se víc a víc měnit. Člověk sestaví ty nejsložitější elektronické stroje, jež budou modelovat život. Budou myslet, cítit, pohybovat se. Chápat a psát verše. Což je nelze nazvat živými? Není důležité, z jakých prvků je složitý systém zbudován — zdali z bílkovinných molekul nebo z prvků polovodičových. Domy se také stavějí z různých materiálů

a funkci mají stejnou. Důležité je, aby struktura systému zajišťovala splnění složitých programů zpracování informace.

Pak se člověk může stát nesmrtelným. Ne celý, ale nejspíš jeho rozum, intelekt — a cit.

Uvažuji tady úplně odborně, jako opravdový kybernetik. Škoda že jen sám pro sebe, že to nikdo neslyší. Viděli by, jak jsem chytrý. Každý se pokládá za chytrého, já taky. Jenže slova, ta jsem si zapamatoval, ale vůbec si nejsem jist, že to všechno tak je.

Těch prvků k sestavení organismu je potřebí příliš mnoho. A kdopak je schopen je sesadit ve správném pořadí?

Znova si vzpomínám, jak Sáša jednou večer fantazíroval v mé pracovně. Přesné výrazy jsem zapomněl, vím jenom smysl.

„Bude vytvořen elektronický mozek. Obrovský. Matematici a inženýři o tom vůbec nepochybují. Jednou k tomu určitě dojde. Bude to systém, který bude schopný vnímat a učit se. Mnohem rychleji než člověk. A ten napojí například na vědce. Systém převezme jeho způsob myšlení, převede do své paměti jeho vědomosti, jeho charakter, city — stane se zkrátka jeho druhým já. Vědec zemře, ale mozek bude dál žít a tvořit.“

„Přednášet, poslouchat hudbu, hubovat spolupracovníky za lajdáctví.“

„Nesmějte se. Až se opotřebuje (protože stroje také stárnou), napojí se na něj další.“

Dojde tedy k jakémusi nástupnictví.“

Pak sám sobě namítl:

„Ba ne, bude to bohužel značně složitější. Opakovat organismus nelze. Není možné udělat elektronický model mého mozku, s každou jeho nejmenší buňkou a spojí. Je možné udělat jiný mozek, schopnější. Mnohé ode mne převezme, ale jenom jako syn nebo odchovanec. Bude sám sebou. Bude se vyvíjet, zdokonalovat. A vzdalovat se mi. A já budu muset umřít. Ale něco ze mne v něm přece zůstane. Možná dokonce mnoho. A to bude příjemné.“

„Vetchý tatíček umírá v náručí svého geniálního syna!“
Snivě se usmíval a oči mu svítily.

Sedíme s Marií Vasiljevnou v koutě sálu. Každý myslíme na své, ale přitom oba na totéž — na něj.

„Mášo, ty doufáš?“

Obrací na mne vážný, hluboký pohled.

„Ano, doufám. Musíme to dokázat.“

„Jako kdyby někdo bral v úvahu, co my musíme.“

„Nedovedu si ho představit mrtvého.“

„Dej pokoj, to jsou prázdná slova. Můžeme jenom cítit, ale udělat jsme schopni tak málo.“

„Jak je tam? Nehorší se to?“

Dima odpovídá:

„Tlak zatím dál neklesá. Tep sto deset. Rozbory ještě nemáme.“

„Pošli pro ně, ať si tam pospíší.“

„Proč, to je zbytečné, stejně spěchají. Valja dělá všechno sama.“

Valja, to je vedoucí laboratoře. Jedna z mých blízkých. Lidí je na klinice spousta, ale mám mezi nimi spolupracovníky a mám mezi nimi přátele. Soukromě se s nimi nestýkám, ani s nimi zvlášť nehovořím, ale cítím, že to jsou — přátelé.

Marie Vasiljevna vypadá bídne. Aspoň vlasy kdyby si už obarvila! Stáří přichází, ani nevíme jak. Kdysi nastupovala do nemocnice jako docela mladičké děvče. Žádný div. Uteklo dvacet let. Už dvacet.

„Byla jsem se podívat na nemocné. Nechcete zítřejší AIK odložit? Já aspoň jsem docela vyřízená.“

„Tak ho odlož.“

Pokračuje:

„Všichni jsou rozrušení. V každém koutě se šeptá. Raisa Sergejevna se do mne doslova pustila. Křičela: On už umřel, a vy to tajíte! Měl jste s ní ráno promluvit jemněji, Michailu Ivanoviči. Je to hodný člověk.“

„Ať jde k čertu! I tak jsem s ní mluvil dost jemně. Husa jedna.“

Opravdu, nemohl jsem jinak. Sáša tu teď každou chvíli může umřít a mně je z toho velice teskno. Ale nelituji. Za tři měsíce by začal umírat na pokoji. A já bych v jeho očích viděl výčitku. To raději takhle, v boji. A pro něho je to určitě lepší.

Ležel bych teď na divanu a četl. Mám tam nový román od Steinbecka. Lenočka by u mne štěbetala. Idyla. Ale někde v hloubce by mi trčela myšlenka — „jsi zrádce“.

A zítra bych četl v jeho pohledu: „Ty jsi ale špína.“ Nevěděl bych rozpaky kam s očima. A uhnul bych s nimi stranou.

Ne, to raději takhle. Vyslýchám sám sebe: jsi o tom přesvědčen? Na sto procent ne, to ne. Takhle moci počkat a všít umělou chlopeň ještě někomu jinému. Bylo by víc zkušeností. Pak by nám nešla z drenáže krev. A pak by se nejspíš taky nezastavilo srdce. Jenže co játra? Počkala by? Kdoví, možná. Zase narážíš na totéž — nemáš přesný podklad. Potřebujeme kybernetiku. Ale jdi do háje s tou svou kybernetikou. Otravuješ s tím.

Přišel Petro.

„Prohlížel jsem Onipka rentgenem a vyměnil jsem mu drenáž. Není to s ním valné, ale vypadá to, že se z toho vyškrábe. Sedí u něho Štopa.“

Tak Štopa tam sedí. Dělá pokání. Má krátkou paměť, milý Štopa.

Vím, že Petro ze mne pro něj chce vytáhnout „milost“, využívá mé svízelné situace. Ale zatím ne. Omezují se na neurčité:

„Podíváme se na to.“

To je pro dnešek dost. Bojím se rozzlobit osud. Ale zítra se na to opravdu podívám. A dnes se ho pokouším oklamat? K smíchu. Jak je člověk směšný! V téhle chvíli by mi bůh mohl klást jakékoli podmínky. Mimo tuto budovu nemá tak mnoho možností mě přimáčknout ke zdi. Protože já nic nepotřebuji, ani peníze, ani slávu, ba už ani lásku. Nech mě v klidu, jestli můžeš. Jenže bůh není...

Čas běží. Padesát minut od zástavy. Činnost srdce se zdá stabilizována. Krevní tlak se udržuje na číslicích 80—90. Jednu chvíli se Sáša začal probouzet, byl neklidný, museli jsme mu podat narkotikum. Teď spí jako dítě. Jenom rty má promodralé, srdce přece jenom dodává tělu málo krve. Ale rozborů jsou obstojné.

Naděje roste. Měli jsme několik pacientů, kteří zůstali naživu i po pozdních zástavách srdce. Pravda, bývá to řídký případ, tak jeden z deseti. Ale přesto už má Sáša daleko víc vyhlídek. Obvykle pracuje srdce po první zástavě pět, deset, patnáct minut a pak se zastavuje podruhé. Lhůty, které nás děsily, už minuly. Přece má ještě štěstí. A já taky.

V medicíně se zřídka dějí zázraky, ale dějí se.

Jednou večer jsem narychlo operoval mladíka s mitrální stenózou. Vyvinul se mu plicní otok. Ten postupuje jako lavina. V půlhodině může člověk umřít, udusit se zakrvavělou pěnou, jež se náhle začne hromadit v plicích jako důsledek

vysokého tlaku v síni; příčinou bývá jednak vada sama, jednak nějaký nervový vzruch. Mládence tenkrát něco vylekalo, mám dojem, že smrt souseda na pokoji. Na sál ho přivezli celého modrého, už v bezvědomí. Jen jsme si otřeli ruce lihem a Marina sotva stačila přehodit stůl sterilními prostěradly. V pěti minutách jsem prstem uvolnil srostlé cípy mitrální chlopně, tlak v levé síni a v plíci klesl a chlapec ožil. Dokončili jsme práci už beze spěchu. Spokojeně jsem vyšel do přípravny a usadil se do křesla, že sepišu protokol o operaci. Ale najednou volají jako dnes: „Zástava srdce!“ Tenkrát si toho všimli včas, podle elektrokardioskopu. Provedli jsme masáž srdce přes hrudní koš a uvedli je do činnosti. Krevní tlak stoupl na normál. Prohlédli jsme ho a pak jsem odešel spát. A zase zástava. Znovu jsme činnost obnovili. Za dvacet minut — ještě jednou. Po tomhle jsem celý rozmrzelý odešel domů. Když se srdce třikrát zastavilo, není naděje. Tak ať to skončí beze mne. Příštího dne přijdu a ani se neptám, naprosto přesvědčený, že se mladíka nepodařilo zachránit. Ale najednou mi říkají, že žije. Po mém odchodu následovala další zástava, čtvrtá. Zas oživilí srdce masáží. Pracovalo dobře. Čekali hodinu. Pak se uklidnili. Vezli ho na pokoj, a cestou, už na posteli, se srdce zastavilo popáté. Znovu je uvedli do chodu. Tentokrát definitivně. A mladík žije dodnes. Tomu říkám — zázrak.

Kdyby takových případů bylo víc!

Přece jenom musím zavolat domů. Teď už mohu odejít bez velkého rizika. Nic tady nepřehlédnou, jsou dostatečně postrašení. Ještě jim to připomenu.

„Děti, dávejte dobrý pozor, budu chvíli v pracovně. Oksano, ty zvlášť. Kdybys musela odejít, nech u štítu někoho z lékařů. Jasně?“

A je to. Odešel jsem.

Moje pracovna. Šero. Nerozsvěcím, takhle je to lepší. Vy-táčím číslo.

„Haló! Už jste všechny doma? Co Lenočka?“

Žena odpovídá, že je všechno v pořádku. Lenočka se ptá, kdy přijdu. Je už veliká. Už neříká: „Všechno je dobré? Pacient umřel?“

Bůh ví, kdy přijdu. Všecko jsem jim vypověděl. Postěžoval si.

„Vrátím se pozdě — jestli neumře. Nedělejte si starosti... Ne, nejedl jsem. Vezmu si něco. Na tom nezáleží.“

Žena se stará, ale ne přes míru. Ví, že mluvit tady o jídle je směšné. Ovšemže se najím. Na stole stojí sklenice kompotu a nějaký koláček. Přinesla to nejspíš vrchní sestra. Ale odkud takový koláček? Z kuchyně není. Asi ho věnoval někdo ze své svačiny, nějaký neznámý dobrodinec. Možná Valja z laboratoře?

Nejdřív cigaretu. „Namísto chleba . . . trpkou cigaretu . . .“ Ten motiv mi nedá pokoj.

Taková je ta naše medicína. Když se srdce jednou rozběhlo, nemělo se už správně zastavit. Nedokázali jsme prostě rozpoznat, co se děje. Abychom včas zasáhli, aspoň tím atropinem.

Lékaři se smějí, když mluvím o kybernetice. Ale nic k smíchu na tom není. Jenom prostřednictvím kybernetiky se mi snad trochu ujasnily perspektivy naší vědy. Pravda, zatím jsou to jenom úvahy, nic pro praxi. Ale to už závisí na nás. Bude potřeba mnoho práce, prostředků, času, aby ty myšlenky obrostly masem — zařízeními, jež přijímají informace o pacientovi, programy počítačích strojů s kolosální pamětí a jinými aparaturami, působícími na organismus prostředky chemie a fyziky.

Toho se nedožiji. A ani bych se k tomu nehodil. Jsem příliš hloupý a nevzdělaný.

Jak bychom to všechno teď potřebovali! Sáša je mladý. Stačilo by, aby přečkal několik hodin, či možná dní, a všechno půjde, jak má.

Matovým sklem vidím, jak někdo přichází ke dveřím. Stojí a poslouchá. Rozčiluje mě to. Ze sálu není. Ti by nečekali.

„Co tu chcete? Pojdte dál!“

Co vy tu ještě chcete? Už se klidte . . . zpívá stařena v Pikové dámě. Asociace. Mechanika pracuje dál. Je to moje oblíbená opera.

Vchází babka z příjmové místnosti.

„Nezlobte se, Michaile Ivanoviči, ale ráda by k vám nějaká slečinka nebo panička. Nechtěla jsem vám to povídat, vím, že vám není do návštěv, ale když ona tolik prosí.“

Vida, všichni vědí, že mi je těžko. Litují mě. Jenže mně proto není lehčeji. Nikdo ze mne nemůže sejmut to, co je mi přisouzeno.

„Co chce?“

„Říká, že jde soukromě.“

„Nemám žádné soukromé věci.“

„Ale to ona je má.“

No ano, ovšem. Co jsem to za nedovtipu. Nejde za mnou přece na milostnou schůzku... A vždyť je to možná ta, co jí patří dopis. Tak tedy manželka sedí u jedněch dveří a milenka u druhých. Co to říkám za hrubost! Jakápak teď Sášova milenka? Mám ošklivé myšlenky. To ze zlosti na osud. Asi s ní budu muset promluvit.

„Ať jde dál.“

Rozsvěcím.

Nechce se mi s ní mluvit. Skoro tolik, jako se mi nechťelo mluvit s Rajou. Ale musím. Zase musím. Povinnost. Člověk musí splácet své dluhy. Vždyť to lidé ti dali všechno, co máš. Nic mi nedali, všeho jsem dosáhl sám! Opravdu? Jen si vzpomeň na děti odchované v džunglích vlky. Ty zůstaly zvířaty. „Programy chování se vštěpují výchovou,“ — to je z toho nešťastného sešitku. Tak se nepřeceňuj.

Vyslechni ji a buď zdvořilý.

O čem s ní ale budu hovořit?! Vždyť ona nic z toho nedokáže pochopit. A já teď v sobě nemám jediné teplé slovo. Sám bych potřeboval někoho, kdo by mě utěšil.

Sáša říká — přečti si dopis a pochopíš. Ale ne, nemohu ho teď číst. Je mi před ním hanba. Nemohu si odpustit to krvácení a zástavu srdce.

Ať přijde. Kromě informací a zdvořilosti jí nemám co dát. Dokonce ani ve jménu Sáši ne. Když nemohu pomoci jemu samému, co může zbýt pro ni?

Už je přede dveřmi. Byla tu ráz dva. Vypadá to, že ji babka přivedla už předtím. Rozumně usoudila, nač darmo běhat po schodech. „Když to nepůjde, tak ji zas odvedu.“

„Vstupte.“

„Dobrý den. Přišla jsem se zeptat na Sášu.“

„Posaďte se, prosím.“

Prohlížím si ji. Jde to; je hezká. Kolem třicítky, postavu má pěknou, a dokonce i nohy... K smíchu, v takové chvíli — a nohy! Starý reflex. Hloupé myšlenky, vůbec se sem teď nehodí.

„Promiňte mi...“

Teď řekne: „...že vás ruším v takovou pozdní dobu, když jste unavený...“ a tak dál. Ne, zmlkla.

„Prosím!“

Taky se mi derou na jazyk slova: „Čím vám mohu poslou-

žit?“ Ale zadržel jsem je. Ať mluví sama. Nic mi po ní není.
„Řekněte, bude žít?“

Ne, bez téhle banální fráze se zkrátka nikdo nemůže obejít, dělej co dělej. Popadá mě zlost.

„To nevím. Děláme, co můžeme. Odpusťte, nemám teď naprosto chuť vám vysvětlovat co a jak. Když vám to povím stručně, neporozumíte, a na přednášky není čas. Kromě toho nevím, kdo jste.“

Stop! Vyskočila. Zrudla. Fuj, takovou ohavnost vypustit z pusy.

„Promiňte. Nevěděla jsem, že jste takový...“

Stydím se, nejraději bych se propadl. Měla na jazyku urážlivé slovo. Raději kdyby je řekla. Po hubě bys za to měl dostat, po hubě!

„Nejsem bohužel anděl. Nemyslete si, že mně je lehké. Jestli můžete, neurávejte se. Pak si všechno povíme. Vydržte čekat a nedávejte hloupé otázky. Tady je klíč od sousední místnosti. To je laboratoř. Je tam pohovka. Běžte, zamkněte se a nerozsvěcujte. Až budu moci, řeknu vám sám. Vyhovuje vám to?“

„Ano.“

Odešla, ani se na mě nepodívala. To jsem to vyvedl! Snad to moje poslední slova trochu napravila? Sáša se na mne vyčítavě dívá. Tohle mi bůh neodpustí. Ale musí přece rozumět! Ne, ten má za povinnost být neúprosný. Člověk nikdy nesmí ubližovat slabým. Dokonce ani když kladou nemoudré otázky. Jinak přijde odplata. Jaké nesmysly mi to lezou do hlavy! K smíchu. Nic takového neexistuje. Všechno je pouze mechanismus. Jenom řídit se nám ho stále nedaří.

Půjdu dolů, na sál. Tam jsou lidé, tam se něco děje. Jsou to soudruzi, všechno chápou. Ne všechno, ale mnohé.

Ale ne, musím si zřejmě přečíst ten dopis. Ne ze zvědavosti — copak na tu je teď čas? Ale je-li ona tady a já s ní budu muset hovořit, potřebuji vědět o čem a jak. Třeba se s ní Sáša chce oženit, až se sebere? Nebo se definitivně rozejít?

Beru obálku. Písmo je dost pečlivé, necítím v rukopise zvláštní rozrušení. Ačkoli nejsem grafolog.

Drahá moje Iročko! Moje milá!

Těžká věc psát dopis, který může být poslední. Na pozítří

je stanovena operace. Pravda, ještě se bojím, aby M. I. poslední den neodřekl, ale je to málo pravděpodobné. Přesvědčil jsem ho, že nemám jiné východisko.

Dnes dávám do pořádku své záležitosti: píšu tobě a sestavuji své poznámky. Všechno to nechám u M. I. Jistě za ním přijdeš. Ale pamatuj, že i po smrti se člověk musí držet jaksepatří.

Tolik jsem ti chtěl napsat něžný, hezký dopis — ale nedaří se mi to.

Zítřka už nebudu mít na psaní čas. Přes den přijdou návštěvy a večer do mne nastrkají léky. Máš představu, jak roste strach — s každou hodinou, kdy se blíží konec? Přesvědčuji se, křičím na sebe — ať tě ani nenapadne! Ovládej se! Snažím se přemýšlet o vědě, o Serjožovi, o tobě, ale ten strach se pořád někde převaluje a užůž člověku podstrkuje nenápadnou myšlenku, docela nevinou, něco jako — „Mít tak pár týdnů, mohl bych promyslet otázku programů reflexu napodobování...“ Je silný, pokušitel! Neříká přímo — odmítni, uplatňuje svůj vliv skrytě, po straně, z podvědomí.

Ale já mu to pořád odhaluji a kazím. Jsem matematik. Žádných pár týdnů už neexistuje.

Stejně je mi ale úzko. Někdy mě přepadají všelijaké představy — jakési bouře, hromobití, nebo scéna s ostrou diskusí, nebo ty jako kdysi. Okamžiky, kdy jsem byl plný síly, rozletu, prudkého citu. To mi pak popadá srdce taková bolest, Iročko! A v duchu si trpce stěžuji: Za co? Proč právě já?

Asi nepíšu, co bych měl. Nikdy jsem neměl rád dlouhé dopisy, ale dnes ne a ne se dostat ke konci. Musíš mi to odpustit. Zeslábl jsem a toužím se před smrtí trochu vypovídat. Nedělám si totiž iluze, pokud jde o nebezpečí. Jenom před lékaři a před ženou se tvářím naprosto klidně. Ať si myslí, že mám „vůli žít“. Medicína se domnívá, že to velmi pomáhá léčbě. Ale má morální úroveň je bohužel velice nízká. Trvám na operaci proto, že prostě nemohu jednat proti té nejprostší logice: operace — to je maličká naděje, kdežto bez ní — není žádná. Proto se hledím držet, nepopouštět smutku, abych v sobě neuvedl do chodu program bolesti. Ten prostřednictvím kladných zpětných vazeb mohutní.

Kromě toho mě v mém rozhodnutí podporuje únava. Unavuje mě nemoc, unavuje mě žít jako nemocný, a v mnohém jsem se zklamal. Jediné, co mi přece jenom zůstalo, to je moje věda, má tvůrčí práce. Myšlení, hledání souvislostí

mezi jevy mi poskytuje nesmírné uspokojení. Těmito věcmi jsem ochoten se zabývat neustále. Nemysli si, že jsem na omylu, co se mé osoby týče. Nejsem Newton a neobšťastným lidstvo. (Někde hluboko si však přece jenom říkám — co když přece obšťastným?) Ale i kdyby ano, ani to pro mne tolik neznamená, vždyť stejně umřu. A využijí-li pak lidé mých myšlenek, bude to pro potřebu společnosti jako vyššího systému, ale ne pro mou. Proto taky nejsem ctižádostivý. Sám proces myšlení, tvoření, objevování je však úžasný. Pro ten jsem ochoten ke všemu. Možná že trochu lžu — v mém podvědomí se ozývají také jiné myšlenky: budu-li zdrav, třeba se ve mně ohlásí i živočišné programy? Jenže ty u mne vždycky bývaly až na druhém místě.

Odpusť mi, že píšu tak zmateně. Jsem rozrušený.

Vzpomínáš si, jak jsme rozebírali otázku mechanismu lidského štěstí? Udělal jsem si bilanci svého štěstí. Bez operace už mi ho zbývá docela málo. Proto je ta operace nutná, ačkoli je riziko tak vysoké — nějakých sedmdesát procent.

Teď předpokládejme, že zůstanu naživu. Zdravý nepochybně nebudu, protože mnoho orgánů má silně porušenou funkci a ta se neznormalizuje. Nejspíš mi zůstane částečná dušnost, jež mě omezí v pohybu, a budu muset dodržovat jaterní dietu. Periodicky se mi bude zhoršovat revmatismus, to znamená balit si krk a zavírat okna. Za několik let začne tropit neplechu chlopeň, tady je stupeň pravděpodobnosti asi čtyřicet procent. A pak to zase začne jako teď: dekompenzace a tak dále. Když si to člověk takhle propočítá, nemůže podlehnout přílišnému nadšení. Myslívám si, zda by nebylo nejlepším východiskem — prostě se neprobudit? To mě také uklidňuje.

Ale ne, chci žít, chci vytvořit model lidské psychiky! Tahle myšlenka mě strhla, nakazila a žádný jiný můj zájem se s ní nedá srovnat. Mé živočišné programy potlačila nemoc a já nevím, mohou-li se obrodit. Teď mi připadají nedůležité. Dokonce i Serjoža ustoupil někam stranou. Zůstaly jenom holé ideje, jež se mi ve dne v noci kupí v hlavě. Mít tak zdraví! Všem rozumím. Rozumím i mechanice svého zaujetí. A je mi před tebou stydno... Ale co mám dělat, když jinak nemohu? Postihla mě zkrátka hypertrofie korových modelů matematického tvoření. Samo sebou, tohle jsou jenom směšné fráze, ale mně jsou drahé, vždyť jsem je sám vymyslel.

Je to všechno smutné, drahá moje. A snad je dokonce tvrdé ti o tom psát; ale komu jinému bych to měl povědět? Odpusť mi. Ať je jak je, přece jenom žiješ a jsi zdravá. A nejsi turgeněvovská slečinka ani Anna Kareninová. Zamysli se nad svými programy. A nevyhrazuj mi v nich příliš mnoho místa, prosím. Víš, jak těžké je být dlužníkem neschopným dluh splatit?

To je všechno, moje milá. Jednou ten dopis musím ukončit.

Pro všechny případy — sbohem!

Líbám tě horoucně, jako dřív.

Sáša

Dopis je tedy přečten.

Zakouříme si.

Mám z něho podivný, ba až nepříjemný pocit. Čekal jsem žár, romantiku, a ony tu jsou programy, matematika. Myslí, že musím psaní odevzdat tak jako tak, ať bude Šáša žít, nebo ne. Měl napsat dvě: něžné — pro případ smrti — a takovéhle — jestli zůstane naživu. Je jasné, že se lásky zříká. A že sám nemiluje. Může on vůbec milovat jako jiní, z celé duše? Jeho myšlenky patří vědě. Jsou to „hypertrofované dominující modely“. Rozumí se, že při dekompenzaci se mnohé fyziologické funkce tlumí.

Nepříjemný dopis. Kam se poděla Šášova ušlechtilost? On — a najednou taková věc. Ale proč ne? Vzpomeň si, co tenkrát řekl tobě? Nač z něho dělat ideál? Šáša má obrovský intelekt, ale duši může mít docela průměrnou. Nechce se s tou ženou už vídat. Obětuje ji svým fantaziím. Nebo už má dost toho klamání? Třeba si dal slib: přečká-li operaci, nebude už víckrát lhát. Každý máme v podvědomí taková temná místa. Říká se jim — nečestnost.

Nedělejme žádné závěry, kamaráde. Známe příliš málo faktů, abychom mohli soudit.

Bylo by zajímavé přečíst si v sešitku kapitoly o lásce a o štěstí. Ale ne, až pak. Na tuhle zvědavost jsem už doplatil. Půjdu se podívat, jak je tam dole.

Proč se nepřišla rozloučit před operací? Asi jí to nedovolil. A jak bych jednal já?

Scházím po schodišti a očekávám překvapení. Teď dojdu na sál a tam bude všechno výborné: Šáša bude při vědomí, srdce bude dobře pracovat, krvácení ustalo. Oddechnu si a po celém těle se mi rozleje spokojenost. Vyhráli jsme.

Ne. Takové štěstí nemáš. A zázraky se dějí zřídka. Třeba to bude docela jinak: krevní tlak bude sedmdesát a do nádoby bude z drenáže hustě odkapávat krev. Proč jste mě nezavolali? Když my mysleli... Vy idioti! Tak to nejspíš taky je. Ne nadarmo se mi svírá srdce. Vím samozřejmě, že předtuchy neexistují. Tyhle telepatické krámy nejsou statisticky prokázány. Ale stejně. Rychle utíkej.

Se strachem otvírám dveře. Vidím všechno jedním pohledem.

Ne, nic se nestalo. Všechno je tu pokojné. Dokonce až nudné. Šáša dýchá sám, ačkoli mu z úst ještě trčí rourka. Oči přivřené. Rty nevypadají tak promodralé. Ačkoli kdo ví, je tu umělé světlo, to zkresluje. Dima zas sedí vedle Oksany. Ať. Na štítu neklidně pobíhá prasátko, kreslí srdeční tahy. Žeňa sedí na nizoučké lavičce u drenáže a počítá kapky. Krve je v nádobě mnoho. Třeba ji dlouho neodlévali? Ljoňa píše do záznamu. Vypadá unaveně. Jinak tu není nikdo.

„Povídejte.“

Dima rozpačitě vyskakuje. Nevšiml si, že jsem vešel. Bláhovče, vždyť já nic nevím.

„Od vašeho odchodu se nic nestalo.“

„A podrobněji?“

„Tep kolísá od sto deseti do sto třiceti. Krevní tlak devadesát. Žeňo, kolik jsi napočítal kapek?“

„Čtyřicet. Ale bylo taky šedesát. Za té půldruhé hodiny od zástavy srdce to dělá skoro tři sta kubíků.“

„A to podle vás není nic?“

Neodpovídají. Třeba to opravdu nic není? Ještě neuběhlo tak moc času, krvácení ustane. Tím spíš, že teď už je to jenom čtyřicet kapek.

„Cévkovali jste?“

„Ano. Všeho všudy padesát kubíků moče, velmi tmavé.“

Ty ledviny nás ještě potrápí. Ačkoli za půldruhé hodiny to není tak málo.

„Prostředky pro stavění krvácení jste podávali?“

„Samozřejmě. Tady jsou záznamy.“

„K čemu záznamy? Věřím vám i bez nich.“

Věřím, ale ne vždycky. Proto mi taky strkají pod nos zápisy. Ale ne, v podstatě jim opravdu věřím. Jsou to dobří hoši, jenom neradi zapisují. A vůbec — člověk je musí mít na očích. Aby se mi tu neuložili k zimnímu spánku. Na samotné uvědomělosti stavět nemůžeme. Ta stačí, aby člověk

proseděl u pacienta tři dny a tři noci, ale do chorobopisu nestačí. Nechápou snad, jak jsou záznamy důležité? Ále, mají pravdu, copak se to dá srovnávat — nemocný a kus papíru? Hm, srovnávat se to nedá, ale ten papír taky musí být. Je to prvek organizace a bez té se nic nedokáže.

Nech těch účetnických úvah. Tak co tedy s krvácením? To je teď hlavní problém, i když srdce a ledviny jsou taky ještě ve velkém nebezpečí.

„Krev na transfúzi máme?“

„Ano, dost.“

„Počkáme hodinu, pak se všichni sejdem a posoudíme to. Rourku z průdušnice nevytahujte. A držte ho v útlumu.“

Půjdu pryč. Nechce se mi tu sedět. Mluvit není o čem, ovlivnit proces není čím. Že bych prošel kliniku? Nechce se mi. S tímhle tady se nemůžu vypořádat a vidět další pacienty nemám sílu... Při pouhé myšlence na operace mě popadá strach. Nejspíš se za chirurga nehodím. Hlupáku, to sis vzpomněl brzo. Že bych promluvil s Rajou? A co tamta druhá? Chytil ses. Teď ses chytil. Jenže já teď na ně na obě celkem vzato kašlu. Všechny své zásoby soucitu jsem vyčerpával na Sášu.

Nezbývá než se odvléci do pracovny.

Do čeho bych se tak pustil?

Vypijeme nejdřív šťávu z toho kompotu. Od tabáku mám pekelně hořko v ústech. Vždycky se po operaci překouřím až k zhloupnutí.

Bídne pití, není to domácí výroba. Ale nesmysl. S koláčkem to jde.

Vzpomínám na ten dopis. Láska. Dobře, když už má člověk tyhle věci za sebou. Je daleko klidnější. Jenže není pro mne ještě trochu brzo? Ale ne, nestojím o to. Mám všech těch vzruchů dost. Když si člověk vzpomene na tu anekdotu o hladovém lenochovi, který si před smrtí kope hrob... „Dáte mi najíst? Sucharů? A musím si je rozmáčet? Ále, to radši kopu dál!“ To byla dobrá anekdota, ta to vystihovala...

Počteme si v sešitě? Bojím se. Ty stránky se v mé mozkové kůře nerozlučně spojily s výkřikem — „Zástava srdce!“ Uf! Hrůza si na to vzpomenout. Přece se zas rozběhlo. Ale taky už jsem mohl být doma. Zoufalý, s pustou hlavou. Ty dvě by obě plakaly. Ne, dobře to dopadlo. Sáša žije. Jsi už tak přesvědčen, že bude všechno dobré? Samozřejmě že ne, klidný obrázek na sále mě neoklame. Ještě můžeme

čekat všechno možné. Třeba tohle: krvácení, opakovaná operace, zástava srdce. Masáž. „Zorničky už jsou deset minut široké!“ Nebo: krvácení zastaveno bez operace, ale podali jsme příliš mnoho nové krve a to způsobilo selhání ledvin. Smrt třetího dne. Plné vědomí až do konce. Výčitka v očích: „Copak mi nijak nemůžete pomoci?“

Tak stačí, stačí. Přehánět taky nemá smysl. Chlopeň je dobrá. Kdyby nebyla vada správně napravena — to už by zemřel.

Přece jenom si počteme v sešitku. Například o lásce. Úzkostné stavy, to jsou předsudky.

Listuji v sešitě. Tady je to: „Programy lásky.“

Napsal toho dost. A zřejmě ne tak dávno, když jsem až skoro na konci sešitu. To znamená, že už nebyl zamilován do té Iriny, máme-li věřit dopisu. Bude to střízlivý pohled vědce.

Tak tedy: „Za prvé. Existují vrozené programy pohlavního instinktu jako součást rozsáhlejšího pudu — pudu zachování rodu.“ To je srozumitelné. Pohlavní instinkt musí mít každá živá bytost, jinak by vyhynul rod.

Nebude tak jednoduché vypěstovat složitý živý systém ve zkumavce, ačkoli zásadně prý to možné je.

„Model programu je uložen v celém souboru endokrinních žláz, především ve žlázách pohlavních a v mozku v podkorových nervových ústředích. Je velmi složitý, zapojuje senzitivní a pohybová centra, celé komplexy složitých pohybových aktů, jež jsou zajišťovány proměnlivostí regulace celé vnitřní sféry organismu.

U zvířat je jeho zapojení závislé na roční době, a je-li zapojen, pak jej až do naprostého dovršení neztlumí ani pud sebezáchovy...“

Ano. Silnější než smrt.

Jak vidět, není možné omezovat pohlavní pud zvířat pouze na vlastní hrubý akt. Je to láska v plném smyslu slova — mimořádný stav celého organismu. Jsou to písně slavíka a svatební tance některých zvířat. Sebeobětování.

Všelijaké podrobnosti vynechám. Tady je schéma platné pro člověka:

Endokrinní	→	Podkorová	→	Korová
žlázy	←	nervová ústředí	←	nervová ústředí

„U člověka existují mezi všemi třemi složkami programu velmi úzké vztahy. Jak podráždění, tak utlumení závisí na všech. Láska jako cit se rodí v podkorových ústředích, ale jenom za určitého působení ‚zdola‘, směrem od hormonů. K zapojení celého hotového komplexu však může dojít i směrem od kůry.

Nejdřív se objevuje touha, určitý neklid, podvědomé hledání. Zájem o druhé pohlaví. Korové programy tento proces připravují, knihy, rozhovory jej mohou silně aktivovat. Hledání začíná být uvědomělé. Při tom můžeme pozorovat různý stupeň přestavby celé psychiky — dráždění jedněch a tlumení jiných programů. To všechno vychází z podkorových center a zůstává v podvědomí.“

„Volba objektu.“ Br, jak prozaicky to zní, ani číst se to člověku nechce. Ano, ovšem, všechno je to tak: korové modely ideálů plus neklid a celková příprava z podkorových center. Ale vždyť to znamená — „zamilovat se“! Kolik poezie, čistoty. A pod nimi je — program.

„Pak následuje bouřlivý proud kladných zpětných vlivů z kůry na podkorová ústředí a na endokrinní systém. Program se prudce rozvíjí. To je láska. Schůzky, intelektuální debaty, čisté úmysly. Lidská kůra zdobí program všemi barvami. Ale nemysleme si, že tohle se děje pouze u člověka. Slavík možná nemá citů méně. Říká se, že dovede láskou umřít.

Potom přicházejí něžnosti. Zapojují se nové receptory, objevují se nové počítky, zapínají se programy pohybových aktů, vrozené a získané. Debaty přestávají stačit, přišlo přivykání. V určitém stadiu se zapojuje ‚přání‘ — naprosto konkrétní program pohybových reakcí. To je vrchol... Pak nastupuje nový, zcela výjimečný pocit uspokojení.

Ale organismus si na všechno zvyká. To je zákon činnosti nervové soustavy. Kromě toho se mění endokrinní složka. Zmenšuje se působení ‚zdola‘ na podkorová ústředí. Snižuje se dráždivost kůry. Nastupuje kritická etapa: citové ochladnutí vede k přehodnocování objektu lásky ve smyslu dříve vštípených měřítek krásy, morálky, rozumu. Neobstojí-li objekt v této zkoušce, zapojují se tlumící vlivy ‚shora‘. Dráždivost podkorového centra klesá na minimum — a láska přešla. Občas se ještě ‚zdola‘ může rozněcovat vášně a zapomenutý program na krátký čas zapojovat, ale pak nenásleduje uspokojení, nýbrž podráždění.

A naopak, obstál-li partner v přehodnocovací zkoušce, pře-

chází láska do klidné fáze, je periodicky podněcována „zdola“ i „shora“ a může trvat dlouho.“

Je tohle láska?

„Stupeň lásky nelze určit a obměn jejího programu je nekonečně mnoho. Citová a intelektuální složka se u různých lidí nejrozličnějším a nejpodivuhodnějším způsobem proplétají. Odtud se jako u každého jiného programu lidského chování berou rozpory, v nichž na sebe vždycky naráží stránka živočišná a stránka sociální.

A co je v lásce silnější — mozková kůra, nebo nižší etáže, hormony a podkorová centra? V podstatě kůra mozková. Lidi nemůže nadlouho spojovat živočišná vášně, ale může je náhle zavalit a na nějakou dobu rozvrátit celou korovou stavbu...

Láska je stejný cit jako hlad a žízeň, jenom složitější. Stejně přetváří celou psychiku a mění všechny ostatní modely, uplatňující svůj vliv prostřednictvím „subjektivnosti“ poznání a chování.

Láska poskytuje ty nejpříjemnější pocity, a proto člověk, ve snaze navozovat si jim odpovídající korové stavy, si udělal z lásky pramen blaha. Ano, láska v podstatě zkrášluje lidský život, ale je potřeba znát míru, jinak se z ní může stát sociálně nebezpečný jev. Sexuální výchova mládeže musí být dobře promyšlena; zakazovat nelze, ale stojí za to propagovat jistá omezení — jinak hrozí vzpoura živočišných programů, zločiny, přenesení vzpoury na jiné programy chování. A to všechno nás pak brzdí ve snaze vybudovat racionální společnost budoucnosti...“

Všechno to vysvětlil celkem dobře. Vyhnul se jenom otázce nevěry. Ta pramení podle všeho také z živočišných programů. Mozková kůra je může utlumit, nebo naopak povzbudit. Zase je to věc výchovy. Výchovy citů.

Programy lásky nejsou u mužů a u žen stejné. Přirozeně — vždyť ženy rodí děti.

„Lásku nelze redukovat pouze na pohlavní pud, ačkoli je jejím pramenem. I tady zanechává kůra jako mocný modelující systém svou stopu. Korové modely jednotlivých etap programu hypertrofují do různého stupně. Tady se berou stupínky od platonické lásky až po smyslovou vášně.“

Dost o tom. Když se city popisují jazykem programů, ztrácejí svou vůni. Nejspíš proto nemají lyrici rádi, když kybernetika zasahuje do oblasti umění. Sáša mi vysvětloval,

že je to otázka nedostatečných možností dnešních počítačích strojů. Dosažitelná různorodost jejich programů se zatím nedá srovnávat s různorodostí živých systémů. Ale to je věc času. Vzpomínám si, že psal zajímavé práce týkající se modelování citů na samočinném počítači. Jistě o tom v sešitě taky je.

Ale mně už se nechce dál číst. Čas utíká hrozně pomalu. Že bych zašel dolů? Nemám chuť. Člověk musí mít trpělivost a neběhat tam každou minutu. Jinak nepozoruje změny.

To krvácení! Je to porušená srážlivost, anebo cévka prasklá při masáži? Naše rozbory nám bohužel nedávají úplný obraz průběhu srážení krve. To je také velice složitý program. No dobrá. Nač zbytečně mudrovat. Rozhodli jsme se, že počkáme hodinu, tak tedy čekáme.

Ale uteklo všeho všudy dvacet minut.

Že bych promluvil s Irinou? Ne, mám před ní pocit viny. A pak, musím dřív vědět, co udělá můj pacient, zůstane-li naživu. Pravda, nemyslím, že by v takových věcech potřeboval mé rady, ale přece.

A co dopis? Odevzdám ho za všech okolností, jak řekl? Snad už mám právo rozhodnout to sám. Ano, jistě. Podle všeho s ní budu muset promluvit. Nebo to přece odložím na později? Nebudu se rozhodovat předem. Zatím jí povím o Sášovi.

Vyšel jsem na chodbu. Zaklepal na dveře a řekl tlumeně: „Pojďte ke mně, prosím.“

Snad nespí? Myslím, že ne.

Za okamžik slyším vrznutí dveří od laboratoře. A už se objevila v pracovně. Budu hledět být milý a napravit svou hrubost. Může za to, že se zamilovala do ženatého člověka?

„Prosím posaďte se.“

Celá napjatá usedla, mlčí a jen hledí vyděšenýma očima madony.

„Uklidněte se, situace se zlepšila.“

Chtěl jsem říci „je dobrá“, ale zarazil jsem se. Z pověřčivosti. Ale je to tak. Na okamžik jaksi celá ochabla, a dokonce zavřela ty své oči. Pak se znovu napřímila.

Rozsvítil jsem stolní lampu a zhasl stropní světlo. Ať je její obličej ve stínu. Není třeba, aby ji naši okukovali, zajde-li sem někdo. Mohli by se pak ptát — kdo je to? Tak, jedna známá... Opravdu nebyla na klinice ani jednou? To tedy znamená, že ji Sáša nemiluje. Ano, je to vidět i z dopisu.

Ale o dopise mluvit nebudu. V sešitě je všechno o lásce velmi dobře vysvětleno, může se stát, že se k němu se zdravím vrátí. Nebo by pro něho bylo lepší, kdyby se nevracela? Asi ano. Mám jí tedy dopis dát? Ne, počkám. Ani ne tak kvůli Raje. Ale je tu Serjoža, cesta zpět není možná. Alespoň ne bez krajních okolností. To je můj názor. Ovšem každý usuzuje jinak. Podléhají podobné situace objektivnímu bilančnímu rozboru? Sáša by odpověděl — „ano“.

Pohovořím s ní.

„Zatím vám mohu povědět málo. Probouzí se. Díval se na mne s plným vědomím.“

Myslím, že by hodně dala za to, kdyby se tak podíval na ni. Asi se dovedl dívat.

Stručně jsem jí pověděl o operaci a o tom, co následovalo. Seděla mlčky, ovládajíc se, jako kamenná. Jenom její oči žily.

„Řekněte mi, prosím, co se dá čekat v nejbližší době? Musím vědět všechno. Nebojte se, já... to vydržím.“

Ano, je vidět, že se dovedeš ovládat. Jenže co ti mohu říci, když sám nic nevím? Ale nebudeme hrubí. Však už se mi ani nechce. Vím přece, že Sáša tam leží živý a tlak že má 100. A ty děsivé lhůty, hrozící opakovanou srdeční zástavou, už přešly. Proto jsem teď vlídný, trpělivý a dokážu každému všechno vysvětlit.

„Je tu několik nebezpečí. První je zeslábnutí srdeční činnosti. Může se opakovat, ačkoli nemyslím, že by došlo k nové zástavě. Zítra či pozítří může přijít dekompenzace, ale ne už tak zlá. Druhá věc je krvácení. Neustane-li, vznikne těžká situace. To se bude rozhodovat dnes v noci. Třetí je selhání ledvin vzhledem k hemolýze, porušení červených krvinek. Ta věc se taky vyjasní brzy, podle toho, bude-li se tvořit moč, nebo nebude. To je to nejpodstatnější, ale může ovšem dojít ke spoustě jiných nepředvídaných komplikací.“

„Vy neodejdete?“

Na okamžik ve mně vzplálo podráždění. Nemám rád, když se ve mne věří víc, než je správné. Ale Sáša žije. Přejdeme to.

„Ne, neodejdu.“

O čem vlastně ještě hovořit? Ale vidím, že je jí velice těžko. Mnohé asi za dnešní den a večer promyslela. Je možné, že o jejich románu nikdo ani neví.

Raisa Sergejevna pláče veřejně a lidé ji utěšují, projevují jí soucit. Kdežto ona musí bolest skrývat. A lásku nezměříš,

nepovíš, kde je jí víc. Ačkoli mimochodem, zásadně ji změřit jde. Každý cit vyvolává posuny v regulaci vnitřních orgánů a v procesech myšlení. Ty je možné stanovit, i když velmi obtížně. Úkol pro budoucnost. Ta kybernetika se na mě tak lepí, až je to protivné. Sedí tu před tebou člověk, hodný, trpící, a ty uvažuješ, jak ho vyjádřit sadou čísel. Ne, zůsta-ne-li Sáša naživu, zaručeně ze mne udělá nenormálního člověka, jako je sám. Vzpomeň si na jeho dopis.

A ona tu sedí a hledí usouzenýma očima do jednoho bodu. Musím jí dát možnost trochu se vypovídat, přece se jí o maličko uleví. A já o ní taky potřebuji něco vědět, abych mohl rozhodnout, co s dopisem.

„Povězte mi o sobě.“

Okamžitě protestující pohyb. Musím jej utlumit.

„Nestavte si hlavu, prosím. Jsem Sášův lékař a přítel. Mám právo některé věci vědět.“

Rychlý pohled, pátravý, nedůvěřivý a prosebný. Odpovídám jí tím nejpokojnějším pohledem a tvářím se laskavě a opravdově, jak jen dovedu. Naprosto upřímně. Jenom na periférii mého vědomí vyskakuje pochybná myšlenka: „Je pěkná.“ Reflex z mládí. Podle všeho se uchovává i u těch nejstarších. Jenže už není posilován „zdola“ a neovlivňuje naše chování. Stydím se.

„Vyprávějte. Uleví se vám.“

Celá se ke mně naklonila přes stůl. Podívala se — a mně něco proběhlo mezi lopatkami, jako při verších či hudbě.

„Miluji ho. Moc. Moc.“

Sklonila hlavu. Schovala oči. Jako v melodramatu. Zámlka.

„Ale on odchází. A já jsem nešťastná.“

Chce se mi křiknout: Tak přece bojuj! Ale Sáša je nemocný, boj by ho ohrozil. Nemohu jí pomoci. Jen ji nechat vypovídat.

„Vyprávějte.“

Má hořkost ve hlase:

„Co povídat. Je to obyčejná historie, když se na ni dívá nezúčastněný člověk. Jenom pro mne je mimořádná. Je mi třiatřicet. Vystudovala jsem universitu, obor — psychologie. Pracuji v jednom z ústavů. Jsem kandidátka věd.“

Napadá mi: Sášovy teorie! Tak je to!

Na chvílku se odmlčela. A klidně pokračuje:

„Dětství a rané mládí jsem měla hezké. Otec byl význačný

inženýr. Zemřel před několika léty. A maminka už před ním. Zůstali jsme sami s bratrem, ten je o málo mladší než já. Teď se oženil a já se octla tak trochu stranou. . . Nebo se mi to jenom zdá, ale je to nepříjemné; tolik jsme si rozuměli.“

Zase pauza.

Jenom poslouchám. A nenápadně pokukuji po dveřích, jestli pro mne někdo neběží. Uteklo ještě asi pětadvacet minut.

Povzddechla si, jako kdyby v sobě něco překonala, a pokračuje:

„Já byla taky vdaná. Vletěla jsem do toho ve třetím semestru, úplně nezkušená. Naše láska trvala rok, potom přešla. Táhlí jsme to pak ještě asi dva roky a nakonec jsme se v dobrém rozešli. Děti jsme neměli. Tenkrát jsem byla ráda, ale teď hrozně lituji. Můj muž je v podstatě dobrý člověk, dodnes si ho vážím. Nevím prostě, čím to je, že ta láska mizí. Jako kdyby jakživa nebyla. Člověk se tomu druhému úplně odcizí a každá maličkost ho pak dráždí, až to bolí. Promiňte — ráda si popovídám, jako mnoho žen. Jestli potřebujete jít dolů, řekněte.“

„Ne, půjdu za patnáct dvacet minut, nezavolají-li mě dřív.“

Myslím si: Je opravdu hezká, nic vyumělkovaného v ní není. Reflex je potlačen. Je tu stárí. Ale Sáša si vybral dobře.

„Dostudovala jsem před deseti léty. Víte, co je to psychologie?“

„Hrozně mlhavě. Jenom z románů.“

„No, psychologové vědí možná stejně. Existují totiž dva druhy psychologů: jedni vycházejí z filosofie, druzí z fyziologie. Ti první zacházejí především s citáty. Ti druzí se pokoušejí experimentovat. Ale od té doby, co jim před deseti léty zasadili ránu Pavlovem, se dodnes nemohou vzpamatovat. Teprve teď, doslova v posledních dvou letech, se v souvislosti s přesnými metodami výzkumu objevily nové proudy.“

To jsem slyšel od Sási. I některé výrazy jsou jeho. Nemyslím, že by to bylo naopak.

„Dobře jsem se učila, a tak jsem se hned dostala na svou katedru, dělat aspiranturu. Nějaké čtyři roky jsem smolila disertaci. Zkoumala jsem procesy pozornosti u studentů. Nejdřív jsem pro to zrovna hořela, zdálo se, že náš profesor je prostě pánbůh, tak mnoho znal a tak dobře vykládal. Ale nemyslete si, že jsem do něho byla zamilovaná; byl to starý

pán. Disertaci jsem obhajovala už jako pracovnice mého dnešního ústavu. A v té době jsem k naší vědě pomalu začala ochlázdat. Viděla jsem, že všechny ty výklady jsou jenom školometství a zamotaná terminologie. Nemá to ani jasnou hypotézu, ani přesné metody. Zkrátka, přešlapujeme na místě. Kolegové jenom diskutují, práce jsou povrchní. Přestalo se mi to všechno líbit, ale... sama jsem neuměla nic vymyslet. Ani přijít s novou hypotézou jsem nedovedla, ani vypracovat novou originální metodiku. Nedělám si o sobě iluze.“

Myslím si: Právě tohle je ta největší potíž. A nijak se tomu nedá odpomoci. Jsou takové ženy — moudré, ale bez tvůrčí žilky. Moje pomocnice tady jsou právě takové. Budou z nich možná profesorky, ale nové myšlenky nepřinesou... A copak jsi přinesl ty sám? No, přece jenom... Právě, právě — přece jenom.

„Před čtyřmi léty jsem docela ztratila zájem o práci. Do ústavu jsem chodila jen tak, odsedět si tam hodiny; slepila jsem jeden článek do roka, aby mě nevyhodili a aby mi dávali plat. Málo platné, přijem staršího vědeckého pracovníka, to je přece něco jiného než učit na škole. A žila jsem v té době divně. Snad vesele — chodila jsem do divadel, na koncerty, nevynechala jsem jediný umělecký zájezd z ciziny. Měla jsem dobrou, zajímavou společnost, novináře, malíře, prostě chytré a vtipné lidi. Četla jsem polské a německé knihy. Ty dvě řeči dobře umím, naučila mě je maminka, když jsem byla malá. Bylo to zábavné. Měla jsem i blízké přátele..., ale ne nadlouho. A šťastná jsem stejně nebyla. Někdy tak večer sedím sama a najednou mě přepadne takový stesk, že nevím kudy kam. A začnu všechno srovnávat a rozebírat...“

Zkrátka v té době, když se přede dvěma léty v našem ústavu objevil Sáša, byla jsem ochotná jít učit na školu, nějak se vdát, mít hromadu dětí a vychovávat je. S věkem se ve mně začaly probouzet instinkty — nedokážu být lhostejná, když vidím děcka. Do společnosti jsem začala chodit řidčeji.

Vy o tom asi víte — on se tenkrát začal zabývat otázkami modelování psychiky. Jeho rámcovou metodu nejspíš taky znáte: nejdřív všechno promyslet pouze na podkladě nejvlastnějších základů vědního oboru, vypracovat své vlastní přesné představy a teprve pak se seznámit s literaturou a vyslechnout názor druhých. Přišel do ústavu už s hotovou hypotézou, chtěl si ji ověřit v diskusích s psychology. Před-

nesl nám tři přednášky. A přirozeně nás okouznil, aspoň mládež a ženy. U nás se vždycky hned přidají emoce — tím spíš v jeho případě, když to byl zajímavý člověk. Tenkrát byl ještě zdravý.“

„Ani tenkrát už nebyl zdravý. Prostě to skrýval.“

„Opravdu? Tak se mu to ale dařilo. Já se o jeho srdeční vadě dověděla až půl roku po seznámení.“

Uvažuji o různých fyziologických záležitostech. Buď si dost nevšímá, nebo je nezkušená.

„Žádný triumf v našem ústavu nesklidil. Totiž — tleskalo se mu, ale když došlo k diskusi, nenašel pochopení. Byla tu rozdílná hlediska, rozdílná terminologie. Odešel zkrátka s přesvědčením, že jsme tupci. A ti ostřejší z našich mužů vědy o něm prohlásili, že je šarlatán. Ti zdvořilejší říkali prostě — diletant.“

Ale sémě přece jenom zasel a několik nás mladých k němu začalo chodit do ústavu na semináře, prostě si podebatovat. To bylo velmi zajímavé. Něco docela jiného, než co jsem nacházela u rozvážných skeptiků mezi svými přáteli nebo u našich profesorů z ústavu. Logika, jasný pohled a... víra. Ano, víra ve vědu, v budoucnost lidí, v lidstvo. A ne slepá, ale založená na znalostech.

Zamilovala jsem se velice rychle a velice silně. Mohlo to vůbec být jinak? A on to poznal — však já to ani neskrývala. Začali jsme se scházet, v parku, v knihovně, v divadle. Pak začal přicházet ke mně. To už jsme žili sami s bratrem (tatínek zemřel) a byt jsme měli veliký. Promiňte, že říkám takové věci. Ale má láska je opravdová a nejsem malá holčička. Moc jsme spolu hovořili. Slyšela jsem tolik chytrého a originálního, kolik jsem se nedověděla za všech těch předchozích třicet let.“

Děvečko milá, jak ty jsi zamilovaná! Samozřejmě že všechno, co on poví, ti připadá chytré a pozoruhodné. Tím spíš, že ve většině případů tomu tak skutečně je. Přece jenom je příjemné, že takový bude i dál. Že bude žít. Jak je to asi s krvácením? Tvoří se moč?

Hledí někam do neurčita a nejspíš vidí svého tehdejšího Sášu:

„Myslím, že mě tenkrát taky miloval. Ovšemže ne tolik, jako já jeho, ale přece. A mně to stačilo. Byly to skoro líbánky. Znovu mě zaujala věda, začala jsem číst knihy o kybernetice a zabývat se matematikou. Hleděla jsem být Sáši hodna.“

Vybral mi téma pro práci a já je v ústavu zuřivě hájila. Chlapci si mě dobírali, ale celkem se chovali hezky. Téma mi schválili. Znělo: Psychologie estetického vnímání v pojetí kybernetiky. Název je, pravda, trochu podivný, ale běželo o to, rozšířit Sášovu hypotézu na představy o teorii umění. Jsem tou prací zaujatá dodnes. Drží mě. Ale přece jenom jsem žena a nejspíš prostě husa, protože bez něho celá má námaha ztrácí smysl. Často si říkám, že bych dala všechno na světě jenom za to, abych byla jeho ženou, vychovávala mu děti a žehlila košile. Možná že by se mi to brzy zprotivilo, kdyby k tomu opravdu došlo, ale často si to přeju.“

Myslím si: Ovšemže by se ti to brzy zprotivilo. Vy, naše sovětské ženy, si vůbec neuvědomujete, jaký obrovský pokrok jste udělaly. A jak nezměrně moudřejší a zajímavější jste nežli ženy ze Západu. Proč by například moje žena měla pracovat? Pomoc v domácnosti nemá, jen spoustu povinností — ale přesto přichází z kliniky později než já. Bývá unavená, hubuje, ale aby přešla na lehčí práci — ani za nic! Nebylo by to zajímavé, abyste věděli. A dobře dělá. Je chlapík!

„Rozumem jsem hned věděla, že má láska je beznadějná. Rozumem ano — ale srdce věřilo. V představách jsem vídala všelijaké scény z jeho rodinného života. Že došlo k nějakým katastrofám a jeho žena že někam zmizela... Lecjaké scény to byly, některé i kruté. Ale potom jsem vždycky zatřepala hlavou, aby se to všechno rozlétlo, a řekla jsem si: Ty huso!

Jednu dobu mi připadalo, že už mě má hodně rád. Seznámila jsem ho s některými ze svých přátel a vidím — on žárí. Jakou já měla radost! Byl to pro mne důkaz. Ale Sášovi se mí přátelé nelíbili. Vzpomínám si, že řekl: Samí mluvkové. Možná že jsem tenkrát udělala chybu? Nevím.“

Smutně se odmlčela. Mlčím také. Uplynula minuta, dvě.

„Nechcete dopovědět, Irino Nikolajevno?“

Mávla rukou. Beznadějně, hořce. Gesta mohou být velice výrazná. A když se ozvala, měla hlas plný vnitřního napětí, jako dobrá herečka.

„Není co.“

Za tu chvíli jí zřejmě všechno ještě jednou prošlo hlavou.

Ztichla, ale pak se přece rozhodla dokončit. Už asi jenom kvůli mně. Docela bez zápalu.

„Netrvalo to dlouho, co jsme byli šťastní. Dá-li se tomu říci štěstí.“ (Hořká ironie v hlase.) „Kradené štěstí, víte?“

Asociace. Vzpomínky. Vím.

„Nemohla jsem mu stačit, třebaže jsem se snažila, četla. Začala jsem pozorovat, že mlčí a myslí na něco jiného. Já si přece ráda popovídám. Ale někdy se náhle zarazím a vidím, že to není ono. On se dívá někam do prázdna. Okamžitě si to uvědomí a zas je laskavý a pozorný. Ale já to všechno vidím, všemu rozumím. Myslím si — odchází. A popadá mě takový stesk . . . Víte, někdy to tak bývá ve snu, že někdo nekonečně drahý se od vás vzdaluje, začíná se rozplývat a vy běžíte, natahujete za ním ruce, voláte. Ale on přesto mizí. S pláčem vyčerpaně klesáte a . . . probouzí se. Potom dlouho chodíte pod dojmem toho snu. A tak je to teď se mnou. Jenže už se neprobudím.“

Povzdechla. Odmlčela se. Oči jí maličko zvlhly. Pak jaksi tajemně dokázala, že zas byly suché.

Mlčím. Co jí říci? Nevypěstoval jsem v sobě profesionální návyk, jak utěšovat usouzené příbuzné. Je mi jich hrozně líto, ale slova nacházím těžko. Ona však pokračuje sama:

„To je vlastně konec historie. Časově se kryje s jeho nemocí či s jejím zhoršením, jak říkáte. Ale v tom to podle mého není.“

Vzpomněl jsem si na Sášův dopis a jeho sešit. Na jeho výklad lásky.

„Mýlíte se. K jeho zdraví to mohlo mít přímý vztah. Nevěřím v platonickou lásku u dospělých lidí.“

A pro sebe si říkám: On prostě nemohl. Tady mají počátek ty myšlenky o méněcennosti. A snaha odtáhnout se. A také samo ochladnutí, i to souvisí s fyzickým stavem. Zajímala by mě jiná věc — jaké to bylo v intelektuální rovině? Zeptám se.

„A jak pokračovala vaše vlastní práce?“

„Pracovala jsem usilovně. Samozřejmě, když se mi začal vzdalovat, šlo to hůř. Myslela jsem víc na Sášu než na „teorii estetického vnímání světa“, kterou jsem se chystala rozvádět. Ale má práce přece pokračovala. Prostudovala jsem spoustu literatury, hovořila jsem s některými vědci, teoretiky umění. A přirozeně se Sášou. Vcelku vzato, jestli i něco udělám, budou to jeho myšlenky, má bude jenom formulace. Ale myslím, že tu práci dokončím. Jakmile jsem pocítila to odcizení, změnila jsem hned svoje chování. Přestala jsem mluvit o citech a vyhýbám se i té nejmenší něžnosti. Chovám se jako kamarád. Připadá mi, že je s tím spokojený.“

Odmítl se.

„O práci samé vám povím někdy jindy. Teď na to není ani čas, ani nálada. Bude-li vás to ovšem zajímat.“

Zdvořile jsem poděkoval a ujistil ji, že je to zajímavé. Opravdu, je.

„Řekněte mi pravdu, Michailu Ivanoviči — co bude se Sášou? Rozumějte, že mě to nezajímá jenom z hlediska mého soukromí. Láska byla, láska přešla — co se dá dělat. Ale vždyť on je mimořádný člověk, ba troufám si dokonce říci, že možná geniální.“

„No, to jste ale přehnala!“

„Ne, nepřehnala. Mluvila jsem s některými matematiky, ti hodnotí jeho práce vysoko. A šíře jeho myšlení? Technika, medicína, psychologie, sociologie, umění — do všech těchto oborů přináší něco svého a zajímavého.“

„Chcete říci kybernetiku.“

„Ano, ovšem. Ale já mám toho slova po krk.“

„Nebudeme se přít o stupínek. Génus nebo talent nebo prostě velice schopný člověk — je to tak důležité? Hlavní je, že může vědě mnoho dát.“

„Dobře. Tak tedy — bude k tomu mít dost zdraví?“

„Musím vám povědět pravdu. Nevím to ovšem stoprocentně, ale že bude zdravý, to nemyslím. Vleklý revmatismus, druhotné změny na játrech, ty věci se nedají vyléčit novou chlopni. Ačkoli, třeba ano? Naše věda je jen přibližná. Pak si také nejsem jist samotnou chlopni — bude-li dost pevná, aby sloužila mnoho let. Možná že proroste živou tkání a ještě se zpevní, ale možná také naopak — třeba se umělá hmota bude vstřebávat? Na tři až pět let by chlopeň v každém případě měla stačit. A v té době budeme hledat nové materiály a nové prostředky proti revmatismu. Nejde to tak rychle, jak bychom chtěli, ale přece se to hýbe.“

„A jak má tedy žít?“

„Jako ve skleníku. Nejdůležitější pro něj myslím je, aby mohl přemýšlet a psát. Jeho fyzické zatížení musí tedy být přísně dávkováno, a stejně i všechny vnější vlivy! Neznamená to, že musí ležet v posteli, ale — všechno pod kontrolou. A přirozeně, jeho zatížení citové je potřebí dávkovat ještě přísněji. Rozčilení je škodlivější než nachlazení. Už sama tvůrčí činnost je spojena s duševními prožitky, jenže ty mu nikdo nezakáže. Bez nich by tu nemusel být.“

Pozorně na ni hledím. Chápe, že je to adresováno jí?

Že láska je pro něj nepřípustný přepych? Snížila by jeho možnosti ve vědě. Jako všichni lidé neznali medicíny i ona si myslela, že chlopeč udělá ze Sáši zdravého člověka. A přirozeně doufala, že se láska vrátí. A já jí říkám takovou věc. Ale nedá se nic dělat. Nemám právo ji klamat. Dost na tom, že jí nedávám dopis. Mně nemusí uvěřit... Nechce-li. A ona samozřejmě nechce.

„Dobrá. Všechno je jasné. Co mi poradíte?“

Teď mám právo si odpověď rozmyslet. Říci jí přímo — vzdej se ho? To je tvrdé. Dát jí naději? To nechci. Ačkoli určitou naději má. Fyzické síly se vrátí a láska může vzplát znovu. Ne taková jako zpočátku, ale přece. To záleží na její chytrosti. Krásy a nejspíš i všeho ostatního pro to má dost. Ale je-li bez nadání, pak je to beznadějně. Jsi velice hezká, ale co mně je po tom... Odpovím, jak si to myslím.

„Nedomnívám se, že byste měla stavět svůj život na jeho lásce. Ani v případě, že vás miluje; je totiž málo pravděpodobné, že bude dlouho naživu a že bude dostatečně zdrav. Spolehejte proto sama na sebe. Z vlastní zkušenosti vím, že v životě existují dvě pevné kotvy — práce a děti. Ale získat jejich prostřednictvím štěstí také není tak snadné. Práce musí být tvůrčí a do jisté míry samostatná. Otrocká práce je strašlivá. To si člověk musí vybojovat. A stejně s dětmi. Aby nám přinášely radost, musíme je vychovávat. Vložit do nich nejen lásku, ale i své schopnosti a zase — práci. Pochopil jsem to až u vnučky Lenočky, ne u dcery, tenkrát jsem byl mladý a hloupý. Má-li člověk děti a práci, kterou má rád, může překonat všechny ostatní trampoty — nevěru ženy, ztrátu přátel, hmotné potíže, nepřízeň nadřízených...“

„Ale já tyhle kotvy nemám. V práci si ještě nejsem jistá a dítě nemám, ačkoli bych je moc chtěla. Tak co mám dělat?“

„Bojovat. Především se důkladně zabrat do své práce. Případá mi velice zajímavá. Musíte o ní přemýšlet a přemýšlet, pak se vám budou otvírat nové obzory. Promiňte mi ta otřelá slova, nemám jiná. No a dítě zkrátka musíte porodit.“

„Jak? S nikým jiným nemohu být. Prostě fyzicky nemohu.“

Ty ženy, to jsou podivná stvoření! Tohle „prostě nemohu“ nepochopím.

„Tak nějaké adoptujte, ale docela maličké. Jsem přesvědčen, že člověka z devadesáti procent určuje výchova, takže vlastní nebo cizí, na tom nezáleží.“

„To se snadno řekne. Ba ne, ještě pár roků počkám.“

„Samozřejmě. Ještě máte čas. Ale pamatujte na šagrénovou kůži.“

„Nebudu vám děkovat za rady. To všechno vím sama. Ale žije se mi těžko. Víte — mně schází nějaký pevný základ. Závidím vám, závidím dokonce Sášovi, přes jeho žalostnou situaci. Závidím spoustě známých žen, které jsou prostě obyčejné manželky a mají muže a děti. Vy všichni víte, co chcete, kdežto já to nevím. Já jen tak bloudím od světýlka k světýlku.“

„Nu, má milá, tím hůř pro vás. My všichni, co nám závidíte, jsme sami sebe prostě přesvědčili, že právě toto je štěstí. Neuděláte-li to po nás a budete donekonečna pochybovat, bude vám k stáru těžko. Je potřeba si vybrat...“

„Budu hledět.“

Pauza. Všechno je řečeno. Sjíždím pohledem na hodinky: deset. Hodina uběhla. Dokonce o pět minut víc. Podaří se nám zastavit krvácení? Nevím. Někde uvnitř mám pocit, že ano. Ale nevěřím předtuchám. Kolikrát už mě oklamaly!

„Irino Nikolajevno, půjdu teď na sál. Jestli chcete, posedte tady anebo běžte do laboratoře a čekejte tam.“

Pochopila narážku. Vstala.

V obličejí a v pohledu má směsici výrazů. Bolest, dotčení — že jsem ji nepochopil a neutěšil. Ale třeba se mi to jen zdá? Třeba je z toho prostě unavená. Její věc.

Doprovodil jsem ji k laboratoři. Klíč má. Chodba je prázdná. Vrátil jsem se do pracovny a vykouřil cigaretu.

Zase ta chodba a schodiště. Je už noc. Po klinice panuje ticho. Jenom z inspekčního pokoje je slyšet hovor. Samozřejmě, Oleg přece nemůže mluvit tiše.

Kolikrát tudy ještě půjdu? Třeba už je všechno v pořádku? Sotva. Velká chirurgie mě odnaučila optimismu. Člověk si musí všechno urvat silou, zrovna zuby. Že bych zašel za Rajou? Ne, to by bylo trapné. Bavit ses s jednou a teď jdeš utěšovat druhou. A co na tom? Však si to nadrobil Sáša, a ne já. Jenže ty jsi teď spoluviník. Měl jsem ji snad vyhodit, či co? Bůhví. Problém dobra a zla.

Vcházím na sál. Ne, nevidím v celé situaci nic radostného. Sáša dýchá sám, ale pomocí rourky. Dima stojí u něho se svěšenou hlavou. Kolem lahví, do nichž kape z drenáže krev,

sedí na bobku Ljoňa, Petro a Žeňa. Marie Vasiljevna stojí nad nimi a dívá se na hodinky. Všichni mlčí. Pochopil jsem — to počítají kapky. Krvácení tedy trvá.

Jen plat dál svůj účet, kamaráde. Za co mám platit? Za Stěpana? Nebo to platí Sáša za Irinu? Každý za své. Všichni jsme jeden před druhým dlužníky.

Počkal jsem, až dopočítají. Pak se obracím na Petra: „Tak co?“

„Všechno je v pořádku, Michaile Ivanoviči. Jen krvácení nepřestává.“

„Všechno je v pořádku, krásná markýzo... Tys byl vždyc-ky optimista, jenom pacienti ti často umírají.“

Uraženě mlčí. To jsem nemusel říkat. Ale já teď mám zlost na celý svět. Jak dlouho to trápení mohu vydržet? No prosím, krvácení — teď abych znova otevřel ránu a hledal nepatrnou cévku, kterou samozřejmě nenajdu, protože krvácí všechno trochu, je porušena srážlivost krve. To znamená zase narkózu, zase nebezpečí zástavy srdce nebo srdeční slabosti. Zase to, zase ono... Och! Už nemám sílu se prát. Docela v koutečku vědomí se mi kmitla myšlenka: Proč jsi neumřel hned? Lekám se toho. To určitě jenom já jsem takový mizera, že mě napadají takovéhle věci.

„Kolik kapek?“

„Teď padesát. Chvilími to klesá, chvilími stoupá. Za poslední půlhodinu ztratil sto dvacet kubíků.“

Odhaduji: za hodinu dvě stě padesát, za čtyřiaadvacet hodin — šest litrů. To je při špatných játrech a ledvinách téměř smrtelné. A kde taky vzít tolik čerstvě odebrané krve?

„Jaká je srážlivost?“

„Sraženina se tvoří v šesté minutě, ale je velice slabá.“

„Podali jste už všechno, co je potřeba?“

„Ano, tady je to všechno zapsáno.“

Dima mi podává záznam o narkóze. Je to list velkého formátu, všechno po minutách. Dívám se. Ano, udělali všechno, aby srážlivost zvýšili. Ale mohu já zaručit, že tam uvnitř není žádná krvácející cévka? Copak se nám to už nestalo? Tím spíš, že jsme srdce při zástavě masírovali přes hrudník.

Stojím a uvažuji. Myšlení mi vždyc-ky probíhá v několika liniích. Hlavní je — co dělat? Znova ránu otevřít, nebo čekat? Samozřejmě, za takových čtyřiaadvacet hodin krvácení přestane, ale jak tu dobu přečkat a jak bude potom?

Operace pomáhá, i když člověk výrazně krvácející místo nenajde. Podvází se a popálí proudem lečjaké maličkosti nebo se možná i nějak přeorientuje sám organismus — nevím. Zkrátka to pomáhá. Ale bože, jak já se bojím ránu znova otvírat! Zas vidět to srdce a cítit pod prsty jeho stahy! A čekat, že se každou chvíli zastaví. „Masáž! Defibrilátor!“ Ne, nemohu. . .

Druhá linie: ona tam trpí. A Raja také. On žádnou z nich nemiluje. Taky jsem se tak trápil. Ále, to je toho, trápit se pro lásku! Ochotně se budu rok soužit žárlivostí a láskou, jen když tu nebudu muset stát a volit. Lžeš, rok — to je moc. Taky bys fňukal. Nevím, co je horší.

A ještě jedna myšlenková linie: všichni tu ztratili elán. Už je jedenáct. A co kdo snědl? Nějakou maličkost. Jsou mladí, umějí být při chuti. To jen já už nepotřebuju jíst. No aby ne, zase „já“.

Ano, ale co tedy dělat?

„Jaké jsou ostatní ukazatele?“

Dima hlásí:

„Všechno by šlo. Tep 124, krevní tlak kolísá od 100 do 130. Žilní tlak 140 mm vodního sloupce. Nasycení žilní krve bylo 50, pak 57.“

„A moč se tvoří?“

„Málo. Ljoňo, ukaž lahvičku. To je za poslední půlhodinu.“

Ukazuje mi ji; je to nějakých 50 kubíků tmavé tekutiny. Bojím se, že s tímhle budou ještě starosti. Ačkoli, ono to není tak zlé. Půjde-li to takovýmhle tempem, tak jí kolem dvou litrů nateče.

To by docela stačilo.

„No povídej dál — co dýchání, vědomí?“

„Ale taky v pořádku. Přišel docela k sobě, dokonce byl neklidný, tak jsem mu podal narkotika. Dýchání je spontánní a dobré, vidíte sám. Rozhodnete-li se ne. . ., budeme vy-
tahovat rourku.“

„Kolik nám zbývá krve?“

„Ljuba se hned podívá. Ljubo, podívej se, kolik je v lednici krve!“

„Jak to, že to nevíš?! Takovou věc musíš vědět pořád!“

Provinile mrká. Nejspíš se v duchu proklíná.

„Popletlo se mi to, Michaile Ivanoviči! Před chvílkou jsem vypočítával celkovou ztrátu krve a náhradu. Ale myslím, že kolem litru máme.“

„Myslíš... Tohle musíš vědět!“

Zbytečně ho sekýruju. Ale vůbec ne zbytečně! Kolikrát už se to stalo, a zrovna jemu, Dimovi, že najednou hlásil: „Nemáme krev!“

Přišla Ljuba, spočítala všechny zásoby. Dokonce si to zapsala na papírek. Je taková hubená, bledá, na rtech zbytky rtěnky. Ráda se trochu blýskne, ale teď už na to není nálada. Je celá uondaná. Na plášti má krvavé skvrny, ale ani si toho nevšímá.

„Máme 500 mililitrů dnešní krve a 750 staré, desetidenní. Kromě toho je tam ještě stará krev první skupiny a krev z přístroje, ale s vysokou hemolýzou.“

„Tady máš ten tvůj litr.“

Teď je celá situace jasná. Jenže mi to nijak neulevuje. Je potřeba rozhodnout. Kdo jen by ze mne tuhle tíži sňal? Nikdo. Musím sám. Hlasováním se taková věc řešit nedá. Že bych vzbudil Sášu? A zeptal se ho? Je to přece jeho osud. Nebo Raji, nebo tamté, Iriny? Hlupáku. Vždyť je to tvůj přítel. Což přátelství je míň nežli manželský vztah? Asi přece ano. Tady běží o intelekt a tam — o cit. A pro něj? Nevím. Má příliš hypertrofovaný rozum. Na úkor ostatního. Chudák Irina.

Ech, hlouposti. Však ona na to neumře. Ale ne, uvědom si, že takové ženy někdy na lásku umírají. Ještě i teď, v našem století rozumu. A přes všechny intelektuální zájmy. Najednou ji to popadne a... Znáš to?

Malá pravděpodobnost. A tady? Nedovedu to odhadnout. Naděje ovšem o hodně přibylo, ale ještě zůstává dost nebezpečí.

Co tedy dělat? Poradit se ještě se všemi ostatními? Na nic samozřejmě neprijdou, protože prostě není co navrhnout. Optimální řešení vybrat nelze, protože máme nedostatečné informace a není kde je dál vzít. Ale stejně se to musí zkusit.

„Soudruzi, pojďme odtud, probereme to.“

Vlečou se za mnou. Všichni jsou unavení. Na inspekčním pokoji o čemsi živě diskutují Oleg s Valjou a tak tu nahulili, že by se vzduch dal krájet. Asi ještě někde sehnali cigarety.

A tamhle se dovnitř protáhl Sťopa. Cítí, že šéf je teď povalená modla a že mu nic neudělá. Ale to se mýlí.

„Stěpane Stěpanoviči, copak že nejdete po službě domů?“

„Sedím u Onipka. Ještě mu je zle.“

Měl jsem chuť říci mu něco ostrého, ale zdržel jsem se.

Vzal ho čert, ať si tu sedí. Ať si vykupuje hříchy. Jenže jak ho člověk nechá, aby se vykoupil, už ho nedokáže vyhodit. Nic proti němu nemám, je to hodný a bystrý chlapec. Ale jak mu odpustit, že nemyslí na pacienty? No dobrá, to až potom.

„Tak kdo může co navrhnout? Máme ránu otevřít, nebo čekat? A jestli čekat, tak co ještě můžeme udělat?“

Čerta starého mi řeknou. To se nevychloubám, že jsem nejchytřejší. Všechno prostě udělali, zatímco já tam seděl a vedl řeči. Je možné ještě podat opakovanou dávku toho či onoho léku, ale sotva to na věci co změní. Měli jsme už takové případy, jenže u těch nebylo nebezpečí druhé operace tak veliké. A kromě toho — co bych to neřekl — vždyť tady běží o Sášu. Alespoň pro mne je tím rozhodování ztíženo. Zás nezbyvá než si naříkat na nepřesnost naší medicíny a skládat naděje do kybernetiky budoucnosti. Už toho mám po krk. Já se toho nedožiju. Jsou to samé hlouposti.

Měl jsem pravdu. Petro navrhuje:

„Pojďte, podáme znovu celý komplex prostředků k zvýšení srážlivosti.“

Dima namítá:

„Už jsme ho opakovali dvakrát. Nač tím pacienta zbytečně nalévat? To přece taky není jen tak. Podáme je znovu, teprve nebudeme-li operovat. Nezapomeňte, že krvácení určitě potrvá do rána, jestli ne déle.“

Semjon říká, že na stanici už nemají ani kapku čerstvé krve třetí a první skupiny; a stará je pro Sášu zřetelně škodlivá.

„Tak co navrhuješ — operovat?“

„Nic nenavrhuji, sám jsem strachy bez sebe, když pomyslím, že by se srdce zastavilo.“

Chvilí všichni mlčíme. Dívám se na ně. Sedí tu, hodní chlapi, každý jiný. Ne stoprocentní, ale kladní hrdinové to určitě jsou. A já sám? Každý se přeceňuje. Sáša říká, že přistupujeme-li k věci z pozic takového složitého systému, jako je společnost, je možné dobro a zlo změřit. Staří křesťané předpokládali, že v boží kanceláři mají takový počítač stroj. Ten každého automaticky ohodnocuje, vede evidenci a pak bohu jen předkládá k rozhodnutí, kam koho poslat.

Stopa se u dveří nějak vrtí. Tázavě se na něj dívám.

„Michaile Ivanoviči, a co kdybychom zkusili přímý převod krve?“

A honem dodává:

„Mám třetí skupinu, hemoglobinu mám 80 %, jsem ochoten ji dát.“

Všichni se na něj díváme s údivem. To je přece nápad! Až to člověka mrzí — to znamená, že jsme všichni hlupáci, když to nikoho nenapadlo. Taková metoda k zastavení krvácení skutečně existuje; podávat ne jenom čerstvou krev, ale přímo ze žíly do žíly. Aby se nic neporušovalo, ani ty nejchoulostivější částičky. Zapomněli jsme na ni, protože se u nás nepoužívá. Asi dvakrát jsme ji zkoušeli u velmi těžce nemocných, výsledek se ale nedostavil, a tak na metodě už zůstala taková pečeť. A je to škoda. Některé kliniky si ji velice pochvalují.

Oleg se neudržel:

„Jsi chlapík, Štopo. Hotový génius. A vy ho chcete vyhodit, Michail Ivanoviči!“

Mlčím. První radostná reakce už mě přešla. Zdálo se to lákavé — nebudu muset rozhodovat otázku operace. Teď už to vážím střízlivě. Ale návrh má svou cenu. Může nám pomoci. A kdyby ne, operace se o mnoho nezdrží. Nepříjemné jenom je, že to navrhl Štopa. Teď už je amnestie nevyhnutelná. Aspoň krev nebrat od něho, jinak z něho rázem bude hrdina... Čerta starého.

„Žádný génius samozřejmě Štopa není, ale vymyslel to dobře, to musíme přiznat. Nikdo z nás ostatních bohužel taky není geniální. Spíš naopak. Ale jen si nemysli, Štopo, že po tomhle můžeš zpackat, co tě napadne. Buď si na tebe dávat pozor a nic ti neodpustím, nedělej si naděje.“

Zas je to asi tvrdé? Pánbůh to má snazší, má tam na to samočinný počítač.

„Lékařů s třetí krevní skupinou máme dost i bez Štopy.“

To říká nesmlouvavá Marie Vasiljevna. Má pravdu, dárci krve by byli, ale musíme dát přednost Štopovi. Má na to právo, je autorem myšlenky. A kromě toho to asi velice potřebuje — nejenom kvůli rehabilitaci u mne a u kolegů. Potřebuje to kvůli sobě. Aby sám sobě dokázal, že za něco stojí. Tak ať dostane plnou dávku.

„Musíme krev vzít od Stěpana. Doufejme, že nám přinese štěstí.“

„A že po ní Sáša nezhloupne...“

To dodává Oleg. Ten nikdy neztrácí náladu. Pravda, jeho žerty nejsou vždycky šťastné.

Všichni jsou spokojení. Nemyslím, že mnozí dvakrát toužili dávat krev. Vůbec ne proto, že by ji někdo nechtěl dát nebo se bál, ale prostě ze strachu před bolestí. Když vezmu třeba i sebe — mám z píchání strach. Jehla je taková tlustá... Samozřejmě, když to musí být, tak to musí být, jsme ochotni všichni. Ale raději když to jde jinak.

Stopa nepokrytě září. Má sklon k vnějším efektům. Dopřejme mu tu radost. Jen kdyby to k něčemu bylo.

„Olegu, ty jsi nejmladší a nejčilejší — uděláš ten převod.“

Nejmladší, to znamená z asistentů. Sám o sobě tak moc mladý není — kolem třicítky, ale vypadá docela chlapecky.

„Jen se do toho honem pusť.“

„A co s rourkou? Máme ji vyndat?“

„Nevím. Nebylo by lepší udělat převod v lehké narkóze? Je to neškodné a psychiku přece musíme šetřit.“

Všichni souhlasí. Konec konců, o hodinu víc či méně, to nehraje roli. Oleg energicky odhazuje do nádoby nedopalek a velí:

„Tak, děti, dokouřit a jde se. Stopo, jak je to dlouho, co ses koupal?“

„Denně chodím pod sprchu. Jenom dnes jsem nebyl, měl jsem službu.“

„Hledme, ty jsi mi nějaký čistotný!“

Přímý převod krve není žádná složitá procedura. Existuje na to soustava hadiček a kohoutků. Do žíly dárce i pacienta se zavedou jehly, a krev se přelévá stříkačkou bez použití protisrážlivých prostředků, kterých se užívá při konzervaci.

Oleg a Stopa odešli a my zůstali. Nemáme proč spěchat. Příprava potrvá nejméně půl hodiny.

Jako vždycky při takovém nočním bdění všem už došly cigarety. Musel jsem poslat Žeňu do mé pracovny, ve stole jsem ještě měl načatou krabičku. Hned byla rozebraná.

Řeč se stočila na naše povolání. Proč a nač kdo přišel na kliniku a proč zůstává u té psovské práce.

Ozývá se Semjon:

„Mně se líbí silné pocity, které člověk má při operaci. To není v žádném jiném oboru medicíny, dokonce ani ne u každé chirurgie. Když držíš v rukou srdce, cítíš něco takového...!“

Tyhle „silné pocity“ lákají hodně lidí. V jednom údobí života se mi také líbily. Ale dnes už mám trochu pocit křivdy za pacienty, že mají být předmětem takových nálad. Vždyť

jsou frajeři, kteří se pro tohle pouštějí do riskantních operací. Na naší klinice ovšem ne, my si to přísně hlídáme.

Ale přesto nelze tento podnět opomíjet. Za pocity při operaci je chirurg ochoten platit dny a nocemi černé práce: ambulantní praxí, převazy, psaním chorobopisů, dokonce i debatami s příbuznými. Myslím, že na tom není nic špatného. Tak třeba Semjon už obhájil kandidátskou disertaci — ale nebyla to věda, co ho k nám přivedlo. Byly to operace. Vábí ho romantika chirurgie.

K věci se vyjadřuje náš Vasja, aspirant. Maličký, ale s pevnou bradou. Ten půjde za svým.

„Já si přišel udělat disertaci. U nás v ústavu mi to taky nabízeli, ale tam je na odděleních taková nuda — samá slepá střeva a zlomeniny. Pravda, i na tom se dělá věda, ale to je mi protivné. Tady člověk aspoň pozná nové myšlenky, složité operace.“

To je druhá pobídka našich lékařů — co nejdřív napsat disertaci. Skutečně, v dnešní době je obtížné dělat vědu na obyčejném chirurgickém oddělení, všechna témata jsou už dávno obraná až na kost. To neznamená, že jsou problémy všeobecné chirurgie vyřešeny, dokonce naopak — jsou teď zamotanější. Dřívější názory zastaraly a nové se nezformovaly. Jenže tahle oddělení nemohou studovat takové problémy, jako je šok nebo infekce, protože nemají ani dost nových podnětů, ani vhodné podmínky. K tomu je potřeba mít velké laboratoře a nejmodernější vybavení. Na koleně tady nic nedokážete.

Kdežto na naší klinice, stejně jako na jiných podobných, se obdělává panenská půda. A napsat disertaci na téma nové operace a s ní spojených otázek diagnostiky a fyziologie je daleko jednodušší. Kromě toho je tu i hmotný zájem — my u nás přece jenom učíme, a necháváme tedy mladé opeřovat. Krátce, je tu možné udělat kariéru jako chirurg. Nu což, na to má každý právo. Lékaři jsou taky lidé.

Marie Vasiljevna se ozývá rozhořčeně:

„Člověku se vás ani nechce poslouchat, mládenci. Jeden vidíte operace, druhý čistou vědu, třetí disertaci, čtvrtý prostě kariéru. Ale kde zůstali pacienti? Kde je milosrdenství? Kde ušlechtilost povolání?“

To je nuž na krk. Všichni trochu rozpačitě zmlkli. Opravdu, kde je to všechno? Třeba jsou pro tyhle chlapce pacienti skutečně jenom materiálem k operacím, vědě, disertacím?

Ale ne, tak to není. Vím to, jsem o tom přesvědčen. Přijemnějším ne docela tak. Musím se chlapců zastat.

„Nemáš pravdu, Marie Vasiljevno. Ušlechtilost povolání tu je a soucit s lidmi taky. Cožpak to nevidíš sama? Podívej, kolik jich tu je — tak proč tu sedí?“

„Dejte pokoj, Michail Ivanoviči, jen si to nezastírejme. Mně připadá, že naši mladí málo cítí s druhými. Je jim jedno, čím budou, jestli lékařem nebo inženýrem či agronome. A že tady sedí, hladoví a bez kouření, to není žádný důkaz. Jedni to dělají z povinnosti, druhí ze zájmu, a někteří taky kvůli vám. Kdybyste teď odešel domů, leckterý z našich panáčků se v momentě vypaří.“

Významně všechny přejela pohledem, ale myslím, že nikdo nesklopil oči. Pak zvedla hlavu, dotčeně, podrážděně a vyzyvavě.

Zavládl trapný pocit. Mnozí z chlapců, možná všichni, v duchu protestují, ale Marie Vasiljevna je služebně starší, mají k ní úctu, a proto jí neodmítají.

Jenom Petro se jich zastal. Velice klidně.

„Do duše jim přece nevidíš, Mášo, tak nemůžeš vědět. Každý nepláče, když někdo umře, a každý nevykládá o milosrdenství, ale naši chlapci...“

Skáče mu do řeči:

„Nech toho, ty obhájce. Dobře do nich vidím. Kdyby se něco stalo s pacientem na pokoji — dokud jim člověk neřekne, zaboha je nenapadne poslat příbuzným telegram, aby přijeli a stačili ho ještě zastat naživu. Však ty... Ale co bych povídala, já jdu.“

Rozhostilo se mlčení. Všem je nějak nepříjemně.

„Však ty...“ — to chtěla říci „jsi taky takový...“

Napadá mě mnoho věcí. Milosrdenství. Tohle slovo se docela přestalo používat. A nemuselo se. „Milosrdný bůh“ byl zbytečný, ale „milosrdná sestra“ vůbec nebylo špatné. Kdysi se to propagovalo, teď — ne. Nikdo nemluví o lásce k bližnímu jako o ušlechtilé duševní vlastnosti člověka.

Útrpnost, soustrast má jako cit dva prameny: instinkt zachování rodu — to se týká především lásky k malým a slabým. A korové programy představitosti — v tomto případě je to představa přenesení cizích pocitů na sebe. Ukazuje se to i u psů: jeden je bit a druhý kňučí bolestí.

Přirozený základ pro milosrdenství tedy existuje. A v době, kdy se člověku — dítěti — vštěpují zásady mravního

kodexu společenského chování, je možné jej značně posílit. Pravda, ne ve stejné míře, ale rozhodně u každého. Mozková kůra musí kladné instinkty podporovat, a ne je tlumit.

Nejvíce se to týká zdravotníků, kteří mají neustále co dělat s trpícími lidmi. Zdálo by se, že soucit v nich musí s každým rokem práce vzrůstat, díky regulačnímu vlivu na korové modely citů. Ve většině případů se to však nestává. A je to škoda.

Nastupuje zvyk. To je pozoruhodný mechanismus — přizpůsobení silným podnětům, jež organismus zpočátku vyvádějí z rovnováhy, ale později na něj přestávají působit. A tyto programy jsou činné na všech úrovních, počínaje buňkou a konče těmi nejvyššími psychickými funkcemi. Cizí utrpení nám působí bolest. Ale člověk se jí přizpůsobuje, stejně jako své vlastní. A bolest slábne. Jednoho krásného dne lékař nebo sestra zjistí, že už v sobě nemají tolik soucitu. Většina to ovšem nepozoruje, ale kdo se chce probrat ve vlastních citech a vzpomenout si, jaký byl dřív, ten to v sobě v jisté míře objeví. Nedá se nic dělat, je to naše obranná reakce. Jen málokdo jí nepodlehne. Takový člověk, jeden z mála, má hypertrofovaná „ústředí útrpnosti“. A ta hypertrofie je mocnější nežli mechanismus návyku na bolest. Pracují-li tihle lidé na místě, jako je naše, jsou nešťastní.“ Pravda, mohou také poznat nejvyšší uspokojení — zvítězí-li nad smrtí. Blaho podobné pocitu, který máme, ustane-li náhle prudká fyzická bolest.

Bohužel sami pacienti někdy ve zdravotnících milosrdenství vlastním přičiněním tlumí. Když člověk dělá dobrou věc, chce za ni být odměněn. Ani si to neuvědomuje, ale chce. Nečeká ani peníze, ani dárky, ale prostě nějaké vyjádření vztahu, kterým mu pacient jeho péči oplácí. Podporuje to lékařovy podmíněné reflexy soucitu.

Jenže nedá se říci, že by nás tímhle pacienti právě zahrnovali.

Lékař provedl operaci, všechno je dobré, ale když pacient odchází, neřekne ani děkuju, ani rozloučit se nepřijde. Odvolávají se na to, že prý „vy nemáte kdy, bojím se vás obtěžovat“. Opravdu čas nemám a nemohu stanovit zvláštní přijímací hodiny pro děkovníky. Ale on si tu chvilku najít může...

Nestojí to za přemýšlení. Jsem už starý a všechno chápu. A neodsuzuji takové lidi, už jsem to překonal. Ale vzpomínám si, že v mládí mi bývalo hořko.

Jedna stará známá, ženská lékařka, která pracovala řadu let v nevelkém městě a zachránila mnoho žen, mi řekla:

„Vždyť já ji kolikrát vidím, jak přechází na druhou stranu ulice a doufá, že jsem si jí ještě nevšimla... Ale nezlobte se na ně. Představte si, že vám někdo půjčil bromaďu peněz, vy je nemůžete vrátit a on je od vás ani nechce a nečeká. Jste tomu člověku nesmírně vděčný — ale bude vám příjemné se s ním setkávat? Je to pocit dlužníka neschopného zaplatit.“

Má nejspíš pravdu. Ale mně proto není snáz. Toužím dostat něco na oplátku. Nebo jsem aspoň toužil...

Lidé přece musejí vědět, že lékař nedává při zachraňování těžce nemocného jenom svou práci, za kterou dostává plat, ale také kousek sebe sama.

Aspoň by měl dávat, je-li to opravdový lékař a má-li v sobě ještě milosrdenství.

Člověku je smutno, když pozoruje, jak se mezi zdravotníky a pacienty navijí klubko oboustranného roztrpčení a odcižuje je a někdy i znepřáteluje. Snad se na to dívám příliš ze svého vlastního stanoviska, ale vždyť lékař v tomto procesu také trpí.

Tak tedy mám odsuzovat své lékaře, jako to dělá Máša? Ona to nemůže pochopit, protože sama už dávno trpí „hypertrofií milosrdenství“. V něm je nejspíš celý její život, kromě kliniky pro ni nic neexistuje. Je nesmlouvavá. Však bez takových lidí by to taky nešlo, stojí před námi jako jakési memento.

Lidé bez srdce nemají ve zdravotnictví co dělat. A naše zákony jsou k těmhle individuíům příliš liberální. Ne, nechci je sázet do vězení — nemít srdce je sice zločin, nepodléhá však soudu. Měli bychom jim ale odebírat diplomy. To by stačilo. Nebo je v nejhorším odstraňovat z klinické praxe, ať si sedí v laboratořích.

Učitel a lékař, to jsou dvě povolání, při nichž láska k lidem je nezbytnou vlastností. A stát by za ni měl platit trochu víc. Aspoň tolik jako odborníkům, kteří vyrábějí stroje.

„Tak co, hoši, nezmylili jste se při výběru povolání?“
Mlčí. Dobře dělají. Je neskromné o tom něco říkat. Ale aspoň mně — „šéfovi“.

Snad abych šel. Veselá rozprava z toho už nebude.
Odešel jsem.

Do sálu nahlížet nebudu. Nechci rušit. Vždycky něco dě-

lají jinak, než mají, a mne to zlobí. Už mě unavuje prát se s všelijakými drobnými závadami. Ráno mi na to ještě energie stačí, ale večer už ne.

A Sášovi zatím nijak nemohu pomoci.

Prohlížet Onipka nebo jiné pacienty po operaci se mi taky nechce. Však je tu Marja a je tu Petro. Ale proč jim na to energie stačit má? Jsou mnohem mladší. A nejspíš se tam nic zlého ani neděje. To by mi řekli.

Tak mám jít do pracovny?

Tam je vedle Irina. Uslyší vypínač a bude poslouchat u stěny — co je? Nestalo se něco se Sášou? A já s ní nechci hovořit. Všechno jsem jí řekl.

Kam tedy? Na balkón. Zakouřím si. Jsou tam křesla a pacienti teď spí. Nebo nespí, ale leží. Mnozí z nich naslouchají jako Irina nebo Raja.

Tma. Podmračno, teplo. Typicky jarní vůně.

V duchu se mi vrací celá debata a všechny události.

Jak jsou ti moji chlapeci každý jiný! Lidé jsou vůbec hrozně různí. Rozmanitost jako matematický termín.

Programy chování — podle Sášova sešitu.

Hromsky složitá věc, tohle chování člověka! Kolik kolem sebe vidíš činů, jež nejsi schopen objasnit. Nejen zločinů, to už jsou krajnosti. Ale jsou tu hrdinové. Lajdáci. Opilci. Milující hlavy rodiny. Bezcitní lékaři. Poloblázniví vynálezci. A spousta obyčejných lidí, kteří chodí do práce, dívají se na televizi a rodí děti. Středně poctiví, středně zbabělí, vlažně milují, umírněně nenávidí.

Jak kdo může. Programy chování jsou různé.

Poznat programy je asi velice důležité. Poznat, to znamená modelovat. Už s těmi termíny zacházím docela samozřejmě.

Je to důležité pro každého jedince, aby pochopil sám sebe. Aby se vyzbrojil ještě jednou zbraní pro život. Pro štěstí. Vždyť přece bloudíme v temnotě svých vlastních strachů a vášní.

A je to jistě důležité i pro společnost. Jenže zlepšit společnost, to znamená vytvořit programy pro složitý systém, jehož prvkem je — člověk. Není tedy možné nebrat ho v úvahu a nahrazovat ho tunami ocele nebo třeba i chleba.

Ovšem, lidé jsou velmi rozdílní. A tahle rozmanitost do nedávné doby skličovala. Nezbyvalo než mávnout rukou a nahradit všechny jedním průměrným člověkem a na toho se orientovat při plánování hmotných statků i mravního působení.

Ted se situace změnila. Sáša a jeho přátelé tvrdí, že do strojů lze vložit programy velkého množství rozdílných lidí. Je možno naprogramovat jejich vztahy a celý systém „přehrát“ — vytvořit fungující model společnosti. Na dnešních strojích bude ovšem velice nedokonalý. Ale přesto je možno s jeho pomocí podchytit daleko víc různých činitelů nežli jedním lidským mozkiem. Ba i několika mozky. Je to obdobné jako v medicíně: složité diagnostické a léčebné stroje budou dávat moudřejší rady nežli celé konzilium lékařů.

Nevím. Těžko si představit stroj, v jehož paměti jsou uloženy tisíce lidských povah a který navrhuje optimální řešení v oboru plánování a řízení. Jsou to ale fantasté, tihle kybernetici!

Hledím kolem.

Mraky zatáhly celé nebe. Jenom na jednom místě, tam, kde zapadlo slunce, je ještě vidět světlý proužek.

Jak by naše město vypadalo po atomovém výbuchu? Nedovedu si to představit... A nijak to nejde dohromady: děti, mladé lístečky a tohle.

K tomu nesmí dojít! Bohužel může...

Amerika. Byl jsem tam, viděl jsem to. Vlny nedůvěry, pesimismu, sexu, twistu. Člověku je to protivné. Samozřejmě i tam jsou lidé, kteří hledají. Ale je jim těžko. Vysílá se dvanáct televizních programů a všechny hlásají: „Dej mu přes dršku!“ Hračkářství jsou přeplněna miniaturními zbraněmi. V krámech je plno knih s tvářemi zkřivenými hrůzou na křiklavých obálkách. A tahle nákaza se šíří, zachvacuje mládež, dělnické vrstvy. Je zaměřována proti komunismu. Jak k nim proniknout se skutečnými myšlenkami, když nevidí nic než ten televizor a knihy v krámech?

I u nás doma často najdeme dogmatiky, kteří se starají o jediné: všechno zmrazit, oplotit. Ty taky hned tak něco nepřesvědčí...

Mé myšlenky přebíhají jinam.

Dole se všichni točí kolem Sáši. Marie Vasiljevna s jejím milosrdenstvím. Stopa se chystá dát krev. Je spokojený. Petro, který se o něj vzal. Vasja potřebuje disertaci. Irina v temné laboratoři. Miluje. Raja také miluje. A sám Sáša — téměř fanatik svých vzorců, do nichž vpisuje lásku, štěstí, lidské chování, společnost.

Všechny v životě něco pohání.

Jeden fyziolog (zapomněl jsem jeho jméno) objevil v moz-

ku krysy centrum uspokojení. Zavedl do něho elektrodu a začal zapojovat slabý elektrický proud. Krysa při tom zřejmě prožívala velice příjemné pocity. Bůhví jaké měla představy — jestli potravu nebo jak od ní sají mláďata nebo setkání se svým vyvoleným? Naučili ji stlačovat tlamičkou knoflík a zapojovat tak kontakt. A ona pak zapomněla na všechno a jenom mačkala a mačkala knoflík. Vzpomínám si dokonce na fotografii toho dítěte štěstěny.

Kdyby tak bylo možné člověku vletovat takový drátek... Aby jenom tiskl kontakty a nemusel hledat k uspokojení důvody — v operacích, v lásce nebo v knihách.

Snaha získat maximum uspokojení a vyhnout se nepříjemnému, to je ten základní mechanismus, který řídí naši činnost. Je to regulátor, který zapojuje jednotlivé programy z celkové sumy programů, jež nám nabízí tělo a mozková kůra. Ty, jež nám nabízí kůra, nám vstúpila společnost a doplnily je naše tvůrčí schopnosti. Zvířata a děti myslí jenom na dnešek, kdežto dospělí hledí odhadnout budoucnost.

Centrum uspokojení se dráždí, plníme-li programy instinktů, reflexů. Najíst se. Milovat. Mít dítě. Nebo prostě dokončit práci. Kromě toho — svoboda. Uspokojení zvědavosti — to znamená hledat. A také teplo, nebo když tě pohladí po hlavice — „hodný chlapeček“. To je primitivní štěstí.

Mozková kůra na tohle všechno navrstvila spoustu podmíněných reflexů — náhražek skutečného podráždění podkorových ústředí. U člověka mohou tak zmohutnět, že přehluší všechny tělesné signály. Původcem takového zmohutnění může být společnost, lidé. Nebo alespoň iniciátorem. A když stroj jednou běží, nelze ho už zastavit. Naše tvořivé schopnosti proces doplní a rozvinou.

Silné podráždění centra uspokojení, to je štěstí. Škoda že se centrum rychle unaví a příjemné se mění v lhostejné. Nastupuje zvyk. Štěstí nemůže být dlouhé — je příliš pronikavé. Kontrasty, utrpení je zdůrazňují.

U zvířat je to jednoduché. Nasytí se k prasknutí, proběhnou se nebo si zdřímnou. Uběhne potřebný čas — a potrava zas přijde k chuti.

Kdežto lidem je hůř. Podmíněný podnět, není-li podporován nepodmíněným, přestává působit povzbudivě a může se přeměnit v tlumicí. To řekl Pavlov. Moudrá slova. Ale potřebují pozměnit. U mozkové kůry psa tomu tak je. Ale u člověka mohou korové modely natolik hypertrofovat, po-

sílit se, že jejich podráždění bezpečně vyvolává uspokojení, ačkoli důvod je naprosto abstraktní. Ovšemže ne neustále, ale asi tak jako potrava... Odpočinul sis — a můžeš jíst znova.

Je dobře, když člověk má takového „koníčka“. Když má hypertrofovaný některý korový model: vynalézat, psát, prostě dělat lidem dobře... Mít pocit uspokojení z dobře vykonané práce.

Společnost tomu musí učit děti. Vštěpovat jim správné společenské programy. Jinak je zle. Příroda nám připravila tolik skrytých nástrah! Mozková kůra může z kteréhokoli instinktu udělat vadu. Z chuťového reflexu se může stát chtivost, pohlavní pud může vést k prostopášnosti, příjemný pocit po pochvale se může změnit v ctižádostivost.

Je možné vypěstovat „koníčka“ a zarazit proud špatnosti „zdola“?

Ale pojďme do práce. Bude-li naše karta přebita, zas budu muset rozhodovat co dál. A údaje nemám žádné. Mám si hodit minci? Kdy už budou ty moudré stroje, na které člověk bude moci přesunout volbu řešení?

Toho se nedočkám. Ne.

Je tak mnoho odstředivých sil, jež lidi rozdělují! Sáša to ve svém sešitě dobře napsal. Omezenost poznání. Jeden druhému nerozumí, protože prostě neví, o čem druhý mluví. Subjektivnost — city nám brání správně hodnotit. Zaujetí — hypertrofovaly nám v kůře určité modely a my se díváme na události jednostranně. Všechno ostatní odvrhujeme. Kolik škody způsobili lidstvu přesvědčení, ale omezení lidé!

Ze všeho nejdřív je snad nutné se odříci kategoričnosti soudů. Pochopit, že naše modelující zařízení je omezené. Že věci, jež se zdají prosté, někdy bývají velice složité.

A zas tedy potřebujeme rozumné stroje, schopné modelovat a analyzovat velmi složité systémy. Aby aspoň předkládaly lidem k řešení jen závažné materiály.

Je hezké dávat recepty na chování. Ale je tak těžké jednat podle nich sám.

Běž už. Dole je jistě všechno hotovo.

Zase operační sál. Pokolikáté?

Situace: Sáša na stole. Spí. Dýchá sám, rourkou. Ljoňa mu trochu pomáhá. Lehounce stlačuje vak v rytmu s vlastním dechem. Vedle, na vozíku, leží náš hrdina Štopa. Na tváři

má blažený úsměv. Vykupuje hříchy. Mezi nimi stojí stolek, na kterém je umístěn jednoduchý přístroj na převod krve. Jeho hadičky už napojili do žil. Oleg je připravený. Vypadá netrpělivě. Marina stojí vedle, u svého sterilně prostřeného stolu.

Oksana sedí ve stále stejné pozici před štítem elektrokardioskopu. Musí být velice unavená, sedí tak už čtrnáct hodin. Bojí se odejít — co kdyby došlo k nové zástavě? Skončíme a musíme ji poslat domů.

Dima něco zapisuje do svého záznamu. Žeňa sedí na bobku u drenáže. Je tu Marie Vasiljevna, Petro, pár mladých...

Zase se ptám, už pokolikáté:

„Jaké jsou ukazatele?“

Dima odpovídá:

„V pořádku. Všechno je připraveno, vzorky na rozbor jsme vzali. Už jsme pro vás chtěli jít.“

„Tak začni, Olegu. Pumpuj rychle, ale bez přestávek, aby se krev nesrážela v hadičkách. Asi tak jednu stříkačku za dvacet vteřin.“

Převod začal.

„Žeňo, kolik kapek za minutu?“

„Kolísá to mezi pětáctyřiceti a pětapadesáti.“

Mlčení. Je slyšet, jak Oleg s lehkým klapnutím přepíná kohoutek na přístroji, ze sání na výtlak. Dima stále drží ruku na Sášově tepu. Oksana hlídá elektrokardiogram, aby nedošlo k nějaké nepříjemnosti.

„Nemáme prohloubit narkózu?“

„Proč? Vždyť nereaguje.“

Uteklo pět minut. Přecherpali jsme dvě stě padesát mililitrů krve. Krvácení z drenáže se nezmenšilo. Je možné, že ani tohle nebude mít účinek...?

Co pak? Čekat, nebo otevřít ránu a hledat krvácející cévu? Všechno už jsi promyslel. Ledviny. Játra. Nech toho.

„Kolik je moči?“

Žeňa se dívá na lahvičku, do které je vyvedena cévka. Do poloviny ji naplňuje tmavohnědá tekutina.

„Čtyřicet kubíků za třicet minut.“

Dima dodává:

„Nález je o trochu lepší.“

Nu což, to není zlé. Ledviny pracují, to znamená, že krev převádět můžeme. Hrozně se bojím operovat znova. Ještě počkáme. Zatím je brzo ztrácet naději.

Oleg dál pumpuje. Všechno probíhá klidně. Štopa jako kdyby nic. Je zdravý, co pro něj znamená pět set kubíků! Jenom je unavený, dva dny a dvě noci nespál. Nebude to mít na pacienta škodlivý vliv? Někde jsem myslím četl, že psi, kterým se podá „unavená“ krev, usínají. Ale možná že to bude dokonce prospěšné. Uvidíme.

Jak prostě a všedně se to děje! Novinář by napsal: Hrdinský čin lékaře.

„Michaile Ivanoviči, do pěti set kubíků zbývají dvě stříkačky. Máme skončit?“

Štopa mě předběhl:

„Vem ještě dvě stě, Olegu. Jsem zdravý, snesu to.“

„Ty mlč, Štopo! Hrdina z tebe stejně nebude.“

Má to být narážka?

„Pojďte, uděláme to takhle: vezmeme ještě dvě stě padesát kubíků, a pak mu je hned nahradíme konzervovanou krví. Pacient dostane plnohodnotnou krev a Štopa dobrou kompenzaci.“

Velmi rozumně to Marie Vasiljevna navrhla. Vzít prostě dárci sedm set kubíků, to je moc; ale my část doplníme. Přitom pro zástavu krvácení je Štopova čerstvá krev nerosovatelně cennější nežli konzervovaná. Mimochodem, té jsme pacientovi podali už víc než litr, a nepomohla.

Žilní tlak je nízký, přetížení srdce se nemusíme bát.

„Jak je, Štopo, netočí se ti hlava?“

„Ne, co vás napadá, všechno je výborné.“

„No, tak se do toho dáme. V lednici máme myslím desetidenní krev. Rychle připravte ampuli, abychom ji podali do téže žíly. Ty, Olegu, nespíchej, ať to mohou připravit. Mimochodem, jak je to s Onipkem? Kdo ho večer viděl?“

Petro odpovídá, že to „ujde“.

Marie Vasiljevna se směje:

„Štopa za něj musí dát celý litr...“

A náš Štopa zatím najednou ztratil elán. Pomalu se mu začaly zavírat oči, ještě chvíli se něčemu bránil, ale pak najednou usnul. Začal dokonce pochrupovat. Trochu jsme se polekali. Dima mu nahmatl tep, já také. Ještě aby se stalo neštěstí! Ale tep byl dobrý.

„Přece jenom mu změřte krevní tlak. Myslím, že to je únavou, no a samozřejmě ztrátou krve. Máte připravenou náhradu? Budit ho nemusíte.“

Od chvíle, kdy jsme začali s převodem, uplynulo patnáct

minut. V desáté minutě jako kdyby kapky začaly padat řidčeji. Ale je to málo přesvědčivé.

Ampuli s krví už zavěsili na stojan. Oleg nasává poslední stříkačku, vypouští krev Sášovi a končí. Začíná transfúze u Štopy; necháváme krev kapat rychle, aby se výkon neprotahoval.

„Spí spánkem spravedlivých. Rehabilitoval se v očích veřejnosti i šéfa.“

Do jisté míry ano, rehabilitoval se. Ale ne docela. Dokázal jenom, že je dobrý chlapec. Ale bude taky dobrým lékařem? O vyhazovu ovšem zatím nemůže být řeči.

„Až skončíte s transfúzí, zavezte ho na vozíku vedle do pooperační místnosti, ať spí třeba do rána. Jenom ho trochu hlídejte. Stává se leccos.“

Teď se všechna pozornost soustředila na drenáž. Shlukli se sem všichni. Kapky počítá současně několik lidí. Účinek se musí projevit během patnácti dvaceti minut. Ty jsou rozhodující. Nepoleví-li krvácení, budu muset operovat. Bože, jak mně se nechce!

„Už pět minut to nepřekročilo přes čtyřicítku.“

„Počítejte dál. Ljoňo, přestaň s narkózou. Je možné, že bude spát i tak, po Štopově krvi.“

Hlavní sčítač — Žeňa — křičí:

„Třicet kapek! To tu ještě nebylo.“

„Bylo tu dokonce dvacet pět. Počkej s tím radováním.“

„Já to neviděl. Pokud já tu byl, nebylo mín než pětachtýřicet.“

Všichni jsme unavení. Přímo vysílení. Ale musíme čekat. Kdosi zvolal jako zaklínadlo:

„Tak přece přestaň, přestaň už!“

Nepůsobí to, kapky padají a padají.

„Musíme zavolat babku zaříkávačku. Některé přece zaříkávaly krvácení. Moje maminka to sama viděla. Pravda, moc jí nevěřím, je to ženská nervózní...“

To Oleg. Všichni se smějí.

„Sehnat takovou babku, navrhli bychom jí plat staršího lékaře.“

„Copak plat — každý by jí rád zaplatil ze svého...“

Ozývají se všelijaké úvahy. Krvácení je jedna z našich největších těžkostí. Člověk by opravdu zaplatil každou sumu. I z osmdesáti rublů platu.

Sáša se mezitím začal hýbat. Probouzí se.

„Sášo!“

Otevřel oči. Má nepřítomný pohled.

„Sášo, podívej se na mě.“

Několik chaotických pohybů víčky a obočím a pak se mi jeho zorničky upřely do obličeje. Poznal mě. Vidím to z jakýchsi sotva patrných příznaků. Otáčí hlavu a dává najevo, že je mu zle.

„Překáží ti ta rourka? My víme. Počkej trochu, co nevidět ji dáme pryč.“

Ano, teď budeme vytahovat rourku. Jen se přesvědčíme, zdali dobře dýchá. Vypadá to, že je naděje.

„Lež klidně a snaž se zhluboka dýchat. Soustřeď se na to.“

Sáša zavřel oči. Soustřeďuje se. Ačkoli v jeho situaci to je sotva možné. Prostě usíná. Mozková kůra se rychle vyčerpá a upadá do spánku.

„Tak co, Žeňo, kolik je kapek?“

„Dvacet pět. Už tři minuty.“

Je možné, že naše utrpení skončilo? Ani se nechce věřit. Pořád čekáme, že se ještě něco semele. Ale je tu logika a zkušenost; nové komplikace jsou málo pravděpodobné. Zatím, na tuhle noc. Dokonce i moč se dobře tvoří. Bude-li srdce pracovat stejně dobře, ledviny to zvládnou.

Jen aby znovu nezesílilo krvácení! Ale i kdyby zůstala takhle intenzita, není to už nebezpečné. Za dvanáct hodin krvácení určitě ustane. Ztráta krve bude nějakých šest set mililitrů. To je snesitelné, docela snesitelné.

Čekáme ještě deset minut. Zašli jsme si zakouřit na scho-diště. Už se nám vůbec o ničem nechce povídat. Je půlnoc pryč.

Vrátili jsme se. Šáša má otevřené oči a v plném vědomí vrtí hlavou. Hrozně ho zřejmě zlobí rourka v průdušnici.

„Tak, Dima, vytáhni ji.“

Dima nalil do průdušnice penicilínový roztok a pak ho slabou rourkou odsál. Šáša se rozkašlal. To je dobře. Z koutku oka mu sklouzly dvě slzičky. Z čeho by to bylo? Od kašle, nebo bolesti?

Dima vytahuje z ústní dutiny tamponádu. Ten jí tam ale naepal!

Obličej rázem nabyl normálních rysů. Teď už ho můžeme ukázat komukoli. I Irině. Vlastně by se to dalo udělat, průhledem ve stropě, než ho odvezou. Ale nechce se mi pro ni jít. Šáša se hýbe a snaží se jazykem vystrčit rourku.

„Počkej, počkej, nevrť se, už ti ji vyndávám.“

Rourka je odstraněna. To je oficiální konec bezprostředního pooperačního období. Nejdůležitější životní funkce jsou obnoveny.

„Tak co, Sášo, můžeš nám něco říct?“

Udělal pokus, usmál se a zašeptal:

„Děkuju!“

Jak milé je nám to první slovo!

Ne proto, že děkuje. Jemu díky, že je živ. Všechny nás to stálo námahu.

Ale Sášovi se mluvení zalíbilo. Šeptá dál jenom rty:

„Všili jste mi chlopeň?“

„Ano, ano, všili. Sedí dobře.“

Zhluboka, s úlevou si oddechl. Zřejmě už na to dlouho myslel a trápil se pochybnostmi. Nic jiného nechtěl, žádnou plastiku, jenom umělou chlopeň.

„Řekni něco silně, nahlas.“

Mračí se a s námahou, velice slabě a chraptivě, říká:

„Bolí mě záda... stůl je tvrdý...“

„Hned tě přendáme na lůžko.“

Jak ho nemají bolet záda! Z pokoje ho přivezli v deset a teď je skoro jedna. Proležel tu víc než čtrnáct hodin. Ale už je konec. Ošetřovatelky přivázejí lůžko. Skřípou kolečka. Jsou nenamazaná, jako vždycky. Ale co na tom záleží!

„Vezměte naposled vzorky a odvezte ho na pokoj.“

Nemá smysl nechávat ho v pooperační místnosti.

Jsem rád. Půjdu ho přece jenom průhledem ukázat Irině. Raju pustí na pokoj, má na to právo, ale kdy ona by ho uviděla? Možná za hodně dlouho.

A možná také že nikdy. I to se ještě může stát.

Rychle vystupuji do druhého poschodí. Klepu na dveře laboratoře. Ihned otvírá. Je vylekaná.

„Stalo se něco?“

„Naopak, všechno je dobré. Pojdte, ukážu vám ho průhledem, dokud je ještě na sále.“

Spěšně ji vedu chodbou do pozorovací místnosti. Naštěstí tam nikdo není.

Shora je to nezvyklý obrázek. Jaksi nereálný. Není tu slyšet hlasy. Lidé se pohybují jako v němém filmu.

Sáša už je na lůžku. Právě upevňují stojan s kapacími nádobami. Marie Vasiljevna mu otírá tvář mokrou rouškou. Dělá to zvláštním způsobem, jaksi chirurgicky, lehce, ale

přítom pevně. Víím to z vlastní zkušenosti — nikdo jiný nemúí při operaci tak dobře otřít pot s tváře.

Irina se přitiskla ke sklu. Asi chce, aby ji Sáša uviděl. Nemá to smysl. On by teď neměl na nic myslet. Nejlepší, kdyby usnul. Ale to se nedaří.

„Tak dost, má milá. Už jste se podívala. Pojďte na chvílku ke mně do pracovny.“

„Ještě vteřinku, Michaila Ivanoviči.“

Netrpělivě na ni čekám u dveří. Ze setrvačnosti si říkám — ubožáčka. Ale teď jsem optimista. Všechno se srovná. Sáša žije, to je ze všeho nejdůležitější.

Slyším, jak přejela vrzavá kolečka. Odvezli ho. Zvedla se a vykročila za mnou.

Jsem v pracovně. Nechci se dávat do žádné debaty. Bez ohledu na zdvořilost stojím a ani jí nenabízím, aby se posadila; je to zřetelné.

„Irina Nikolajevno, teď musíte jít domů.“

Dělá protestující gesto. Rozhodně ji přerušuji.

„Ne, ne. Do rána se nic nestane. Dejte mi své telefonní číslo. Zůstanu tu přes noc.“

„Nu což, musím se podřídít. Nemám právo... dokonce ani za rakví...“

Nemám naprosto žádnou chuť se pouštět do srdceryvných hovorů. Nestojím teď o žádné komplikace. Ať jde. Až potom. Potom si všechno povědí.

„Pojďte, doprovodím vás ke dveřím. Hlavní vchod je zavřený.“

„Nemusíte mě doprovázet. Už jsem tu večer bývala.“

Tak je to? Zvláštní. Připadalo mi, že se neviděli. Ale nebudu to zjišťovat dál. Když byla, tak byla. Asi když tu ležel minule.

„Děkuji vám. Doufám, že některý příští den se mnou budete ochoten promluvit.“

„Ano, samozřejmě. Zavolám vám, nebo mi připomeňte sama. Můžete volat domů.“

„Na shledanou. Prosím vás, dejte na Sášu pozor.“

Proč to říká? Ostatně, ona ho miluje — to je víc než přátelství. Má k tomu tedy právo.

Odešla. Jsem rád; ještě jedna věc se rozřešila. Alespoň zatím. Půjdu na pokoj. Jistě už ho tam dovezli. Nestalo se něco cestou? Vypadá to jako maličkost, převézt pacienta chodbou a vyjet s ním výtahem, ale těžce nemocní i to snášejí špatně.

Jdu dlouhou chodbou. Stropní světlo je zhasnuté, svítí jenom stolní lampy na stolcích sester. Všechno je klidné, v pořádku. Nikdo nenařiká. V tomhle patře leží většinou děti s vrozenými srdečními vadami. Dveře pokojů jsou prosklené. Všude je tma. Aha, tady se svítí. Copak se tam děje? Mám tam zajít?

Malý pokojík, tři lůžka. Spí tu dvě holčičky, jsou napůl odkopané. Jedna z nich, Ljusja, už je po operaci, chystá se domů. Petro jí zašival otvor v mezikomorové přepážce; operace v mimotělním oběhu. Byly při tom komplikace, stěží jsme ji z toho dostali. Taky jsme u ní jednou proseděli celou noc. Teď spí, růžová, pěkná. Usmívá se ze spaní. Copak se jí tak příjemného zdá? Představuje si, jak přijde domů a zas se uvidí se svými panenkami? Šťastné dítě. Připomíná mi Lenočku.

Nic zvláštního se tu nestalo. Anna Maximovna, starší tlustá sestra, podává penicilin. Chlapec Víťa v rozespání fňuká. Sestra mu tichoučce a něžně domlouvá. Hezky se to poslouchá.

A tady je pooperační oddělení. U stolku se zabývá stříkačkou Marie Dmitrijevna. Co ta tu dělá? Nepřišli ji vystřídat? Ne, Sima je tu.

„Marie Dmitrijevno, proč jste tady?“

„Tak, zdržela jsem se. A pak už bylo pozdě jít domů.“

Není to pravda. Nechtěla prostě Sášu svěřit méně zkušeným sestrám. Věděla, že to bude těžká operace.

Zacházím na pokoj. Sášovo lůžko. Leží se zavřenýma očima. Trošku sténá. Bolí to. První noc je velice trýznivá. Mnoho narkotik dát nemůžeme, protože tlumí správné dýchání, a malá dávka nepůsobí. Ale je růžový, to je dobře.

Lékaři a sestry se točí kolem. Dima kontroluje krevní tlak, Ljoňa něco zapisuje do záznamu, Žeňa je zas u drenáže. Oksana připravuje elektrokardioskop, chce se zřejmě podívat, jak pracuje srdce už tady na pokoji.

Dokonce i Valja tady stojí se svými zkumavkami. Petro, Oleg... Hromada lidí. Nenechají ho zahynout. Kdyby to tak bylo možné vždycky!

„Šťastně jste se přestěhovali?“

„Maličko se snížil krevní tlak, ale už stoupá.“

„Sášo, jak je?“

Otevřel oči. Pohled má plný utrpení. Nejspíš si myslí — raději kdybych umřel.

„Vydrž to, zítra bude líp. Seber všechnu svou vůli.“

Šeptá:

„Budu se snažit. Děkuju vám...“

„Na děkování je ještě brzo. Teď závisí mnoho věcí na tobě. Pamatuj na vliv mozkové kúry na celé to vnitřní hospodářství. A hleď usnout.“

Vchází Marie Vasiljevna s Rajou. Ta je bledá, uplakaná. V rukou zmačkaný kapesníček.

Přistupuje ke mně, tiskne mi ruku a šeptá:

„Ach co já zkusila, Michaila Ivanoviči...“

Ona zkusila. A ostatní snad ne? Ačkoli, jistě to takhle nemyslí. Budu zticha.

„To nic, Rajo Sergejevno, to nejhorší už je za námi. Podívejte se na něj a odejděte. Jestli nemůžete domů, uložíme vás v inspekčním pokoji v přízemí.“

„Chtěla bych být u něho... Prosím.“

„Ne, nemohu, neproste. Nepouštíme teď příbuzné ani k dětem.“

Nenechám ji tady sedět. Nedá se od ní čekat nic než panika. Ať se podívá — a dost.

Sáša slyší její hlas. Myslel jsem, že ne. Zakýval na ni prstem. Šeptá:

„Rajo, co Serjoža?“

„Všechno je v pořádku, miláčku, buď klidný, telefonovala jsem domů. Nic neví.“

„Neříkej mu to, dokud nebude všechno jasné...“

Ještě tedy myslí na nebezpečí. Příliš dlouho ležel na klinice, zná všemožné případy. Dovedu si představit, jak rád by viděl syna, po té cestě na smrt. Ale to nic, můj milý. Teď doufám. Umělá chlopeň je přece jenom výtečná věc. Všije-li se dobře, je na ni spolehnutí. Měsíce, a možná roky. Dál — nevím.

„Oksano, jak je?“

„Frekvence sto sedmdesát, arytmie stejná jako dřív. Funkce myokardu se zdá dobrá.“

„Můžeš si jít lehnout. Přístroj necháš tady.“

„Kolik kapek?“

„Stále dvacet. Už to nestoupá. Příměs krve je menší.“

Výborně. Tohle nebezpečí tedy minulo. Dívám se na lahvičku — moč taky přibývá dobře.

„No, děti, běžte. Zítra je pracovní den. Tady budou držet

službu dva, anesteziolog a chirurg. Marie Vasiljevno, postarejte se o Raisu Sergejevnu.“

Den tedy skončil. Vypadá to, že dnes už Sáša nezemře. Mohu si zdřímnout. Domů nemůžu — co kdyby se něco přihodilo? Medicína je nepřesná věda. Musím říct tetě Feně, aby mi ustlala v pracovně. A neškodilo by trochu čaje. Jenže na ten je malá naděje, roznášečky odešly a sanitářky čaj nemají. Ale co kdyby přece?

Našel jsem ji a požádal o něj. Podívala se na mě s úctou. Je to hodná babka. Kolik našich pacientů na ni v dobrém vzpomíná! A kolika zatlačila oči.

„Hned zajdu k vrchní sestře, podívám se jí do stolu. Někde ho seženu, nebojte se.“

Nebojím se. Mohu být taky bez čaje.

Zase pracovna. Hrom do ní, ta se mi ale dneska zprotivila!

Otevřeme okno. Vzduch je nasycen vlhou mlhou. Jemným deštěm. Dělá dobře mladé zeleni. Jak ty topolové lístky voní! Člověk se jich nikdy dosyta nenačichá.

Zakouříme si.

Tak tedy vítězství. Vítězství nad smrtí. Jak to zní nabubřele. Nemám rád fráze, ale vnucují se samy. Knihy, noviny i rozhlas nám je důkladně vtloukly do hlavy.

Zdali jsem rád? Ovšem. Sáša žije. Bude přemýšlet, hovořit, psát. Vidím ho na židli tady naproti, jak rozvíjí své teorie. Gestikuluje a oči se mu lesknou.

Stop! Nefantazíruij předčasně, ještě hrozí dost nebezpečí. Už nebudu.

Ale tu radost, jakou jsem míval v mládí, už přece nemám. Jsem unavený. Tahle bitva, ta je možná vyhraná. (Jedeš! K smíchu.) Ano, podle všeho je vyhraná. To je příjemné. Velice. Ale cítím, že mi na duši stejně lehla další vrstva něčeho temného a tíživého. Nedovedu to objasnit. Asi jsou to vrstvy strachu a bolesti. Prožil jsem jich dnes snad málo?

V duchu vidím takovýhle obraz: Z otvorů v srdeční komoře stříká krev a já se celý schoulil strachem a zoufalstvím. Nic víc ve mně není, jenom strach a ještě pár nervových center, zuřivě pracujících, aby zvítězila. Podařilo se. Ale mohlo to být taky jinak: veliká ztráta krve. Srdce se vyprázdnilo. Provádím masáž, ale cítím chabé, jen občasné záchvěvy. Všechno ve mně křičí: „Pracuj, tak přece pracuj, proboha!“ Ale ono se zastavilo docela. Stojí. Všichni spustili ruce.

Chvilí stojím a nic nechápu. Pak jdu pryč. „Zašívějte.“ Mám v sobě prázdno. Závidím Sášovi; moci tak umřít.

A ještě jedna představa: Dima stojí na sedačce nad stolem a zběsile mačká hrudník — masíruje srdce. Pot mu kape s čela, v očích má strach. Oksana běhá kolem svého přístroje a láme si prsty. Hlavou se mi ženou kratičké myšlenky: „To je konec! Zástava srdce. Nerozběhne se. A i kdyby se rozběhlo, stejně se zastaví.“ Nemohu nic dělat. Jenom stát a čekat. A křičet. Popadá mě zlost na ně na všechny: „Všechno jste propásli, vy pitomci!“ A ještě leccos jiného říkám. A co ty? Sedíš si tam v křesle, rozvaluješ se a čteš si kybernetiku. Mám strašlivý vztek na sebe, na medicínu. Slyším Oksanin hlas: „Srdce se zastavilo.“ — „Skonči to, ty...“ Všichni stojí bez pohybu, docela ubití.

Dobrá, dál si to nemusíš představovat. Tentokrát všechno dopadlo dobře. Víceméně dobře. Ale ta tíha na mne přesto lehla.

Ta dnešní a všechny předchozí mi brání v radosti.

Tak toho nech! Můžeš si najít klidnou práci. Budeš přednášet studentům, operovat kýly a někdy žaludek nebo žlučník. Taky budeš mít nepříjemnosti, ale menší, zvláště budeš-li těžké pacienty přenechávat internistům a sobě samým. Budeš se zabývat vnučkou, číst dobré knihy a chodit do divadla. A dokonce uvažovat o teorii medicíny a psát všelijaké knihy. Budeš mít pohodlí, klid... A za tytéž peníze. I když peníze tady jsou druhořadé. Ne docela, samozřejmě, ale co mám, to mi stačí.

Teta Feňa přinesla čaj. Dvě sklenice a několik krajíčků bílého chleba. Dokonce na čistém ručníku.

„Prosím, jezte, Michaile Ivanoviči. Musíte být za celý den unavený.“

„Děkuju, teto Feňo, mockrát děkuju.“

Babka by si ráda popovídala, ale já tyhle hovory nějak nedovedu udržovat. Vyčetla mi to z tváře a dala se na ústup. Jen ještě slíbila, že mi hned přinese věci na spaní.

Jak je ten horký čaj příjemný, když mám ústa celá prokouřená. Skoro bych snědl něco vydatnějšího. Ale nemusí to být.

Jsem malátný únavou. Bolí mě záda. Hlavu mám těžkou. Ale přitom cítím, že neusnu. Jsem přetažený. Že bych si vzal prášek pro spaní? Ještě počkám. Musím se ovládat.

Sášovi bych měl naordinovat uspávací prostředek. Ale

Díma na to jistě vzpomněl sám. Nebo tam mám zajít? Nemohu se zvednout. Však je to napadne.

Smysl mého života? Zachraňovat lidi. Dělat složité operace. A pracovat nově, lepší. Aby se méně umíralo. Učit jiné lékaře poctivé práci. A zdokonalovat vědu, teorii, abychom pochopili podstatu a vytěžili z ní užitek. To je má práce. Tak sloužím lidem. To je má povinnost.

Druhá věc: Lenočka. Každý musí vychovávat děti. To není jenom povinnost, to je potřeba. Příjemná. Moc.

A ještě jednu osobní záležitost mám: pochopit, k čemu to všechno je. Proč léčit nemocné, proč vychovávat děti, když svět stojí na hranici zmaru? Třeba už to nemá smysl? Hrozně rád bych věřil, že se mylím. Ale víra, to není to pravé. Chci vědět. Chci si sám ověřit ty rovnice, podle kterých se předvídá budoucnost.

Přece jenom je výborné, že Sáša žije. Pravda, těch budoucích strojů se asi nedočká... Ale svou práci k nim ještě přispěje. Jestli ta Irina... Třeba přijde rozvrat v rodině, emoce... to Sáša nevydrží... Jak bych ho jenom ochránil? Budu hledět. Jenže mé možnosti jsou omezené. Jeho psychika je pro mne neovladatelný systém. Protože Sáša je mnohem chytřejší nežli já. Tak aspoň s jeho srdcem si poradit — s tím skutečným, hmatatelným, ne s duší. (Duše. Směšné!) Však ono to půjde. Kdyby něco, všijeme mu druhou chlopu. Voperujeme umělé srdce...

To je odvahy! Nevím, na kolik chlopu budu já sám stačit. Jeden vědec řekl, že příroda dává člověku k dispozici jenom určité množství adaptivních schopností. Jinak řečeno — schopností bránit se silným vnějším podnětům. Já už je určitě spotřeboval skoro všechny. Ale třeba se ten profesor mylí? Cožpak mohl vytvořit přesné modely těchto procesů? Konečně, ať mé schopnosti stačí, na kolik chtějí, šetřit je nebudu. Jen ať je z nich užitek pro lidi... Zas se v sobě zhlížím. Aby ne, jsem takový hrdina!

Je protivné se při tomhle přistihnout. „Och, já se pro své nemocné tak trápím! Já tak obětavě bojuji se smrtí!“ Čert ví, co to ve mně je. Jsou takoví všichni, nebo jenom já?

Člověk především něco dělá. Dobře, špatně, všelijak. Kromě toho o své práci přemýšlí. Taky všelijak. Třetí etáž — sleduje svou práci a své myšlení jakoby ze strany. To je dobrý lék proti některým vadám, například proti domýšlivosti.

A i na tohle je ještě možné se podívat z dálky. A zjistíš, že jsi — nijaký. Ani dobrý, ani špatný. Průměrný.

Teta Feňa ty věci nějak nenese. Ohleduplně mi popřává čas, abych si v klidu vypil čaj. Ale třeba je to prostší — dává některému z těžkých pacientů mísu. Správně.

Už jde. Jéje! Vleče dokonce matraci.

„Teto Feňa, proč nesete matraci? Divan je přece měkký.“

„Chci, abyste to měl co nejměkčí. Však jste se za celý den utrmácel.“

„Jak to tam vypadá? Není z pooperačního oddělení slyšet něco nedobrého?“

„Všechno bude asi klidné, když si Marie Dmitrijevna zašla zdřímnout k vrchní sestře. Však tu schválně zůstala na pomoc, kdyby bylo se Sášou zle. Máte zlaté ručičky...“

„Dejte pokoj s tím vychvalováním, teto Feňa...“

„A pročpak? Každý to říká.“

„No dobře, dobře...“

To znamená — běž už, babi. Nevím, jestli to pochopila, nebo ne, ale odešla, jen mi ještě popřála dobrou noc.

Z té už ale moc nezbývá. Podle hodinek půldruhé hodiny. Déle než do šesti nikdy nespím.

Svlékám se, zhasínám stolní lampu a lehám si. To je požitek, po takovém dni se natáhnout do postele! Bolí mě celé tělo. Mimochodem, je to příjemná bolest. Ale povlaky nejsou dvakrát čisté. Cítím to celou pokožkou. Špatně nám pracuje prádelna. Ále, čert to vem!

Spát, spát, spát.

Ležím bez pohybu. Útlum by se měl z pohybových ústředí rozšířit na celou kůru.

Ale nějak se nerozšiřuje.

Spát... spát...

Ne, mechanismus pracuje dál. Znova se mi vracejí úvahy o smyslu života. Žádný smysl života neexistuje — jsou tu jen dva programy činnosti. Tak to říkal Sáša... Ale že jsem si na tyhle výrazy hezky zvykl! Už s nimi umím zacházet.

Živočišný program znamená zplodit kupu dětí a starat se o ně. Aby vydržely naživu a mohly se dál rozmnožovat. Celkem vzato, docela dobrý program. Jenom se zvláštní humanitní ve vztazích mezi bližními nepočítá. Chytej, trhej, škrt'. Abys mohl mít potomstvo, musíš sám být sytý a silný. A přitom to působí potěšení — vítězit, hromadit, ovládat. Mozková kůra tenhle příjemný pocit ještě posílila.

Mihají se mi před očima tváře, události... Živočišné programy. Pochlubit se ve Společnosti umělou chlopní — to je on. Rajin pláč — zase on. Dostala se už Irina domů? Její láska — zase.

Ty druhé jsou programy společenské. Člověk musí pracovat pro jiné. Dokonce i když je mu to nepříjemné. Aby všichni lidé žili líp. Takle věc člověku nedává takové výrazné potěšení jako láska nebo dítě. Často nedává vůbec žádné. Je třeba k tomu lidi nutit.

Dřív to bylo jednodušší, protože lidé věřili v boha. Miluj bližního, a přijdeš do ráje. Když ne — čeká tě věčný oheň. Trest a pobídka. Zase živočišné programy.

Jenže bůh není. Jenom věda. Dnes každý ví, že potrestat mohou pouze lidé, teď a tady. Když to dokážeš, můžeš se trestu vyhnout. A mít z toho ještě potěšení. A jsme u vítězství instinktů. U freudismu.

Nu, a štěstí?

Pračlověk byl šťastný, když byl sytý, v teple, s rodinou. Kdežto my dnes? My už nemůžeme žít bez společnosti. K duševnímu komfortu nutně potřebujeme potěšení ze styku nejen s blízkými, ale i s cizími lidmi, potěšení z činnosti, jež v lidech nachází ohlas.

Existuje taková otřepaná fráze — „užitečná společenská činnost“. Není ale na ní nic k smíchu. Štěstí, které přichází „zdola“, je sice pronikavé, ale nejisté a nám nestačí. Jenom doplňuje-li je ona „užitečná společenská činnost“, máme naději, že získáme pevnou kotvu...

A má snad někdo něco proti tomu? Četl jsi v novinách námitky? V novinách ne, ale praxe je stejně jiná. Je nutné o tom lidi přesvědčovat.

A ty sám?

Já už jsem na světě dost dlouho. Živočišné emoce u mne ustoupily do pozadí. Nestojím o nic takového. Vím, že to nemá smysl. Nedělám si o sobě iluze. Životní instinkty mě sice drží na hladině, ale štěstí mi nedávají.

Co mě tedy udržuje? Rodina, Lenočka? Ano, ovšem, ale to nestačí. O dovolené se div nezblázním nudou. Obličejíky děcek, jež propouštíme po operaci? Oči matek?

Vím, že tohle jsou „sociální programy“ vštípené společností. Ale ať. Dávají mi uspokojení a pomáhají překonávat nezdary.

Je asi velice důležité přesvědčit o tom sám sebe. Pak je člověk šťastný... Však já taky jsem šťastný... Ne?

Spi, ty šťastlivče... Spi...

Ne, nejde to tak snadno. Hrnou se mi nové myšlenky. Dnešek už patří minulosti. Sáša bude žít... podle všeho. A všili jsme zase jednu chlopeň. To je výborné. Vždyť ke každému příjmu přicházejí ubožáci s mitrální nedomykavostí, a my je s beznadějným pokrčením ramen posíláme domů. Máme v sobě hořkou pachut' po předchozích pokusech. Teď je to za námi.

I kdybychom dělali jednu operaci za týden, vyléčili bychom spoustu lidí. A šlo by dělat dvě. Takové jako dnes? Ne, to neutáhneme. Chlapci jsou všichni umoření. A já taky. Ale co, však se to zaběhne. Asi bude dobré všivat chlopně Žeňovou metodou, je to jednodušší. Šikovný chlapec. Jestlipak ten přemýšlí o smyslu života? Asi ještě ne. Má dobré srdce — to je smysl jeho života.

I kdybychom dělali jen jednu chlopeň týdně, může to být za rok kolem čtyřiceti operací. To už je číslice, o které se dá mluvit. Číslice? Mluvit? Tyhle živočišné programy člověk nevyhubí. Vzal je čert! Jaký jsem, takový jsem. Světec už ze mne nebude.

Co děláme zítra? Operaci s AIK jsme odvolali. Bylo to zbytečné. Třeba by se to ještě dalo změnit? Ale ne. Už jsme řekli matce, že operace nebude. A mateřské srdce není hračka, s kterou můžeš hrkat dopředu dozadu... Místo toho Ljoni vezmeme dospělého, Sorokina, se zúžením aorty. Bude ho operovat Petro. Je to stejná krevní skupina. Ano, toho vezmeme. Jenže mám dojem, že má na chlopni usazené vápno. Buďu u toho muset být, kdyby byly nějaké komplikace.

Ano, ale chtěl jsem přece zítra odejít dřív, abych kousek napsal. Už dávno mám odeslat jeden článek. No nic, to ještě počká. To počká... Jak je hezké takhle se unavit a pak se natáhnout a ležet... Nebýt tak zítřka, nebýt starostí, pořád nových starostí...

Nikolaj Amosov

se narodil v roce 1913 a žije v Kyjevě. Jeho jméno by však čtenáři marně hledali v literárních příručkách nebo vůbec v literárních kruzích. Nikolaj Amosov je proslaven ve zcela jiném oboru — v lékařství. Je to známý chirurg, laureát Leninovy ceny, profesor, který se v poslední době věnoval kardiochirurgii, a především využití kybernetiky v lékařství. A o tom všem právě vypráví čtenářům ve své první novele Srdce a skalpel, která vyšla poprvé v roce 1964 v časopise Raduga a měla u čtenářů velký úspěch.

Svazek 85

Řídí Josef Kadlec

Nikolaj Amosov

Skalpel a srdce

Z ruského originálu *Mysli i serdce*, vydaného v nakladatelství Radjanskij pismennik, Kyjev 1965, přeložila Zdenka Mayerová. Odborně revidovali doc. MUDr. Jana Pastorová a MUDr. Zdeněk Wünsch. Obálku a vazbu navrhl Oldřich Jelínek, graficky upravila Soňa Valoušková. Vydal Svět sovětů, nakladatelství Svazu československo-sovětského přátelství, jako svou 1080. publikaci. Odpovědná redaktorka Dagmar Sekorová. Písmem Bodoni vytiskl knihtiskem Tisk, n. p., Brno, provoz 3, Český Těšín. AA 9,65 (text 9,52, ilustrace 0,13), VA 10,08. 156 stran. D-07 60108. Náklad 15000 výtisků. 13-34. 1. vydání.

26-042-66. Cena váz. 13,50 Kčs - G